SERTEL'LERİN ANILARINDA NÂZIM HİKMET VE BABIÂLİ

*

ADAM

SERTEL'LERİN ANILARINDA

NÂZIM HİKMET VE BABIÂLİ

Zekeriya SERTEL, Sabiha SERTEL, Yıldız SERTEL

ADAM

Sertel'lerin Anılarında
Nâzım Hikmet ve Babıâli

●

Zekeriya Sertel
Sabiha Sertel
Yıldız Sertel

ADAM YAYINLARI
©
Anadolu Yayıncılık A.Ş.

Birinci Basım Ekim 1993

Kapak Tasarımı Erkal Yavi

93.34.Y.0016.484
ISBN 975-418-240-X

Sertel'lerin Anılarında Nâzım Hikmet ve Babıâli

●

Zekeriya Sertel
Sabiha Sertel
Yıldız Sertel

Anı

ÖNSÖZ

Bu yapıt üç bölümden oluşmaktadır: 1. Annem Sabiha Sertel'in, Nâzım Hikmet ve Sabahattin Ali'den anıları; 2. Benim, "Çok yönleriyle Tanıdığım Nâzım Hikmet" başlıklı anılarım; 3. Babam Zekeriya Sertel'in, "Babıâli'de Tanıdıklarım" başlıklı yapıtı.

Annem, burda yayımlanan anılarını 1963'te Bakû'de yazdı. Yapıt, orada bir edebiyat dergisinde yayımlandığı gibi, Bakû Radyosu'ndan da yayımlanmıştı. Sofya'da basılmış olması da olasıdır. Ancak, Türk okuyucuları, Nâzım Hikmet'in çok yakın dostu olan Sabiha Sertel'in bu ilginç yazısına ilk defa tanık olacaklar.

İkinci bölümde, benim, 5 yaşında tanıdığım ve ölümüne kadar izini kaybetmediğim Nâzım Hikmet'ten anılarımı bulacakınız. Nâzım'la bu uzun vadeli dostluğum, bana onun yurt içinde ve dışındaki yaşamını ve çok yönlü kişiliğini anlatmak olanağını verdi. Son günlerde kaleme aldığım bu yapıtta, Nâzım'ın çok az bilinen yönlerini, İstanbul'da olduğu gibi, Moskova'daki yaşamını ve belki de bu yaşamın bazı bilinmeyen olaylarını da bulacağınızı sanıyorum.

Babam Zekeriya Sertel, "Babıâli'de Tanıdıklarım" başlıklı yapıtını, 1979'da Paris'te yazmıştı, yani ölümünden bir yıl önce. Bu yapıtı yayımlama ödevini de bana vermişti. Ne yazık ki, onun ölümünden sonra bir süre, Türkiye'de Sertel imzasıyla herhangi bir şey yayımlamak zorlaşmıştı. Yapıt, "Milliyet" gazetesinde uzun süre bekledi, sonra da izini bulmak mümkün olmadı. Nihayet, evde eski yazıyla yazılmış müsveddelerini buldum. Babam bu müsveddeleri defterlere yazmıştı. Ne yazık ki, Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali ve Halil Lütfü'nün portrelerini içeren defter bulunamadı. Nâzım hakkında pek çok şeyler yazmış olan babamın, böyle bir yapıtta, Zekeriya Sertel'in değişik yapıtlarından ve en çok da *Hatırladıklarım* başlıklı anılarından yapılmış bir derleme bulacaksınız.

Annem Sabiha Sertel, babam Zekeriya Sertel ve ben ömrü-

müzün önemli ve uzun yıllarını Nâzım Hikmet'le beraber geçirdik. Bir açıdan onu beraber tanıdık. Böyle olduğu için de, yapıtlarımızda aynı olayları ele almamız kaçınılmazdı. Bunu önlemeye çalıştım. Bazı tokuşmalara bakmayarak, üçümüzün de kendi tanıdığımız Nâzım'ı başka başka yönleriyle ve başka başka olaylarla verdiğimizi göreceksiniz. Üçümüz de kendi anılarımızı yazmış bulunuyoruz. Üçümüz de anılarımızda Nâzım Hikmet'e, doğal olarak, çok geniş bir yer vermişiz. Bu yapıtlardaki bilgiler ve olaylarda bazı tokuşmalar kaçınılmazdı. Buna bakmayarak, Nâzım Hikmet hakkında pek çok orijinal, bilinmeyen bilgiler verdiğimizi, onu gençliğinden ölümüne kadar, bütün yönleriyle ele alıp tam bir portresini çizdiğimizi sanıyorum.

Doçent Dr. Yıldız Sertel

İstanbul, 5 Temmuz, 1993

I. BÖLÜM

Sabiha Sertel

NÂZIM HİKMET'LE İLGİLİ BAZI ANILAR

*

SABAHATTİN ALİ

NÂZIM HİKMET'LE İLGİLİ BAZI ANILAR

Giriş

Nâzım Hikmet için yazdığım bu yazı, onun edebi şahsiyetini veya politik faaliyetini belirtmek için yazılmış değildir. Sadece, 1928'den aramızdan ayrıldığı güne kadar beraber çalıştığımız günlere ait bazı hatıralardır.

Nâzım'ın hayatı, eserleri, kavgası üstüne bir eser yazmak isteyenlere yardımcı olabilir. Nâzım'ın 1928'de Moskova'dan döndükten sonraki hayatını yakından bildiğim için, herkesçe bilinmeyen bazı noktaları belki aydınlatabilirim.

"Resimli Ay" mecmuası 1924-31 yılları arasında eşim Zekeriya Sertel'le beraber çıkardığımız ilerici bir dergiydi. Şekil bakımından magazin tipinde bir resimli mecmua idi. Fakat muhteva bakımından toplumun dertlerini işçi ve köylünün hayatını aksettiren bir dergiydi. Kurtuluş savaşından sonra, tamamlanmayan burjuva demokratik inkılabının tamamlanmasını hedef tutmuştu. Geniş ölçüde bir demokrasi kavgası açmıştı. Böyle bir mecmua Türkiye'de ilk defa çıktığı için, geniş okuyucu kitlesi toplamıştı. O zamanlar bir mecmuanın 15 bin sayı satış yapması görülmemiş bir olaydı.

Nâzım Hikmet Moskova'dan döndükten sonra eski dostu Vâlâ Nurettin'e bu mecmuada çalışmak istediğini söylemiş.

"Müsahhihlik yapmaya da razıyım, demiş. Vâlâ da 1928'de bir gün Nâzım'ı alıp mecmuaya getirdi. Bundan sonra Nâzım mecmuanın en bellibaşlı rüknü oldu.Tabii Nâzım çapında bir adam müsahhih olarak kalamazdı: Az zamanda kuvvetli şahsiyetiyle mecmuaya hâkim oldu. "Resimli Ay"ın demokratik platformuna bir de sosyalist platform eklenmiş oldu.

Nâzım bir taraftan şiirler yayımlıyor, bir taraftan da sosyalizm davasına adam kazanmaya çalışıyordu. Nâzım'ın yeni bir teknikle yazdığı şiirler, İstanbul'un kültür merkezi olan "Babıâli"de bir bomba gibi patladı. Burjuva ediplerinin gözleri kamaştı. Nâzım'ın şiir sanatında eski kalıpları kırıp atmasına isyan ettiler.

Kendi mecmualarında Nâzım'a karşı hücuma geçtiler. Fakat Nâzım'ın tesiri altında yeni bir nesil türemeye başlamıştı. Genç şairler Nâzım'ın tekniği ile şiir yazar oldular. Onun gibi şiire sosyalist muhteva sokmaya başladılar. Bu şairlerin şiirleri "Resimli Ay"da yayımlanıyordu. Yeni şairler Nâzım'ın etrafını bir halka gibi çevirmişlerdi. Bundan sonra "Resimli Ay" bütün ilerici yazarların, müelliflerin toplandığı bir mecmua oldu.

Sabahattin Ali, Sadri Ertem, Mahmut Yesari, Peyami Safa gibi o zamanın tanınmış edipleri "Resimli Ay"ın etrafında toplanmışlardı.

Sadri Ertem. Nâzım'ın fikir ve edebiyat hayatında yaptığı inkılabı "Resimli Ay"ın Haziran 1930 tarihli sayısında, "Hem Materyalist, Hem Şair Olmak Kabil midir?" başlıklı yazısında şöyle anlatıyordu:

"Yeni bir ses var, Nâzım Hikmet'in sesi. Şairlerin dilinde aynı sesi veren, ahenkleri birbirine benzeyen manzum kadavralar arasında Nâzım'ın sesi, bir tunç gibi, demire inen bin beygir kuvvetinde bir balyoz gibi gümbürdüyor.

"Nâzım yeniliğin ifadesidir. Bu yeniliğinden dolayı Nâzım bize anten gibi, radyo gibi meçhuldur. Onu anlatanlar, anlamak isteyenler şimdiye kadar yalnız bir şey yaptılar. Kendilerinden ve damaklarındaki lezzetten bahsettiler. Kimi, radyo gibi, ilk dinleyen adamın hayretini gösterdi. Kimi, 'Ben bundan hoşlanmıyorum', kimi de, 'Benim zevkime uymuyor, deyip çıktı. Ben kendi intibalarımdan ziyade, onu size bir makinanın parçalarını anlatır gibi anlatmaya çalışacağım.

"Nâzım şairdir. Ve yepyeni bir mektebin başıdır. Bu mektep hem dış, hem iç bakımdan yenidir. Nâzım'ın *835 Satır*'ı olsun, *Jokond ile Si-Ya-U*'su olsun veya *Varan Üç*'ü olsun, bütün yazılarında göze çarpan bir şey var: Nâzım'ın yeniliği. Nâzım'ın şiirlerini okuyan bunu derhal farkeder. Nâzım'ın mısraları nefes alır. Onun harfleri değil, noktaları bile, üzerlerine basıldığı zaman ses veren birer elektrik düğmesidir. Mısraların bu hale gelmiş olması, onun ne kadar kalıplardan kurtulduğunu gösterir.

"Nâzım sanatını ve yaşayışını bir felsefe sistemine sıkı sıkıya bağlamış bir adamdır. Bu felsefe materyalizmdir. Şiir onun elinde bir inkılap vasıtasıdır. Nâzım nasıl 'Berkley'de felsefesinin anahatlarını çizmiş, 'Bahri Hazer'de diyalektik materyalizmin eşsiz nümunesini vermişse, her şiirinde de bize olduğu gibi görünmüştür.

"Yoksa bazılarının ters anladığı gibi değil...

Bu satırlar, o zaman ilerici edipler arasında Nâzım'a verilen değerin bir ifadesidir. Fakat burjuva edip ve şairleri sanat hayatında doğan bu yeni sesten hoşlanmadılar. Açıktan açığa ona karşı hücuma geçtiler.

Nâzım'ın Hicivleri

Nâzım bu hücumlara hiciv mahiyetinde yazdığı şiirlerle cevap verdi. Hücum edenler Yakup Kadri, Ahmet Haşim gibi en tanınmış edipler ve şairler, Hamdullah Suphi gibi de şair bozmaları idi. Nâzım, Yakup Kadri'ye "Mukaddes Apis Başlı Adam", Ahmet Haşim'e "İki Serseri Var" başlıklı şiirleriyle cevap verdi. Ahmet Haşim, "Sanat sanat içindir," diyen, kendisi için şiir yazan bir şairdi. Halk ve cemiyetle hiçbir ilgisi yoktu. Hatta o zamanlar şiiri bırakarak, bir Fransız şirketinin idare meclisinde üye olmuştu. Nâzım'ın ona verdiği cevap "Resimli Ay"ın Eylül 1930 tarihli sayısında yayımlanmıştır.

İşte şiir:

CEVAP NO 2

İki serseri var:
Birinci serseri
köprü altında yatar,
sularda yıldızları sayar geceleri..

İki serseri var:
İkinci serseri
atlas yakalı sarhoş sofralarında
Bağdatlı bir dilencinin çaldığı sazdır.
Fransız emperyalizminin
idare meclisinde ayvazdır..
Ben:
ne köprü altında yatan,
ne de atlas yakalı sarhoş sofralarında
saz çalıp Arabistan fıstığı satan-
-ların
şairiyim;
topraktan, ateşten ve demirden
hayatı yaratan-

-ların
şairiyim
ben.

İki serseri var:
İkinci serseri
yolumun üstünde duruyor
ve soruyor
bana:
"PROLETER
dediğimin
ne biçim kuş
olduğunu?"
Anlaşılan
Bağdadî şaklaban
unutmuş,
Mösyö bilmem kimle beraber
Adana - Mersin hattında o kuşu yolduğunu...

İki serseri var:
Birinci serseri
pencerelerden bir gölge gibi girer
geceleri..

İki serseri var:
İkinci serseri
halkın alınterinden altın yapanlara
kendi kafatasında hurma rakısı sunar.

Ben hızımı asırlardan almışım,
bende her mısra bir yanardağ hatırlatır.
Ben ne halkın alınterinden on para çalmışım
ne bir şairin cebinden bir satır...

İki serseri var:
İkinci serseri,
meydana dört topaç gibi saldığım dört eseri
sanmış ki yazmışım kendileri
için.
Halbuki benim

bir serseriye hitap eden
ikinci yazım işte budur:
Atlas yakalı sarhoş sofralarının sazı,
Fransız sermayesinin hacı ayvazı,
bu yazdığım yazı
örse balyoz salanların şimşekli yumruğudur
katmerli kat kat yağlı ensende..
Ve sen o kemik yaladığın
sofranın altına girsen de,
– dostun KARAMAÇA BEY gibi –
kaldırıp kaldırıp yere çaaal-
-mak için
canını burnundan aaal-
-mak için,
bulacağım seni..
Koca göbeklerin RUSEL kuşşağı sen,
sen uşşşak murabbaı,
sen uşşşak mik'abı,
satılmış uşşakların uşşşşağı sen!!!
1930

Bütün bu hücumlara rağmen, yeni teknik ve yeni muhteva ile yazan şairler çoğalıyor, Nâzım'ın tesir ve nüfuzu artıyordu. Hatta, küçük kızım Yıldız her akşam onun şiirlerini dinleye dinleye, onların ahengini kapmış, hastalığında "Yatakta bir hasta var" başlığı altında bir şiir yazmıştı. Şiiri okur okumaz Nâzım'ın gözleri doldu, "Bu şiiri 'Resimli Ay'da basalım, dedi. Ve şiirin altına şu satırları yazdı:

"Hiç şüphe yok ki, yedi yaşındaki yıldız çok istidatlı. Fakat Yıldız'ın başarısında yeni şiirin muazzam zaferi gizlidir. Yeni şiir tekniği hayata o kadar yakın ve canlı konuşma lisanına o kadar bağlıdır ki, yaşının küçüklüğüne rağmen, zeki ve istidatlı Yıldız, onu çabucak kavrayabilmiş ve güzel bir şiir nümunesi vermiştir. Bu neyi gösterir? Bu her şeyden önce yeni şiir tekniğinin ve sanatının uydurma bir teknik olmadığını, bir elbise değil, bir deri gibi bugün lisana sarılmış bulunduğunu ispat eder. Yeni bir şiir tekniğiyle yazı yazanlar, ve Yıldız'ın nesli bizimledir. Onlar bizim başladığımız işi sonuna kadar götüreceklerdir.

Nâzım, burjuva şair ve ediplerine karşı açtığı savaşa "Putları

Yıkıyoruz" kampanyasıyla devam etti.

Putları Kırma Savaşı

Nâzım bu kampanyada Namık Kemal, Abdülhak Hamit gibi en büyük şair ve edipleri ele alıyor, bunların şiirlerindeki eksikliği gösteriyor, muhteva yoksulluğunu belirtiyordu. Bunların sadece gül ve bülbülden, kadın ve havadan bahseden şiirlerini tenkit ediyordu. Bu kampanya yalnız gericiler arasında değil, bazı ilericiler arasında dahi hoş karşılanmamıştı.

Abdülhak Hamit kendisine yapılan hücumdan sonra, bir akşam Nâzım'ı yemeğe davet etti. Davetname geldiği zaman mecmuanın yazı işleri odasında oturuyorduk. Nâzım evvela düşündü, sonra "Atatürk'ün davetini reddettim ama, bir şairin davetini reddedemem, dedi. (Atatürk o zamanlarda Nâzım'ı dinlemek üzre Dolmabahçe Sarayı'ndaki sofrasına davet etmiş ve Nâzım bu daveti reddetmişti.)

Ertesi gün Nâzım'a intibalarını sorduk.

"Burjuva ama, büyük şair," dedi. "Beni karısı Lüsyen Hanımla kapıdan karşıladılar. Abdülhak Hamit uzun boyu, bacaklarına kadar sarkan siyah redinkotuyla adeta bir İngiliz lorduna benziyordu. Hele tek gözündeki monokl, ha düştü, ha düşecek diye ödüm kopuyordu. Beni mükellef bir salona aldılar. Lüks avizeler, XIX. Lui stili bir salon takımı. Kendimi bir sarayda sandım. Bir sofra, bir sofra... Londra'dan getirtilmiş Skoç viskileri, ve çeşit çeşit içkiler. Masanın bir ucundan öbür ucuna kadar kuş sütüne varıncaya kadar her şey var. Salonda bir yabancı misafir daha vardı. Dört kişi sofraya oturduk. Ben mahcup bir çocuk gibiydim. Abdülhak Hamit bir sanat bahsi açtı. Sanat tarihini, çeşitli edebiyat mekteplerini şiirde ve edebiyatta, tiyatroda meydana gelen değişmeleri öyle bir anlattı ki, karşısında cehlimi duydum. Fakat ben de ona, onun bilmedikleri, realist sanattaki yeni gelişmeleri anlattım. Büyük bir ilgiyle dinledi. Sonra dedi ki 'Putları kırmakta haklısınız, biz de edebiyat hayatına atıldığımız zaman, aynı şeyi yaptık. Divan edebiyatını yıkıp, tanzimat edebiyatını getirdik. Türk edebiyatında yeni hamleler yaptık. O vakit biz onları yıktık, şimdi de siz bizi yıkacaksınız. Abdülhak Hamit'in bu geniş görüşüne hayran oldum. Oysa ben çetin çarpışmalar yapacağız sanmıştım."

Sonra Nâzım bir ok gibi yerinden fırladı, elleriyle sarı saçlarını karıştırdı:

"Bunların hepsi iyi, hoş ama, gözünü gözlerimden ayırmayan genç karısı Lüsyen, masanın altında ayağıma bastı," dedi ve gülüştük.

Sesini Kaybeden Şehir

Nâzım'ın başlıca hedefi Türk şiir ve edebiyatında inkılap yapmak değildi. Onun için en önemli mesele işçi sınıfının inkılapçı şuurunu uyandırmak, onu savaşa çekmekti. O zaman memlekette işçi sınıfı henüz teşkilatlanmış değildi. Sendika kurma hürriyeti, grev yapma hakkı tanınmamıştı. Komünist partisi legal faaliyet gösteremiyordu. Nâzım, şiirleriyle bazen açık, bazen kapalı, işçilere savaş azmini aşılamaya çalışıyordu. Mecmuaya işçilerden mektup geldiği zaman, sevgilisinden mektup almış bir âşık gibi sevinir, mektupların cevaplarını kendisi yazardı.

Sıcak bir yaz günüydü. Nâzım merdivenleri koşa koşa çıkarak, soluk soluğa odaya girdi:

"Haberiniz var mı, şoförler grev yaptı, dedi. "Onlara Sirkeci'de rastladım, yanıma koştular, 'Nâzım, belediye vergileri artırdı, biz de işi bıraktık, dediler.

O zaman İstanbul'da otobüs servisleri yoktu. Bütün vasıtalar durmuştu. Yalnız tramvaylar işliyordu. Nâzım hemen setresini çıkardı, masanın başına geçti, "Sesini Kaybeden Şehir" başlıklı şiirini yazdı. Şiirden bir parça:

Adedi devir
sıfır.
Şehir
sustu.
Kenetlendi nokta nokta şehrinin
asfalt - beton çenesi:
bin dokuz yüz nokta nokta senesi
nokta nokta
ayında..

Cadde boş.
Bir uçtan bir uca koş.
Cadde boş
bomboş
cebim gibi...
Kesildi akmıyor su...

Ne bir motor uğultusu
ne dönen bir tekerlek var.

Tren Yolculuğu

Nâzım, gençleri ve yazarları davasına kazanmak için onlarla saatlerce münakaşalar yapardı. Bir ara Peyami Safa'yı kazanmak sevdasına düştü. Peyami kuvvetli bir yazardı. Fakat hırçın, aksi, kokain çeken serseri bir gençti. Ona rağmen Nâzım onunla meşguldu. Bir gün uzun bir münakaşadan sonra, Peyami dedi ki:

"Sizlerle bir trene bindik. Beraber seyahat ediyoruz. Ben demokrasi durağına kadar sizlerle beraberim, ondan sonrası için allahaısmarladık.

Fakat Peyami demokrasi durağına varmadan trenden indi. Hitler'in arabasına bindi. Türkiye'de faşizmin, bilhassa İkinci Dünya Savaşı sırasında Hitler'in en büyük avukatı oldu. Nâzım hakkında en çirkin yazıları yazan, onu ve beni polise jurnal eden Peyami'dir. Nâzım, Peyami hakkında da, "Yetimi Safa" başlıklı bir hiciv yazmıştır.

Köylü-Aydın İttifakı

Bir gün, büroda çalışıyorduk. İçeriye uzun boylu zayıf bir genç girdi. Elindeki yazıyı masanın üstüne bırakarak:

"Size bir yazı getirdim," dedi.

Hayran hayran Nâzım'a bakıyordu. Nâzım hemen yerinden fırladı:

"Sen kimsin oğlum?" dedi.

Ben Emin Türk, Muallim Mektebini bitirmiş bir köylü çocuğuyum. Köyümden geliyorum. Mecmuaya "Köyümde Neler Gördüm?" başlıklı bir yazı getirdim.

Nâzım daha yazıyı okumadan:

"Aman evladım, sen bize her vakit yaz," dedi.

Nâzım için köylü aydınları kazanmak, muhitindeki aydınları kazanmaktan çok daha önemliydi. Yazıyı mecmuada yayımladık. Aynı sayıda benim de bir Amerikan mecmuasından tercüme edip ilavelerle geliştirdiğim bir yazım çıktı. "Savulun, Geliyorum" başlığını taşıyordu. Bu yazılardan dolayı savcı Emin Türk'le benim alcyhimde ağır ceza mahkemesinde dava açtı.

Beni Atatürk'e ve Türk milletine hakaretle, Emin Türk'ü de

sınıflar arasına nifak sokmakla suçlandırıyordu.

Benim için istenen ceza 20 yıl hapis, Emin Türk için ise üç yıl hapis idi.

Avukat, benim yazımın ilmi mahiyette bir yazı olduğunu ispat için üniversite profesörleriyle yazarlardan şahitler dinlenmesini, Emin Türk'ün yazdıklarının da gerçeğe uygun olduğunu ispat için köyünden şahitler getirilmesini istedi. Mahkeme bu isteği kabul etti. İkinci celsede Emin Türk'ün köyünden getirdiği köylüler ile benim için üniversiteden gelen aydın şahitler mahkemede yan yana şehadet sandalyesine oturdular. Savcı, isteğinde ısrar etti. Karar başka güne bırakıldı. Mahkemeden çıkıp büroya geldik. Tabii müteessirdik. Nâzım, hemen merdiven ağzına koştu, aşağıdaki kahveciye seslendi

"Mehmet, bize çok şekerli sekiz kahve.

Nâzım herkese Mehmet derdi. Arkadaşlar sordular:

"Neden çok şekerli?"

Nâzım gülerek cevap verdi :

"Siz mahkemenin gidişine bakmayın, biz bugün büyük bir zafer kazandık. Mahkemede köylü-aydın ittifakını kurduk. Yarın da köylü-işçi birliğini kuracağız."

Nâzım'ın Şiirlerinin Plağa Alınması

Nâzım'ın "Bahri Hazer" ve "Salkımsöğüt" şiirleri, Sahibinin Sesi Kolombiya müessesesi tarafından plağa alınmıştı.

Bir gün Erenköy'de bir kız kahvesinde oturuyorduk. Masalarda tek tük yapı işçileri vardı. Civardaki bir yapıda çalışıyorlardı. Kahveci, Nâzım'ın plaklarını gramofona koydu. Az sonra, masaların hepsi doldu. Nâzım'ın gözlerinde ateşler yanıyordu. "Yirmi beyanname dağıtsam bu kadar işçiye okutamazdım," dedi.

Arkadaşlardan biri sordu

"Bu plaklar için kaç para aldın?"

"Kaç para aldığım değil, plakları yapan müesseseye kaç para vermekliğim lazım, onu bana sor. Param olsa, bu plakları üstüne para vererek çoğaltır ve yayardım, dedi.

Nâzım'ın plağa alınan şiirleri kahvehanelerde, lokantalarda, evlerde çalınıyordu. Hükümet telaşa düştü. Kahvehanelerdeki plakları toplattı. Genel yerlerde bunların çalınmasını yasak etti.

İmzasız Adam

Nâzım, fazla dikkati çekmemek için "Resimli Ay"daki şiirleri-

nın bazılarını bu adla yayımlamıştı. Birçok yazılarının altında da hiç imzası yoktu. Süleyman adıyla yazılmış yazıları vardır. "İmzasız Adam" imzasıyla yayımlanan şiirlerinden birini aşağıda veriyorum:

İHTİLÂLİ KEBİR

Dördü de önümdeydi.
Kan içindeydiler.

Severim kanı
anamın rahminde olduğu
ve giyotin sepetine dolduğu
için...

Dördü de önümdeydi.
Kan içindeydiler.
Yetiştim onlara,
omzuma değdiler:
"Kahrol Danton.
Ölmelisin Robespiyerim..
Yaşasın Marat!
Ben Baböfle beraberim"
dedim
ve geçtim onları...

Robespiyer, Danton,
Baböf, Marat...
Ne başlangıç, ne son,
doğan, ölen, be anaçkom,
doğan, ölen, doğan hayat...

Nâzım'ın "İmzasız Adam" diye yazdığı şiirlerden biri de Arife"dir. Bir gün galiba Beyazıt meydanında gençlerle bir konuşma yapmış. Bu sebepten tevkif edilmeyi bekliyormuş. O gün matbaaya gelince, masa başına oturup şu şiiri yazmıştı :

Bu gece değilse
yarın
gece

gireceğim kodese.

İçimde yaprak kımıldamıyor..
Deliksiz uyku gibi rahat
geniş
içim...

Rahat
geniş
içim:
havalarda mavilikleri
yeni doğmuş bir çocuk gibi
seyredişim-
-den...

Dün
ben
şehrin meydanına gidip:
"Onlar için
kardeşlerimizi öldürmiyelim,
ölmiyelim!"
dedim.

Ve bu gece değilse
yarın
gece
gireceğim kodese...

İçimde yaprak kımıldamıyor..
Ellerimi başımın altına koyuyorum..
Denizi duyuyorum..
Uyuyorum...

Moskova'ya Gidiş

Nâzım'ın eski arkadaşı Vâlâ Nurettin Moskova'ya ilk gidişlerinin hikâyesini bize şöyle anlatmıştı

"Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzre Ankara'ya gitmiştik. Bir müddet orada kaldıktan sonra, Moskova'ya gitmeye karar verdik. Büyük Oktobr İnkılabı üzerimizde öyle bir etki yapmıştı ki, inkılabı yakından görmek, orada okuyup yetişmek istiyorduk. Bu

amaca varmak için her güçlüğü göze almıştık. Ankara'ya gelirken Hakim Ziya adında bir arkadaş daha edinmiştik. O da bizimle beraber Moskova'ya gidecekti. Fakat paramız yoktu. Ziya bize para bulmayı vadetti. Aksiliğe bakın ki, o günlerde Ziya'yı askere aldılar, biz parasız yola çıkmak zorunda kaldık. Elimizdeki para tren biletine bile yetmiyordu. Yarı yola kadar bilet aldık. Ondan sonraki yolu yürüyerek gittik.Yollarda pabuçlarımızın tabanları patladı. Uzun bir müddet yalınayak yürüdük. Yanımızda satılabilecek bir benim saatim, bir de halis İngiliz derisinden yapılmış bir bavulumuz vardı. Önce saati sattık. Ve bir müddet onunla geçindik. Sıra bavula geldi. Halis İngiliz derisi bavulun bize hayli para getireceğini sanıyorduk. Fakat alıcılar bize beş liradan fazla vermediler. Çünkü bavul deri değil, mukavvaymış meğer.

"Çaresiz aldık parayı. Akşam yemeği yiyecek paramız yoktu. Ertesi gün İstanbul'dan tanıdığımız Şevket Süreyya'ya rastladık. O bizden önce gelmiş, bir okulda öğretmenlik ediyormuş. Bir müddet Batum'da kaldık. Sonra Moskova'ya gittik."

Nâzım Moskova'ya bu gidişlerini "19 Yaşım" şiirinde belirtir. Fakat en önemlisi Nâzım'ın Anadolu'ya geçişi ve Anadolu'yu tanıması olmuştu. Bu seyahat onun Anadolu'ya ait kıymetli şiirler yazmasına yardım etmiştir. Mesela, Anadolu" ismini taşıyan şiiri, "Türk Köylüsü" şiirleri bunlar arasındadır.

Anadolu" şiiri şöyle başlar

Kafamızda güneş
ateş
bir sarık.
Arık toprak
çıplak ayaklarımıza çarık.
İhtiyar katırından
daha ölü bir köylü
yanımızda,
yanımızda değil
yanan
kanımızda.

Nâzım bu şiirini şöyle bitirir

Artık
hepinizin kafasına

şu
daaaaaank
desin:
Köylünün toprağa hasreti var,
toprağın hasreti
makinalar!

Kafatası

Nâzım, o devirdeki çalışmalarıyla yalnız şiire yeni bir şekil ve edebiyata yeni bir muhteva getirmekle kalmadı. Yazdığı piyeslerle de sahneye yeni bir ruh getirdi. İlk yazdığı *Kafatası* piyesi ilk defa İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynandı. Tiyatronun müdür ve rejisörü Ertuğrul Muhsin, Moskova'dan dostuydu.

Nâzım'ın piyesi sahneye konduğu akşam, tiyatro kapılarına kadar doluydu. İstanbul'un birçok tanınmış şair, edip ve aydınları orada toplanmıştı. Nâzım o akşam gayet şık giyinmişti. Galiba kendisini sahneye çıkaracaklarını tahmin etmişti. Eser büyük bir başarı kazandı. Oyun bittikten sonra, onu sahneye çağırdılar. Herkes ayakta alkışlıyordu.

Bundan sonra Nâzım'ın bir iki piyesi daha oynandı. Nâzım tiyatro artistleri arasına da girmişti. Genç ressamlar tablolarında hayatı aksettirmeye başlamışlardı. Bu tablolarda köylü ve işçilerin, halkın sefaleti görünüyordu. Bunda Nâzım'ın payı çoktu.

Sabahattin Ali ve Nâzım Hikmet

Sabahattin Ali Almanya'dan yeni gelmişti. "Resimli Ay"da küçük hikâyeleri çıkıyordu. Nâzım, Sabahattin'in hikâyelerini romantik buluyor, ona realist hikâyeler yazmayı tavsiye ediyordu. Ekser akşamlar bizim Kadıköy'deki evde toplanırdık. Sanat münakaşaları yapılır, rejim meseleleri, Türkiye'nin sosyalizme geçiş imkânları tartışma konusu oluyordu. Sabahattin Ali soldu, fakat komünizme daha gelmemişti. Nâzım onu yalnız realist sanata değil, savaşta beraber olmaya da davet ediyordu. Bu tartışmalar çok defa gece yarılarına kadar sürerdi. Sabahattin'i roman yazmaya teşvik eden de Nâzım Hikmet olmuştu. Sabahattin'in ilk romanı *Kuyucaklı Yusuf* "Resimli Ay" matbaasında basılmıştı. Nâzım makinaların başında ilk sayıyı almak için bekliyordu. İlk kopyayı alıp da yukarı geldiği zaman Sabahattin'den fazla o seviniyordu. Gözlerinde, işte bu romancıyı ben yarattım, diyen bir ifade vardı.

Aradan 14 yıl geçti. Hapishaneden çıkışında Nâzım'la görüştüğümüz gün, Sabahattin'in öldürülmesinden söz açıldı. Nâzım, boynunu bükerek:

"Bir kurban daha verdik, ne yapalım, zafere kanlar içinde varacağız," dedi.

Babasının Ölümü

Nâzım'ın babası eski bir hariciye memuruydu. Birinci cihan harbinden sonra memurluktan ayrılmış, Kadıköy'de bir sinemanın müdürü olmuştu. Nâzım babasını çok severdi. Hikmet Beyin bir köpeği vardı. Nâzım ona, Mussolini adını takmıştı. Mussolini bir gün babasını ısırdı. Yapılan muayenede köpeğin kuduz olduğu anlaşıldı. Babasına kuduz aşısı yaptılar. Fakat, daha önce tatanoz aşısı yapılmış olduğu için bu ikinci aşı, Hikmet Beyin ölümüne sebep oldu.

O gün, Hikmet Beyin evine gittik. Cenazeyi içerde bir odaya yatırmışlardı. Nâzım, üvey annesi ve kardeşleriyle başka bir odada oturuyordu. Çok mahzun ve üzüntülüydü. Bir ara, ölüyü bekleyen kadın heyecanla koşarak geldi:

"Nâzım Bey, babanızın yüzü terliyor, galiba ölmemiş," dedi. Nâzım hemen heyecanla yerinden fırladı. Fakat odadakilerden biri kolundan çekti:

"Şiir yazmasını bilirsin de, ölüm teri nedir bilmezsin galiba," dedi.

Nâzım canlanan ümidi ölmüş bir çocuk gibi, yerine oturdu, bir ara gözlerini kapadı ve sonra bize dönerek,

"Mussolini'nin köpekleri milyonlarca kardeşlerimizi öldürüyor. Onun adını taşıyan köpek de babama kıydı," dedi.

Son yazdığı romanın (*Romantika*'nın) kahramanını da bir kuduz köpek ısırmıştır. Mümkündür kü, Nâzım babasının kuduz köpek tarafından ısırılmasından mülhem olmuştur.

Nâzım'ın Çocuk Tarafları

Bir yere otomobille gidilecekse, adeta çocuk gibi sevinirdi. Aylığını daha ayın başında bitirirdi. Bir gün sordum,

"Nâzım, paranı neden çabuk bitiriyorsun?"

"Birkaç gün yedim, içtim, bir çift kundura aldım, kalanını da taksiye verdim."

Maaşını aldığı zaman ilk işi otomobile binmekti. Son defa hapishaneden çıktığı zaman kendisini Bursa'dan deniz kenarına

kadar otomobille getirmişlerdi. Senelerden sonra. güzel bir otomobile binmek onu pek sevindirmişti. Bunu durup durup anlatırdı.

Büroda masalarımız karşı karşıyaydı. Baktım, Nâzım yazı yazmıyor. Bir kâğıda bir şeyler çiziyordu:

"Ne o, Nâzım? Resim mi yapıyorsun?"

"Hayır, kızkardeşim Samiye'nin elbisesine model çiziyorum. Ben mahallenin bütün kadınlarına elbise modelleri çizerim."

Baktım, gerçekten masanın üstü kadın elbise modelleriyle doluydu.

Nâzım Hikmet Baloda

Nâzım, eşim Zekeriya ve ben, "Resimli Ay"ın gelecek sayısı üzerine fikir yürütüyorduk. Odaya genç bir çocuk girdi. Elime birkaç zarf sıkıştırdı. Matbuat cemiyetinin balosu için dört davetiye göndermişlerdi. Nâzım atıldı:

"Ben ömrümde baloya gitmedim. Gidelim, şu baloya, dedi.

"Smokinin var mı?"

Kel başa şimşir tarak, der gibi güldü.

"Neme lazım smokin, ben böylece gidiveririm," dedi.

"Olmaz," dedim, "siyah elbise ararlar, içeri böyle bırakmazlar.

Zekeriya söze karıştı:

"Gidebiliriz, dedi. "Baloyu idare eden Hakkı Tarık benim dostumdur. Ona derdimizi herhalde anlatırız.

Gece, beraberce yola çıktık. Nâzım'ı yalnız bırakmamış olmak için bizler de günlük kıyafetlerimizle gittik. Vâlâ Nurettin ile Peyami Safa da bize katıldılar. Balonun verildiği Taksim Gazinosu'na geldik. Kapıda bekleyenler bizi o kıyafette görünce içeri bırakmadılar. Hakkı Tarık'a haber gönderdik. Hakkı Tarık bizi görünce şaşırdı.

"Yahu", diyordu, "maksadınız ne, baloyu altüst etmek mi?"

"Yapma, Tarık Bey, dedik, "niyetimiz kötü değil, elbiselerimiz yok da onun için böyle geldik.

Fakat Hakkı Tarık itiraz ediyordu. İçerde vekiller, yabancı el-

çiler var. Nâzım bayrak gibi bir adam. Nasıl sokarım ben sizi içeri?

Kapıdaki tartışmalar etrafımıza adam topluyordu. Hakkı Tarık işi uzatmanın mahzurlu olduğunu anladı. Bize, salonun bir kenarında birkaç sandalye koydurttu. Bizler bayram çocukları gibi sandalyelere sıralandık. Etrafı seyre daldık. Fakat Nâzım hareketsiz durabilir miydi? Bir ara ayağa kalktı. Dans eden gençlerden biri Nâzım'ı görünce, dans ettiği kadını bıraktı, koşarak Nâzım'ın yanma geldi. Arkasından birçok genç daha etrafımızı sardılar. Nâzım'ı yakalayıp, salonun ortasına götürdüler. Bizler de onları takip ettik. Hepimiz tanınmış insanlardık. Bütün gözler bize çevrildi. Peyami sarhoştu, önüne gelen kadını kaldırıp dans etmeye çalışıyordu.

Hakkı Tarık Bey salonda bir aşağı bir yukarı geziyor, sinirli sinirli ellerini ovuşturuyor, ikide bir, "Bu belayı nerden getirdin başıma, der gibi Zekeriya'ya bakıyordu.

Balodan çıktık. Nâzım kahkahayı bastı:

"Burjuva balosunun canına okuduk, dedi.

Nâzım'ın İnkılapçı Şiirleri

Nâzım'ın "Resimli Ay" devrinde yazdığı inkılapçı şiirlerin herbiri birer komünist beyannamesi idi. Bu şiirler gençler ve aydınlar arasına yayılıyor, gençliğe savaş azmi aşılıyordu. Bunların birçoğunu gençler ve işçiler ezbere biliyordu. Bunlar arasında "Yürüyen Adam"(1929), "Gayemin Yolcularına" (1923), "Güneşi İçenlerin Türküsü", "Kerem Gibi" şiirleri yeni neslin üzerinde çok derin izler bırakmıştı. Bunlardan biri:

YÜRÜYEN ADAM

Alnı yukarda
kırmızı boyun atkısı rüzgârda
yürüyor.

Yürüyor adım adım

yürüyor ağır ağır
yürüyor..

Rüzgâr deniz gibi köpürüyor

esiyor deniz rüzgâr gibi.
Akıyor iki yandan ışıklar
düşen yıldızlar gibi.
Sesler geliyor derinden
kalbin uzak sahillerinden:
– Nereye gidiyorsun yavrum benim nereye?
Dön sevgilim,
dön kardeşim,
dön evimin erkeği, dön geriye..

Yürüyor o
ıslıkla kızgın bir ölüm marşı çalarak.
Yürüyor o
gövdesi bir gemi gibi yükselerek, alçalarak.
Yürüyor adım adım
yürüyor ağır ağır
yürüyor...

Kim bilir
belki bir daha sokmıyacak parmaklarını
dizi dibinde dikiş diken kardeşinin
sarı saçlarına,
ve belki bir daha altında yatıp
güneşe giden yeşil bir yola bakar gibi
bakmıyacak
gürgen ağaçlarına..

Yürüyor o, yürüyor.
Açık geniş adımlarla arşınlıyor yolları.
Ağır iki balyoz gibi sallanıyor kolları.
Kıllı göğsü bir kalkan gibi kabarık..

İşitmiyor artık
hep aynı tahta masanın başında akşamlıyan
hasta topal dostların
kalbe karanfil ruhu gibi damlıyan
sözlerini.
Çıplak
iki bıçak
gibi çekmiş yüzünde gözlerini

yürüyor düşmana doğru.
YÜRÜYOR ADIM ADIM
YÜRÜYOR AĞIR AĞIR
YÜRÜYOR.....

Nâzım "Kerem Gibi" şiirini yazmış, fakat mecmuaya vermeye cesaret edememişti. "Resimli Ay"ın 1930 Haziran sayısı hazırlanıyordu. O gün Nâzım, sabah erkenden işin başında durarak, sayfaları bağlamıştı. Mecmua gece makineye verilecekti. Akşamüzeri işten çıkacağımız sırada başmürettip geldi, bir sayfanın eksik olduğunu söyledi.

Bu saatten sonra oturup yazı yazmak hoş bir şey değildi. Canımın sıkıldığını gören Nâzım, hemen yerinden fırladı: "Bende bir sayfalık bir şiir var, ama, dedi, "biraz tehlikeli.

Şiiri okumasını istedim.

"Kerem Gibi"yi öyle heyecanla ve o kadar kitleyi savaşa çağıran bir önder tonuyla okudu ki, tesir altında kalmamak mümkün değildi. Şiiri alıp başmürettibe verdim. Şiir, olduğu gibi, "İmzasız Adam" imzası altında "Resimli Ay"da çıktı.

Şiirin neşrinden korktuğumuz başımıza gelmedi. "Resimli Ay"a bir tehlike olmadı. Fakat Emniyet Müdürlüğü'nde, "Resimli Ay"ın dosyası kabarıyordu. Nâzım, yalnız "Resimli Ay"daki yazı ve şiirleriyle değil, çeşitli yollardan gençler, işçiler ve aydınlar üzerinde yaptığı geniş tesirle de polisin dikkatini çekmişti. Nâzım'ın getirdiği yeni sesten, gençliğe aşıladığı savaş azminden burjuva idareciler hoşlanmıyorlardı. Nâzım'ın, günden güne artan nüfuzu onları korkutmaya başlamıştı.

Atatürk o devirde basma nisbi bir hürriyet vermişti. Nâzım'ın şiir kitapları basılabiliyor, Marksist eserler tercüme edilebiliyordu. Nâzım bu devirde fikirlerini öylesine yaymış, etrafında öyle bir muhit yaratmıştı ki, bunun daha fazla genişlemesine burjuva demokrasisi müsaade edemezdi. Bu kadarı artık çoktu. "Resimli Ay" binası polis nezareti altına alındı. Müessesenin içine güya sol temayüllü gençler, gizli polis hafiyeleri olarak girdi. "Resimli Ay" mecmuası ve neşriyatını beraber çıkardığımız ortaklar da bu durumdan ürktüler. Zekeriya Sertel'e, Nâzım Hikmet ve komünistleri mecmuadan uzaklaştırmayı teklif ettiler. Zekeriya bu teklifi şiddetle reddetti. Bu yüzden ortaklar arasında çıkan anlaşmazlık şirketin dağılmasıyla sona erdi. Biz daha bir müddet "Resimli Ay"ı çıkarmaya devam ettik. Fakat ortaklar mecmua imti-

yazının şirkete ait olduğunu iddia ettiler ve neşriyatımızı durdurdular.

Üzerinde önemle durulacak nokta şudur:

Nâzım, o devrin nisbi hürriyetinden, açık çalışma imkânından azami surette faydalanmasını bilmişti.

Mecmuanın kapanmasıyla, Nâzım'la olan iş hayatımız da sona erdi. "Resimli Ay" devresi böylece kapandı. Fakat Nâzım'la dostluğumuz ve kavga arkadaşlığımız ölümüne kadar devam etti.

Nâzım Hikmet Hapishanede

"Resimli Ay" mecmuası kapandıktan sonra, Nâzım Hikmet "İpek Film Stüdyosu"nda bir iş buldu. Burada da davasına hizmet etmeye çalışıyordu. Avrupa'dan ve Sovyetler Birliği'nden sol filmler getirtilmesini sağlıyordu. Sovyetler Birliği'nde filme alınan Mustafa adlı film ilk defa bu şirketin sinemalarında gösterildi. Büyük rağbet gördü. Bundan cesaret alan şirket, müşteri kazanmak maksadıyla, Nâzım'ın teklif ettiği filmleri seve seve getirtiyordu. Böylece Nâzım burada da propaganda yapmak imkânını buluyordu.

Fakat 1932'de iki arkadaşıyla birlikte hazırladıkları bir komünist beyannamesi yüzünden tevkif edildi. Beyannameyi daktiloda yazan arkadaşı suçüstü yakalanmış, yapılan işkence sonunda beyannameyi Nâzım'la beraber hazırladıklarını söylemişti. Nâzım'ı mahkûm edip Bursa Hapishanesi'ne gönderdiler. Burada iki yıl yattı.

Hapisten çıktıktan sonra, yine sinemadaki işine devam etti. Fakat bu defa, şirket onu kontrol altına almıştı. İstediği gibi çalışamıyordu.

Hatırladığıma göre, bir bahriyelinin provokasyonu yüzünden 1938'de tekrar tevkif edildi. Bu defa 28 sene hapse mahkûm olurdu. Onu ilkönce Çankırı Hapishanesi'ne gönderdiler. Orada romancı Kemal Tahir ve diğer bazı komünist arkadaşlarıyla bir müddet beraber kaldı. Sonra onu Bursa Hapishanesi'ne aktardılar.

"Resimli Ay" devri Nâzım'ın en heyecanlı, en ateşli gençlik devresiydi. Nâzım hapishanede olgunlaştı. Burada cemiyetin çeşitli sınıf ve tabakalarından insanlarla, özellikle köylü ve işçilerle yakından tanışmak imkânını buldu.

Bunların hayatlarını ve ıstıraplarını kendi ağızlarından dinledi. Hapishanede yazdığı şiirler hayatın içinden alınmış, sınıf kav-

gasının konkre örnekleridir. Bilhassa *Memleketimden İnsan Manzaraları,* "Kırk Haramiler", *Kurtuluş Savaşı Destanı* Nâzım'ın şiirdeki dehâsını gösteren eserlerdir. Bu destan Homer'in *İlyada*'sını çok geride bırakan bir eserdir. O zamana kadar Türkiye'de emperyalistlere karşı yapılan kurtuluş savaşı burjuva yazar ve tarihçileri tarafından incelenmemişti. Hâlâ incelenmemiştir. Nâzım bu eserinde milli kurtuluş savaşını tam bir Marksist görüşle işlemiştir. Bunun dışında Nâzım'ın hapishanede yazıp gizlice dışarı çıkardığı şiirleri de elden ele dolaşırdı. Kitapları yasak edilmişti. Burjuvazi, Nâzım'ı hapse atmakla ondan kurtulduğunu sanıyordu. Fakat aldanıyordu. Nâzım hâlâ bütün kuvvetiyle gençlik arasında yaşıyordu.

1940'ta tedavi için Bursa kaplıcalarına gitmiştim. Hapishanede kendisini ziyarete gittim. Hapishane müdürünün odasında buluştuk. Hapishanenin hani nerdeyse müdürü Nâzım Hikmet olmuştu. Hapishanedeki atölyeleri yoluna koymuş, mahkûmlara iş olanağı yaratmıştı. Ayrıca kendisinin de mahkûmlarla ortak dokuma tezgâhları vardı. Burada kumaş dokuyor, ailesinin geçimini sağlamaya uğraşıyordu.

Mahkûmlar Nâzım'ı baba gibi severlerdi. Nâzım her vakitki neşesini kaybetmemiş, geleceğe olan ümit ve imanı hiç sarsılmamıştı.

Aradan bir zaman geçti. İkinci defa kendisini hapishanede ziyaret ettiğim zaman Nâzım'ı sinirli ve endişeli buldum.

"Beni az daha öldürüyorlardı, dedi. Ve anlattı. Hapishaneye bir subay getirmişler, faşist bir subay. Bu adam hapishanede bir iki katili parayla satın alır. Nâzım'ı öldürmek için bir suikast hazırlar. Fakat Nâzım'ı seven, hatta geceleri Nâzım'ın kapısı önünde nöbet bekleyen mahkûmlar suikasti sezmişler. Subayı ve adamlarını göz hapsine almışlar. Fakat bir akşam mahkûmlar koğuşlarına çekildikten sonra, Nâzım bahçede yalnız dolaşmaya çıkmış. Birden karanlıklar içinden katiller ellerinde bıçaklarla Nâzım'a saldırmaya kalkmışlar. Fakat onları göz hapsinde bulunduran mahkûmlardan birkaçı derhal katillerin üzerlerine atılmışlar, uzun bir kavgadan sonra katillerin bıçaklarını ellerinden almışlar.

Nâzım bu hikâyeyi anlattıktan sonra:

"Domuzlar, dedi, "ömrümden 28 seneyi çaldılar, yetmedi. Şimdi canımı almak istiyorlar."

Bu suikastin de bir polis tertibi olduğunda şüphe yoktu. Faşist

subayı bu maksatla hapishaneye sokan polisti. Hapishane müdürü, Nâzım'ı çok sevdiği için, subayı yakalayıp revire attırmış ve sonunda başka bir hapishaneye göndermiş. Fakat subay ne mahkemeye sevkedildi, ne de ayrı bir ceza gördü.

1942'de kendisini tekrar hapishane ziyaretine gitmiştim. İkinci Cihan Harbi bütün şiddetiyle devam ediyordu. Sovyetler daha harbe girmemişti. O gün uzun boylu emperyalistlerin harp maksatları üzerinde konuştuk. Bir iki gün sonra radyoda Hitler'in Sovyetlere'e saldırdığı haberini dinledim. Derhal hapishaneye telefonu açtım, Nâzım'a haberi verdim.

"Eceli gelen köpek, cami duvarına işer, dedi.

Gene bir gün, hapishanede harbin doğuracağı neticeler üzerine konuşuyorduk. O, Sovyetlerin faşistleri süratle yeneceğine inanıyordu.

"Harp yakında biter, diyordu. "Napolyon da Moskova'ya kadar dayanmıştı. Fakat ateş ve alevler içinde döndü. Hitler'in de akıbeti bu olacaktır... Yalnız yandığım şu ki, emperyalistler de bu harpten galip çıkacaklar. Sosyalist inkılabı geciktirmek için imkân kazanacaklar. Fakat onlar da zayıflayacaklar.

"Büyük kapitalist memleketler proletaryası bu zaaftan faydalanıp inkılabı yaparlarsa, ne âlâ, yapamazlarsa bu iş çok uzun sürecek.

Bundan sonra Nâzım'ı hapisten çıktığı güne kadar görmedim.

Nâzım'ın on dört sene süren hapishane hayatı, memleket içinde ve dışında büyük şaire sevgi ve saygı duyan dostlarının bir endişesi haline gelmişti. Bu zulme son vermek için içte ve dışta dünya ölçüsünde bir kampanya açılmıştı. Nâzım açlık grevine başlayınca, hükümet bu baskıdan da etkilenerek şairin İstanbul'a getirilmesine, fakat göz hapsinde tutulmasına karar vermişti. Nâzım'ı önce Üsküdar Hapishanesi'ne naklettiler. Nâzım burada açlık grevini sürdürdü. Hükümet bu sebeple onu Cerrahpaşa Hastanesi'ne kaldırttı. Nâzım artık tamamıyla hürriyetine kavuşmak istiyordu. Grev uzadıkça, Nâzım'ın durumu da kötüleşiyordu. Hükümet, bütün protestolara ve gösterilere rağmen, Nâzım'ı serbest bırakmaya yanaşmıyordu. Nihayet doktorlar Nâzım'ın ancak birkaç gün yaşayabileceğini bildirdiler. Fakat Nâzım grevi bırakmak istemiyordu. Zaten Anjin-dö-Puatrini de vardı.

Nâzım'ı kurtarmak lazımdı. Nâzım'ı seven dostları bizim evde toplandılar.

Nâzım'a grevden vazgeçmesini teklife karar verdik. Nâzım'ın

çok sevdiği dostları, eşim Zekeriya ve ressam Abidin Dino bu kararı kendisine bildirme görevini üzerlerine aldılar. Nâzım bir müddet mukavemet etti. Fakat dostlarının ısrarı karşısında grevi bozmaya razı oldu. Zaten o sırada seçimler olduğu için ortada Nâzım'ı serbest bırakmak sorumluluğunu üzerine alacak bir hükümet de yoktu. Sorumlu hükümet iktidara geldikten kısa bir süre sonra af ilan etti ve Nâzım serbest kaldı.

Nâzım hastaneden çıktıktan sonra kendisini ilk defa misafir olduğu bir dostunun evinde ziyaret ettim. Zayıflamış, rengi solmuştu. Fakat neşesini ve canlılığını kaybetmemişti. Bir ara "Resimli Ay"daki çalışmalarımızdan söz açıldı. Gözleri parladı, "Ah o günler, o günler, hayatımın en mesut günleridir, diye ah çekti.

İşsizlik endişesi içindeydi. Hayatını yeniden nasıl kuracağını bilemiyordu. O zamanlar bizler de işsizdik. Nâzım, memlekette hüküm süren şartlar içinde çalışamayacağını tahmin ediyordu.

"Biz artık bu memlekette çalışamayız. Beni de bir kolayına getirip Sabahattin Ali gibi öldürecekler," dedi.

Dış Memleketlerde Gördüğüm Nâzım Hikmet

1951'de Nâzım'la Berlin Gençlik Festivali'nde buluştuk. Beni trenden karşılamaya gelmişti. Nâzım bambaşka bir adam olmuştu. Mesuttu, neşeliydi. Hayata yeni doğmuş gibiydi. Şiirlerinde ıstırabını anlattığı Afrikalı, Asyalı gençlerin omuzlarında geziyordu. Çin, Japon, Fransız, İtalyan, çeşitli milletler gençlerinin davetlerine koşuyordu. "Sözüm Size Fransızlar" şiirini yazıyor, gençlerin defterlerine imza atıyordu. Milletlerarası gençlik festivalinde 14 senelik zindan hayatının acılarını unutmaya çalışıyordu.

"Şu gençliğe bak, diyordu. "Rengi, dini, ırkı, düşüncesi ayrı ayrı insanlar. Harbe karşı barış savaşında nasıl birleşiyorlar. Barış için böyle bir buluşma hangi kapitalist memlekette görülmüştür. Bu da sosyalizmin bir zaferidir."

Nâzım kendisini barış savaşına vermişti. Moskova'daki hayatını anlattı. Demokratik Alman Cumhuriyeti başkanı Vilhelm Pick'in muhaceret döneminde oturduğu apartmanı ona vermişlerdi. Bundan pek memnundu. Yalnız bir şikâyeti vardı. İşlerine bakmak üzere yanma verilen kadın, her sabah banyoyu hazırlıyor, onu yıkanmaya davet ediyordu. Hayretle elini kaldırarak:

"Canım her gün de banyo yapılır mı, ben ördek miyim?" diyordu.

1960'ta, Nâzım'ı ilk defa kötümser gördüm. Bir gün lokantada birlikte yemek yiyorduk. Çok üzgündü.

"Ölmek istiyorum," dedi. "En çok sevdiğim dostlarımdan ve yoldaşlarımdan hiyanet gördüm. Ya ben insanları anlamıyorum, ya onlar beni anlamak istemiyorlar. Hayatta çok dostum var. Fakat en büyük dostum ressam Abidin Dino'dur. Düşmanım çok. Fakat en büyük düşmanım... dır," dedi.

Abidin Dino, onun İstanbul'dan tanıdığı çok eski bir dostuydu. Nâzım'm *Memleketimden İnsan Manzaraları* eserine resimler yapıyordu. Nâzım, bu resimleri görünce heyecanlanmıştı.

"Göreceksin, diyordu, "bu Dino bir gün milletlerarası bir ressam olacak."

Nâzım 1958'de Dino'nun "Yürüyüş" adlı tablosu için şunları yazmıştı.

Bu adamlar, Dino,
ellerinde ışık parçaları,
bu karanlıkta, Dino
bu adamlar nereye gider?
Sen de, ben de, Dino,
onların arasındayız,
biz de, biz de, Dino,
gördük açık maviyi.

1962 Temmuzunda bir gün bizi ziyarete gelmişti. Kendisine Ankara'da çıkan bir gazeteyi uzattım. Gazetenin birinci sayfasında, "Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor" başlıklı bir yazı vardı. Nâzım bu yazıyı dikkatle ve yüksek sesle okudu. Sinirlendi, öfkelendi, odada bir aşağı, bir yukarı dolaştı. Sonra masa başına oturarak bir kâğıt kalem aldı ve şu şiiri yazdı.

VATAN HAİNİ

"Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.
Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz, dedi Hikmet.
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.
Bir Ankara gazetesinde çıktı bunlar, üç sütun üstüne, kapkara haykıran puntolarla,
birAnkara gazetesinde, fotoğrafı yanında Amiral Vilyamson'un
66 santimetre karede gülüyor, ağzı kulaklarında, Amerikan ami-

rali
Amerika, bütçemize 120 milyon lira hibe etti, 120 milyon lira.
Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz, dedi Hikmet
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.

Evet, vatan hainiyim, siz vatanperverseniz, siz yurtseverseniz,
ben yurt hainiyim, ben vatan hainiyim.
Vatan çiftliklerinizse,
kasalarınızın ve çek defterlerinizin içindekilerse vatan,
vatan, şose boylarında gebermekse açlıktan,
vatan, soğukta it gibi titremek ve sıtmadan kıvranmaksa yazın,
fabrikalarınızda al kanımızı içmekse vatan,
vatan tırnaklarıysa ağalarınızın,
vatan, mızraklı ilmühalse, vatan, polis copuysa,
ödeneklerinizse, maaşlarınızsa vatan,
vatan, Amerikan üsleri, Amerikan bombası, Amerikan donanması topuysa,
vatan, kurtulmamaksa kokmuş karanlığımızdan,
ben vatan hainiyim.
Yazın üç sütun üstüne kapkara haykıran puntolarla
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.

28.7.962

1963 başlarında buluştuğum zaman Nâzım çok dalgın görünüyordu. İlk romanını yazıyordu. Her gün gelir, yazdığı kısımları bize okurdu. Bu roman, Nâzım'ın hayatından bazı parçaları anlatır. Savaşa nasıl bir romantik heyecanla başladığını gösterir. Nâzım, artık o devirdeki düşünüşlerini sekterce bulmaya başlamıştı. Doğmatizmin ve sekterliğin baş düşmanı olmuştu. "Mesela," diyordu, "biz 'Resimli Ay' mecmuasında, neden putları kırıyoruz kampanyasıyla halkın sevdiği şairlere hücum ettik? Mehmet Akif softaymış, varsın olsun. Adam halk şiirleri yazmış. Mesela Namık Kemal'e ne diye çattık. Adam Abdülhamit istibdadına karşı savaşmış, hapiste yatmış, monfalarda sürünmüş. Halk onu vatan şairi diye tanıyor ve öyle seviyor. Biz ise ona, burjuva şairi diye çattık. Küçük burjuva, dedik. Hatta kurtuluş savaşına katılanlara çattık. Kendimizi halktan uzaklaştırdık.

"Sonra, mesela benim Berkley şiiri nedir? Diyalektik materyalizm, Marksist felsefe şiirle anlatılır mı?"

Nâzım'ın Türkiye'de bir sosyalist inkılabını gerçekleştirmek hakkındaki düşünceleri de değişmişti. Artık eskisi gibi hedefe varmak için her yolun mübah olduğunu söylemiyordu. Sadece gizli matbaa kurup, beyanname dağıtmakla inkılaba gidilemeyeceğini anlamıştı. Şimdi, inkılap için objektif ve subjektif şartların olgunlaşmasından bahsediyordu. Sosyalizme giden yolun demokrasiden geçtiğini söylüyor, bugün yapılacak işin Türkiye'de demokratik inkılabın gerçekleşmesi ve Komünist Partisine legal çalışma imkânlarının sağlanması olduğunu söylüyordu.

Kendisine memlekette işçi hareketlerinin, sosyalizm akımlarının geliştiğini, sendikaların ve İşçi Partisi'nin kurulduğunu anlattığımız zaman gözlerinin içi güler, "Galiba denize atılan maya tutacak. derdi.

Onu son defa ölümünden iki ay evvel görmüştüm. Neşeli ve mesut görünüyordu. Türkiye'de gelişen hareketler ona ümit veriyordu.

3 Haziran 1963'te ölüm haberini aldığım zaman inanmak istemedim. Daha iki ay önce, o kadar zinde, o kadar canlı Nâzım bir an içinde nasıl yok oluvermişti.

Benim tanıdığım Nâzım, kalıpların içine sığmayan bir adamdı. Nâzım yalnız şiirde kalıpları kırmakla kalmadı, sekter düşüncenin, dogmatizmin kalıplarını da kırdı. Bugün Türkiye'de yetişen ilerici neslin çoğu, Yaşar Kemal'ler, Aziz Nesin'ler, Orhan Veli'ler, Kemal Tahir'ler, Mahmut Makal'lar onun ektiği tohumların mahsulleridir. O bütün ömrünce yazdı. Yarattı, yarattı, sanat dünyasına şaheserler bıraktı. Bugünkü ve yarınki nesillerin sosyalizm davası için yaptıkları ve yapacakları savaşa ışık tutan, heyecan ve azim veren bir hazine bıraktı. Şirin'ine kavuşmak, suyu bulmak için Ferhat gibi, elinde kazma, dağları deldi, çıplak ayakla koştuğu sosyalist vatanında hayata gözlerini yumdu.

Ekim 1963

SABAHATTİN ALİ

1924'lerde eşim Zekeriya Sertel'le birlikte "Resimli Ay" adında bir fikir ve kültür dergisi yayımlıyorduk. "Resimli Ay" o dönemde ileri fikirleri savunan tek dergi idi. Yazarları arasında Nâzım Hikmet, Kemal Tahir, Sadri Etem. Cevat Şakir gibi ilerici yazarlar vardı.

Bir gün yazı odasına kısa boylu, tıknaz, gözlüklerinin altında gözleri pırıl pırıl yanan bir genç girdi. Bu, Sabahattin Ali idi. Almanya'dan yeni dönmüş, dergilerde çıkan hikâyeleri ile yeni yeni tanınmaya başlamıştı. "Resimli Ay"da yayımlanmak üzere bir hikâyesini getirmişti. Bundan sonra Sabahattin derginin sürekli yazarları arasına girdi. Sabahattin'le ilk tanışmamız böyle oldu.

"Resimli Ay" o dönemde emperyalizme, diktatörlüğe ve kapitalizme karşı geniş bir savaş açmıştı.. Ülke sorunları, o zamana kadar el değmemiş sosyal problemler yeni bir açıdan ele alınıyordu. Bu nedenle dergi ilerici gençlerin bir kürsüsü haline gelmişti. Yazı odamız çeşitli fikirlerin, ileri düşüncelerin tartışma alanına dönmüştü. Sabahattin Ali sık sık bize uğrar, bu tartışmalara katılmaktan sonsuz zevk alırdı. Burası onun için aynı zamanda bir okul gibi idi. Okumaya çok önem veriyor, koltuğundan kitap eksik olmuyordu. Almanya'da başlayan sosyalist eğilimi burada güçleniyordu. Şu var ki o sosyalizme hapishaneye düştükten sonra ulaştı.

Bir süre sonra Sabahattin görünmez oldu. Konya'ya edebiyat öğretmeni olarak gitmişti. Fakat burda uzun süre kalmadı. Atatürk üstüne yazdığı bir hicivden ötürü işinden çıkarıldı, mahkemeye verildi.

Sinop Hapishanesi ne sürüldü. Hapishanede köylüler, işçiler, hatta komünistlerle tanıştı. Halkla içli dışlı temasa geçmek fırsatını buldu. Bu temaslardan esinlenerek yazdığı hikâyelerde ordaki insanların hayatını ve portresini çizdi. *Kuyucaklı Yusuf, İçimizdeki Şeytan* romanlarını bu dönemde yazdı. *İçimizdeki Şeytan* romanında memleketteki faşistlerin, pantürkistlerin içyüzünü anlatıyordu.

Sabahattin Sinop'ta cezasını bitirip Ankara'ya döndüğü

yönü artık belli olmuştu. O sırada Milli Eğitim Bakanlığı'na gelen Saffet Arıkan, Sabahattin'in hayranlarından biriydi. Onu hemen Konservatuvara öğretmen yaptı. Sabahattin bundan sonra uzun bir süre, uğradığı eleştiri ve hücumlara karşın yaratıcı çalışmalarına devam etti ve Türk edebiyatının övüneceği eserler verdi.

Sabahattin "Resimli Ay"ı unutmamıştı. İstanbul'a her gelişinde bize uğrar, yaptıklarını anlatırdı. "Resimli Ay"da başlayan dostluğumuz yaşamının sonuna kadar sürdü Sabahattin sadece bir yazar, değerli bir hikayeci değildi. Benimsediği davanın çetin bir savaşçısı olmuştu. Konservatuvardaki derslerinde fikirlerini aşılamakla kalmıyor, köy enstitüleri ile ilgileniyor. Ankara'da ilerici aydın arkadaşların çıkardığı dergilere yazıyor, İstanbul'a geldikçe bizlerle birlikte savaşa katılıyordu.

Sabahattin Ali'nin Muhakemesi

İstanbul'da "Tan gazetesiyle aynı zamanda, Ankara'da yayımlanan "Yurt ve Dünya" "Adımlar" dergileri de, faşistlere karşı savaşıyordu. Hıfzı Oğuz Bekata ile Samet Ağaoğlu'nun çıkardıkları, Anadolucu eğilimli, "Çığır" dergisi de, yukarıda adı geçen dergilerin sahiplerine karşı şiddetli hücumlara geçtiler. 'Yurt ve Dünya"yı, Adımlar"ı Amerikancılıkla suçladılar. Anadolucu, Turancı fikir akımlarının baskısıyla "Yurt ve Dünya" ve Adımlar" dergileri kapanmak zorunda kaldılar. Bu olayı, dergi kurucularından, P Naili Boratav bana şöyle anlattı:

"O sırada maarif vekili olan Hasan Ali Yücel, 'Yurt ve Dünya'nın sahibi olarak beni, 'Adımlar'ın sahibi olarak da Behice Boran'ı makamına çağırdı. Provokasyonlara meydan vermemek, maarif politikasında yapılacak mühim işlerin engellenmesini önlemek için, bizden mecmualarımızın kapatılmasını istedi. Bunun sadece birer tavsiyeden ibaret olduğunu belirtti. Biz de kabul ettik. Böylece her iki mecmua da kendi kendilerini kapattılar.

Bu iki dergiye karşı yapılan polemikler, hücumlar Turancıların ve Anadolucuların organı olan, şair Orhan Seyfi nin yayımladığı"Çınaraltı", Anadolucu grubun yayımladığı "Çizgi", tanınmış Türkçülerden Reha Oğuz Türkkan'ın yayımladığı "Ergenekon" dergilerinden geliyordu.

Ama Meclis kulislerinde de her iki dergiye karşı bir kontrol hazırlığı olduğunu duyuyorduk. Gayretkeş Halk Partisi mebusla-

rından Anadolucu grup diye gösterilebilecek kimseler, Reşat Şemseddin Sirer, Şevket Raşit Hatiboğlu (eski Ziraat Bakanı) etrafında toplanmışlar ve hazırlıklara girişmişlerdi.

Irkçılar, Anadolucularla ilericiler arasında devam eden bu tartışma sırasında, ırkçıların başı olan Nihal Adsız'ın Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı açık mektup kendi dergilerinde yayımlandı. Sabahattin Ali bu mektupta, kendi aleyhine yapılan hakaretler yüzünden Nihat Adsız aleyhine bir dava açtı.

Bu sırada Sabahattin Ali Devlet Konservatuarında rejisör asistanı olarak çalışıyordu.

Sabahattin mahkeme bittikten epeyi sonra İstanbul'a gelmişti. Mahkeme safhasını bana şöyle anlattı:

"Yargılamanın görüleceği gün mahkeme binasının bulunduğu yeri atlı polisler sarmıştı. Hadise çıkmasından korkuyorlardı. Fakat ırkçılar bu muhakemeyi fırsat bilerek oyunlarını oynamaya karar vermişlerdi. Mahkeme salonuna sızan bir sürü sağcı, faşist birdenbire salonda gösteri yapmaya başladılar. Yargıç celseyi tatil etmek istiyordu. Irkçılar hemen istiklal marşı söylemeye başladılar. Tabii, yargıç da sesini çıkarmadı. İçeride, dışarıda müthiş bir gürültü vardı. Ben tehlikenin azametini anladım. Bereket versin mahkeme, binanın birinci katında idi. Pencereden atladım. Zor bela kendimi kurtarabildim.

Sabahattin bu hikâyeyi anlatıyor, ikide bir fişek gibi yerinden fırlıyor, kahkahalarla gülerek başından geçenleri anlatıyordu.

Sabahattin'e muhakemeden sonra da hücumlar devam ediyordu. Hatta kendisini öldürmeye bile teşebbüs etmişlerdi. Sabahattin'e yapılan saldırının hikâyesini de Pertev Boratav'ın eşi, Hayrinüsa Boratav'dan dinledim:

"Devlet Konservatuvarı talebeleri olan bazı gençler Halkevi binasının tiyatro salonunda temsiller verirlerdi. Sabahattin Ali, Almanya'dan getirilen rejisör Ebert'in asistanı olarak, her geceki temsilde bulunmaya mecburdu. Ben de mektebin hocası olarak bu temsillere giderdim. Pertev'le ben Sabahattin'in muhakemesinden sonra, onu merak ettiğimiz için, o gece tiyatroya gitmeden önce evine uğradık. Oturduğu ev Kızılay'da idi. Onu aldık, üçümüz yürüye yürüye Halkevine doğru gitmeye karar verdik. Sabahattin bize heyecanla, gündüzki olayı anlatıyor, ara sıra kahkahalar atıyor, kendini günün kahramanı gibi görmekten adeta hoşlanıyordu. Keyifli idi. Ara sıra, sağcılara atıp tutuyordu. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nin önüne geldik, yandaki karanlık

kestirme yoldan Halkevi'ne doğru yürümeye başladık. Birdenbire önümüze kocaman bir taş düştü. Arkadan ikincisi Sabahattin'in omuzuna değerek fırladı. Sabahattin birdenbire döndü, demeye kalmadı, bir üçüncü taş geldi. Nasıl oldu, bilmiyorum, o küçük boyuyla Sabahattin bir fişek gibi atıldı, bütün kuvvetiyle geriye doğru koşmaya başlayınca, fakülte bahçesinin şimşirleri arasından bir insan da koşmaya başladı. Sabahattin onu yakalamak için bütün kuvvetini sarf ediyordu. Tabii, Sabahattin'e bir şey olmasın diye Pertev de koşmaya başladı, arkadan ben de.

Atatürk Bulvarı'nın öte tarafına geçmiştik. Baktık, Sabahattin birini yakalamış, ayakları ve kolları ile ve bütün gücüyle, yakaladığı adamı dövüyordu. Pertev de, Sabahattin'i kollarını tutup, bir hadise çıkmasını önlemeye çalışıyordu. Bir hayli sürdü bu böyle. On adım ötede ufak bir polis kulübesi vardı. Oradan polisler koştular. Sabahattin'e saldıranın, "Osman Yüksel" adında bir genç olduğu anlaşıldı. (Osman Yüksel eski ırkçılardandır. 1964'te Adalet Partisi'nden mebus çıkmış, daha sonraları partiden atılmıştır.)

"Osman Yüksel, polislerin yanında kendini emin hissedince, bir yumruk atıp, Sabahattin'in gözlüklerini kırdı.

"Polisler o gece Osmanı karakola götürdüler. Ertesi gün, dördümüz cürmümeşhut mahkemesine düştük. Halbuki zavallı Pertev'in ayırmak istemekten başka bir rolü yoktu. Hâkim, ikisine de ufak bir ceza verdi. Fakat biri taş atmaktan suçlu, diğeri dövmekten, karşılıklı suçlu olduklarından, ceza karşılıklı tecil edildi.

Bu hikâyeden de anlaşıldığı gibi ırkçılar, faşistler daha o zaman, Sabahattin'i savaş alanından uzaklaştırmak için, öldürmeye dahi hazırdılar. Bu olaylar, 1948'de Sabahattin'in öldürülmesi olayının bir başlangıcı idi.

1944'ten sonra ilericilere yapılan hücumlar şiddetlendi. Çünkü, San Fransisko Anlaşmasından ve hükümetin İnsan Hakları Beyannamesi'ni imzalamasından sonra, ilericilere nisbi bir hürriyet verilmişti. Çeşitli ilerici dergiler çıkıyor, yurt sorunları biraz daha serbest konuşulabiliyordu. Fakat hükümet bu ilerici akımlara karşı faşistleri bir alet olarak kullanıyor, dolambaçlı yollardan bu hareketleri önlemeye çalışıyordu.

Sabahattin Ali ile Buluşma

"Tan" matbaası yıkıldığı zaman Sabahattin Ali Istanbul'da

yoktu. Ankara'da idi. Sabahattin bir akşam hava kararıktan sonra, trenden iner inmez, doğru bize gelmişti.

"Sabahattin, nasıl geldin, korkmadın mı?" dedim.

"Geldiğim zaman evin etrafında kimse yoktu. Çevirseydiler, dönecektim..." dedi.

Oturdu, konuştuk. Sabahattin'i ilk defa ciddi görüyordum. O anlatıyordu:

"Halk Partisi matbaaları yıkmakla, gazetelerimizi kapatmakla bizi yıkmadı. Fakat kendi prestijini yıktı. Halk arasında konuşulanları bir dinleseniz!.. Herkes, 'Tan' halkın dertlerini dile getiren bir gazeteydi, 'Tan'ı yıkmakla, bizim kurtuluş ümitlerimizi yıktılar,' diyor. Hatta Halk Partililer kendileri şikâyet ediyorlar. Ben ağızlarından dinledim. 'İnönü parti grubunda, Meclis'te daima geniş demokrasinin kurulacağını söylüyordu. Bu yıkma hareketi bizim haberimiz olmadan yapıldı. Bu olay, İnönü'ye olan itimadımızı sarstı. Kötü bir iş, oldu,' diyorlar.

Sabahattin çok heyecanlıydı. Yerinde duramıyor, ikide bir gözlüklerini doğrultuyor, heyecanlı heyecanlı anlatıyordu. Bir aralık cebinden bir tomar kâğıt çıkardı:

"Size bir hikâye okuyacağım," dedi. "Yeni yazdım, Sırça Köşk."

Oturdu, hikâyesini okudu. "Sırça Köşk" burjuvaziyi temsil ediyordu. Büyük zenginlerin, soyguncuların köşkü. Açlık içinde kıvranan halk her gün bu sarayın önüne gelir, ekmek dilenirler... Cevap alamayınca; kuzu, koyun kellelerini sırça köşkün camlarına fırlatırlar, camları kırarlar. Açlar köşke o kadar çok kelle atmışlar ki, nihayet bir gün, sırça köşk tuzla buz olmuş. Sabahattin hikâyesinin sonunda, "Sırça köşkü yıkmak için, buraya birkaç kelle fırlatmak yeter," diyordu.

Sabahattin hikâyesini bitirdikten sonra, yüzümüze baktı.

"Sabahattin, dedim, "bu kelleler belki bir gün sırça köşkü yıkacak, ama, bu köşke önce senin kelleni fırlatacaklar, diye korkuyorum."

Gülümsedi

"Su testisi, su yolunda kırılır, dedi.

Evet, su testisi su yolunda kırıldı. Zavallı Sabahattin'i kahpeler gibi tuzağa düşürdüler, uyurken arkasından vurdular.

"Marko Paşa" Dergisi

"Tan", olaylarından sonra, Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde bazı profesörlerin işine son verilmişti. Pertev Naili

Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif ve daha birçok değerli profesör Milli Eğitim Bakanlığı tarafından vekâlet emrine alınmışlardı.

Milli Eğitim Bakanlığı üniversitelerde, sanat enstitülerinde, tiyatrolarda bütün ilericilere karşı savaş açmıştı. Bunların hepsi vekâlet emrine alınıyor, Anadolu'nun hücra köşelerindeki okullara gönderiliyor, ya da işlerine tamamıyla son veriliyordu. Bu sıralarda Sabahattin Ali'nin de işine son verildi. Sabahattin Ankara'dan döndükten sonra bir gün ziyaretimize geldi. Aziz Nesin'le beraber, "Marko Paşa" adında bir mizah dergisi çıkaracaklarını söyledi. Sabahattin yerinde duramıyor, ikide bir de gözlüklerini gözünden çıkarıyor, küçük gözlerini yumarak anlatıyordu:

"Bu öyle bir dergi olacak ki, bunun içersinde politika, ideoloji, sosyal konular halka bir şerbet gibi içirilecek.

Gerçekten de "Marko Paşa" o sıralarda hiçbir dergiye nasip olmayan bir başarı kazandı. Sabahattin ve Aziz Nesin gibi iki büyük kuvvetin birleşmesi, ortaya yepyeni bir mizah dergisi çıkarmıştı. Aziz Nesin bütün mizah kabiliyetini, ilkönce bu dergide göstermiştir, diyebiliriz. "Marko Paşa" 60.000 tiraj yapıyordu. Anadolu'nun her tarafında "Marko Paşa", eski "Nasreddin Hoca" dergisi gibi, bütün halka mal olmuştu. Köylerde, kasabalarda, şehirlerde "Marko Paşa"okunuyordu.

İdareci çevreler derginin bu başarısından korktular. Hükümet ve Polis her zaman olduğu gibi bu derginin çıkmasını zorlaştıracak tedbirlere başvurdu. Fakat Sabahattin ve Aziz Nesin yılmadılar. "Marko Paşa" kapatılınca, "Merhum Paşa"yı çıkardılar. O da kapatıldı, "Malum Paşa"yı çıkardılar.

Aklımda kaldığına göre bu dergi bir yıl kadar devam etti. Nihayet, polisin baskıları, provokasyonları sonunda kapanmak zorunda kaldı. Dergide yazdığı yazılar yüzünden Sabahattin aleyhine savcılık tarafından çeşitli davalar açıldı. Sabahattin'i tevkif ettiler. Üsküdar Hapishanesi'nde yatıyordu. İkide bir ziyaretine gidiyorduk. Bir gün arkadaşlar, karısı Aliye ile kızı Filiz'in babasını görmek üzere İstanbul'a gelmek istediklerini, paraları ve kalacak yerleri olmadığını, bizde misafir kalıp kalamayacaklarını sordular. Memnuniyetle kabul ettik.

Aliye ile Filiz geldiler. Bir gün Sabahattin'i ziyaret için beraberce hapishaneye gittik. Sabahattin bizi hapishane müdürünün odası yanında, küçük bir odada karşıladı. Filiz'in boynuna sarıldı, çocuk gibi ağlamaya başladı. Babasının ağladığını gören Filiz de

ağlıyordu. Karısı kızı alıp, dışarı çıkardı. Yalnız kalınca sordum:

"Sabahattin, bu ne hal? Senin gibi bir adama ağlamak yaraşır mı?"

Eğildi ve yavaşça kulağına fısıldadı:

"Bunlar beni, Nâzım Hikmet gibi hapishanelerde çürütecekler Aleyhime açılmış, daha beş dava var. Ben kaçmaya karar verdim. Burada tanıdığım H. beni 24 saatte memleket dışına çıkaracağı, teşkilatları olduğunu söyledi. Kaçacağım.

"İlk defa tanıdığın bir adama hayatını nasıl emanet edeceksin?"

"Öyle değil, itimat ettiğim dostlarımı da bu adamı tanıyorlar

Sabahattin bir çocuk gibi saftı. Söylenenlere inanmıştı.

"Böyle bir kararın varsa, bunu ne diye bana söyledin? Bunu kimsenin bilmemesi lazım.

"Yalnız sana söylüyorum, dedi.

Fakat sonraları Sabahattin'in bu sırrı daha başkalarına da söylediğini duydum. Sabahattin'in başına gelenlerde bu gevezeliğinin de etkisi oldu. Sabahattin hapishaneden çıktıktan sonra, tanıdığı bir ailenin evine misafir oldu. Bir gün gene ziyaretimize gelmişti.

"Ben, dedi, "ticaret yapmaya karar verdim. Hiçbir yerde çalışmama imkân vermiyorlar. Evinde kaldığım bu ailenin tanıdıkları zengin bir hanım, artistleri, yazarları himaye edermiş. Ona benim durumumdan bahsetmişler O da kabul etmiş. Kamyon alındı. Şimdi bir şoför arıyoruz. Hemen Anadolu'ya bir seyahate çıkacağız.

Sabahattin bu kamyonla Anadolu'ya gitti. Dönüşünde, kamyon hikâyesini şöyle anlatıyordu:

"Romancıdan tüccar olmazmış, meğer!.. Kamyonu yükledik. Fakat gelirken kara saplandık. Kamyon gidemeyince, eşyaları boşalttık, trene yükledik, beraberce geldik." Sabahattin bir taraftan anlatıyor, bir taraftan da kahkahalarla gülüyordu. Bir zaman sonra Sabahattin gene geldi:

"Ben artık kaçıyorum, dedi. "Hapisanede tanıdığım H. bütün işi yoluna koydu. Evinde kaldığım A. Hanım da bavulumu hazırladı. Çamaşırlarımın üzerine markamı yazdı. Aliye'nin Filiz'in bundan haberi yok. Ben Bulgaristan'a vardıktan sonra onlara yazacağım.

Sabahattin ortadan kayboldu. Hepimiz kaçtığına hükmetmiştik. Bundan sonra aylarca sesi sedası duyulmadı.

Sabahattin Ali'nın Öldürülmesi

1948 yılı idi. Bir gün gazeteleri açtığımız zaman şöyle bir havadisle karşılaştık: "Sabahattin Ali'nin cesedi, Türk-Bulgar sınırında, bir ormanın içinde bulunmuştur

Hikâye aşağı yukarı şöyle anlatılıyordu:

Polisin kaçakçılarla mücadele eden bir şubesi, bir kısım kaçakçıları ele geçirmiş. Bunlar arasında birinin üzerinde Sabahattin Ali'nin elbiseleri bulunmuş. Tahkikatı genişletmişler. Elbiseleri satanın Ali Ertekin isminde, Yugoslavyalı bir muhacir olduğu anlaşılmış. Tevkif edilen sanık, Sabahattin Ali'yi kamyonla Bulgar hududuna götürdüğünü, Sabahattin'in ona bu işi yapmak için para teklif ettiğini, zaten Anadolu'ya kamyonla beraber gittiklerini, kendisinin kamyonun şoförü olduğunu söylemiş. Ertekin Sabahattin'e Bulgaristan'a niçin kaçtığını sormuş. Güya Sabahattin, "Ben komünistim. Komünistler arasında çalışmaya gidiyorum, demiş. Bu söz, Ali Ertekin'in milli duygularına dokunmuş. Bu sebeple Sabahattin'i öldürmüş.

Gazetelere akseden bu hikâye, pek akıl ve mantığa sığmıyordu. Sabahattin'e kamyon alan M. Hanımı tanıyordum. Biraz daha bilgi almak ümidiyle kendisini gördüm. M. Hanım büyük bir telaş içindeydi. "Eyvah, şimdi benim adım da gazetelere geçecek, diye üzülüyordu. Bana kamyonun alınması hikâyesini anlattı. Sabahattin'in anlattıklarına uygundu. Kamyon A. Hanımın ve kocasının yardımıyla alınmıştı.

Şoförü kendisine kimin bulduğunu sordum. "Emniyet amirlerinden K.A. Bey buldu, dedi. "Bu sabah kendisine telefon ettim. Bana merak etmemekliğimi, adımın gazetelere geçmeyeceğini söyledi.

Bu sözler bana çok şey öğretmişti. Sabahattin'in öldürülmesinde emniyetin parmağı olduğu anlaşılıyordu. Sabahattin'in öldürülmesi hepimizi çoz üzmüştü. Ona bu tuzak daha Üsküdar Hapishanesi'nde yattığı günlerde kurulmuştu. Sabahattin tanımadığı bu insanların sözüne inanarak, kendini bu tehlikeli maceraya atmıştı.

O akşam, Memet Ali Aybar'ı, Kuzguncuk'taki evinde ziyarete gittik. Bizden önce daha başka arkadaşlar da gelmişti. Herkes ölüm olayı etrafında tahminler yapıyordu. Biz Sabahattin'in kaçmak istediğini bildiğimiz için, olayı gazetelerin yazdığı gibi düşünmüyorduk. Gazetelerin verdiği bilgiye göre, Ali Ertekin, Sabahattin'i parasını almak için öldürmüştü. Oysa, cebinde pek az

para bulunmuş. Çantasında güya Karl Marx'ın, Lenin'in kitapları varmış.

Bulgaristan'a kaçan bir adamın bu kitapları yanında götürmeye hiç ihtiyacı yoktu. Olay gazetelere belirli bir yerden veriliyor, gerçekler saklanıyordu. Bugün hâlâ Sabahattin'in nasıl öldürüldüğü, tamamıyla aydınlanmış değildir.

Türkiye'de sollara karşı baskı, işkence günlük olaylardandı. Fakat bu hareketler açık bir terör şeklini almamıştı. Ara sıra, polisle dövülenler arasında ölenler oluyordu. Fakat bir yazarın, memleketin tanınmış bir romancısının bu şekilde öldürülmesi, o tarihlerde rastlanan olaylardan değildi."Tan" matbaasını yıktıkları gün de, beni öldürmek için kırmızı mürekkep şişeleriyle gelmişlerdi. Orada bulunsaydım, belki kurbanlarından biri de ben olacaktım. Biz, olay etrafında konuşur, konuyu tartışırken kapı çalındı. Gece saat 11'di. İçeriye Aslan Kumbaracı girdi.

"Yarın sabah Sabahattin'in naşını İstanbul'a getiriyorlar. Hepimiz onun cenazesini karşılamaya gitmeliyiz," dedi.

Bunun bir provokasyon olduğunu derhal anladık. Bizi cenazeyi karşılamaya gönderecekler, sonra, "Komünistler Sabahattin Ali'nin cenazesinde gösteri yaptılar" diyecek, belki bizi tevkif edeceklerdi. O günkü hava içinde, Sabahattin'in cenazesini karşılamak bir hata olurdu. Saat 12'de Memet Ali'nin evinden çıktığımız zaman, kapının biraz ilersinde iki çek çek arabası duruyordu. O saatte, Kuzguncuk'ta araba bulmak imkânsız bir şeydi. Aslan Kumbaracı geldiği arabayı bekletmiş ve yedeğinde daha bir araba getirmişti. Polis bizi adım adım izliyordu.

İşte Sabahattin'i böyle korkunç bir macerada kaybettik.

II. BOLUM

Yıldız Sertel

ÇOK YÖNLERİYLE TANIDIĞIM NÂZIM HİKMET

ÇOK YÖNLERİYLE TANIDIĞIM NÂZIM HİKMET

Yüce, evrensel şairimiz Nâzım Hikmet ne yazık ki, yurdumuzda hâlâ yeterince tanınmıyor. Moskova'da bulunduğu sırada şiirlerinin Türkiye'de basılmaması, halkının onu tanımaması yüreğini yakıyordu. "Yurdunun dışında bir şair sudan çıkmış balık gibidir. Şiir ancak kendi dilinde güzeldir, çeviri ancak onun bir gölgesi olabilir, derdi. Üstüne üstlük yapılan çevirileri de beğenmez, hayıflanırdı. Çok şükür bugün Nâzım'ın şiirleri kendi dilinde bol bol yayımlanıyor, hakkında tümen tümen yazılar yazılıyor. Halkı şimdi onu büyük ölçüde tanıyor, ama ancak o hayata gözlerini yumduktan sonra.

Acaba bu tanımanın eksik yönleri yok mu? En başta, Nâzım'ın Türk edebiyat tarihinde hakkı olan yeri almadığını görüyoruz. Bütün okul çocukları, acaba Nâzım Hikmet diye bir şairin varlığından haberdar mı? Okul kitaplarında ona önceminc uygun bir yer verilmiyor, yavrularımız, bu büyük, güçlü şairimizi genç yaşta tanımak zevkinden yoksun ediliyor. Ben ise çocukken bu yönden çok bahtiyardım.

1928 yılında, Nâzım Hikmet, annem Sabiha Sertel ile babam Zekeriya Sertel'in çıkardıkları "Resimli Ay" dergisinde çalışmaya başladığı vakit ben 5 yaşındaydım. O sıralarda Nâzım evimize sık sık gelir, yeni yazdığı şiirlerini okur, toplantılar, edebi tartışmalar olurdu. Ben bunların içinde büyüdüm. Çocukluğum boyunca, evimizde Nâzım'ın şiirleri okundu, anlamadığım yönleri bana anlatıldı. Böylece daha ilkokul çağında onun şiirlerinin zevkine varmıştım. Umarım ki, bütün Türk çocukları kısa vadede bu olanağa kavuşurlar

Ben Nâzım'ı beş yaşında tanıdım, o ömrüm boyunca, ailemle beraber benim de dostum oldu. Moskova'da, Sovyet Yazarlar Birliği binasının avlusunda, tabutunun içinde yüzü açık yatan Nâzım'a bakmış, gözlerime inanamamıştım Bu Nâzım'dı, benim dev şairim, çocukluk aşkım, ömür boyunca yakın dostum, büyük insan, Nâzım..

İnsan bir ömür boyu Nâzım'ı tanıyınca, onu bütün yönleriyle tanımanın önemini de anlıyor. Görüyorum ki, bazılarına göre Nâzım sadece bir devrimci şairdi. Onlarca onun, bunun dışındaki yönlerini yansıtmak adeta ona ve davasına ihanet olur. Oysa Nâzım, böyle dar çerçevelerin içine sokulamayacak, bu düşüncelerin çok üstünde, çok büyük ve kabına sığamayan bir insandı. "Beni sadece bir kahraman gibi göstermek istiyorlar. Oysa ben bir insanım, insan olmaktan utanmıyorum, derdi. Olağanüstü bir şair, olağanüstü bir insan olduğu gibi, olağanüstü bir yaşamı vardı. Onu birtakım dar, geleneksel ölçülerle ölçmeye kalkmak, bir devi kafese sokmak olur.

Bu yazımda, ben bu devi başlıca üç yönüyle ele almaya çalışacağım Devrimci Nâzım, İnsan Nâzım, Kırgın-İsyankâr Nâzım. Nâzım'ı bu üç yönüyle tanımak için onun yurt dışındaki yaşamını, düşüncelerini de bilmek gerekir. Ben bu yönden de mutluydum. Biz, annem ve babam Sabiha ve Zekeriya Sertel'le beraber 1950'de yurttan çıktıktan sonra Avrupa'nın değişik kentlerinde yaşadık. Nâzım ise 1951'de yurdu terk etti. Böylece kâh Viyana'da, Kâh Prag veya Budapeşte'de, Moskova'da sık sık beraber olduk. Artık çocuk da değildim, onu anlayacak durumdaydım. Ayrıca şair Nâzım'ı ele almıyorum, o şair olarak bütün dünyaya mal oldu. Zaten onu bu açıdan değerlendirmeye kalkmak benim yeteneklerimi aşar.

Devrimci Nâzım

Nâzım 19 yaşından beri devrimciydi. Arkadaşı Vâlâ Nurettin ile beraber Anadolu'yu yaya yürüyerek geçtikten sonra, henüz 1917 devriminin taze olduğu Sovyetler Birliği'ne varmışlardı. Burada eğitim gören bu gençlerin devrim heyecanına kapılmamaları olası değildi. O sıralarda Lenin sağdı, meydanlarda mitingler yapılıyor, şiirler, şarkılar söyleniyor, işçi sınıfı iktidarının bir sosyalist cennet yaratacağına inanılıyordu. Nâzım üniversitedeki arkadaşlarıyla beraber bu coşkun günleri yaşamış ve bu davaya bağlanmıştı. O günleri en iyi anlatan şiiri, "19 Yaşım" başlığını taşır

Benim ilk çocuğum, ilk hocam, ilk yoldaşım
19 yaşım
Sana anam gibi hürmet ediyorum
edeceğim.

Senin ilk arşınladığın yoldan gidiyorum
gideceğim.

24 saatte 24 saat Lenin
24 saat Marks,
24 saat Engels,
yüz dirhem kara ekmek,
20 ton kitap
ve 20 dakika şey!...

Oku
yaz
boz
bağır
çağır!
Bütün kuvvetinle nefes al..
Kafanda
kalbinde
etinde
iskeletinde ihtilâl..

Geçti dokuz yıl,
ey benim 19 yaşım,
ormanda çam dalları yaktığımız
hep bir ağızdan şarkılar söyleyerek
aya baktığımız
gecelerin üstünden..

Nâzım'ın, buraya ancak bazı parçalarını alabildiğim bu şiirini okuduğum vakit, ben henüz çok gençtim. Ama, bu şiir kafamda coşku ve yaşam dolu bir gençlik imajı yaratmıştı. Yıllar sonra Moskova'ya gittiğim vakit, o devrim yıllarında Moskova'da bulunan, o günkü genç Nâzım'ı tanıyan eski Türk komünistlerine rastladım. T.K.P 'nin kurucularından Salih Hacıoğlu'nun karısı Sabiha Hacıoğlu Sümbül, Nâzım'ı şöyle anlatıyordu

"Nâzım o zaman bir deli fişekti. Coşku doluydu. Çevresinde yakınları, arkadaşları boldu. Herkes onu çok severdi. Genç kızlar ise ona hiç dayanamazdılar. Çok güzel adamdı. Devrime bütün

kalbiyle bağlanmıştı. Çok okur, aynı zamanda çok gezerdi. Vâlâ Nurettin'le ikisi, Rusça derslerine gitmezlerdi. 'Neden gitmiyorsunuz? Rusça size lazım, dediğimizde, 'Biz ders yerine kiliseye gidiyoruz. Orada Rus kızlarına rastlıyoruz. Rusçayı onlardan öğreniyoruz,' derlerdi."

Gerçek Nâzım'ı tanımak istiyorsak, onu böyle anlamak gerekir. Daha gençlik yıllarında sosyalizm davasına bütün yüreğiyle bağlıydı. Kelleyi koltuğa almaya da hazırdı. Aynı zamanda yaşamı ve yaşamayı sever, doğanın güzelliklerinden faydalanmasını bilir, hayatı biraz da eğlence yanından alırdı.

Nâzım yurda döndükten sonra, 1928 yılında annemle babam Sabiha ve Zekeriya Sertel'in çıkarmakta oldukları "Resimli Ay" dergisinde çalışmaya başlamıştı. Buradan sıkı bir dostluk doğmuştu. Sık sık, "Resimli Ay"ın diğer yazarlarıyla beraber Nişantaşı'ndaki evimizde toplanır, şiirler okur, tambur çalar, tartışmalar yapardı. Bütün bunlar bir rakı masasının etrafında olurdu. Ben o zaman 5 yaşındaydım. Bu masaya alınmazdım, ablam Sevim'le beraber olayları anahtar deliğinden seyrederdik. Nâzım gür sesiyle şiirlerini okuduğu vakit ikimiz de heyecana kapılırdık. Benim o şiirleri anlamam söz konusu değildi. Ancak Nâzım gür sesiyle şiir okuduğu vakit sanki ev yerinden sarsılır, yer yerinden oynardı. Nâzım'ın coşkusunda insanı bütün varlığıyla kaplayan bir güç vardı. Yıllar sonra ablamla konuştuğum vakit, bana

"Biliyor musun ki," dedi, "ben o zamanlar Nâzım'a âşıktım?" "Ben de öyle," diye yanıtladım.

Nâzım ikimizin de çocukluk aşkıydı. Onu okuyup anladıkça bu sevgi daha da güçlendi. Nâzım sevgisi bütün evi sarmıştı. Kuşkusuz annemle babamın Nâzım sevgileri bilinçliydi. Kişiliğini, kafasını, benliğini ve her şeyin üstünde şairliğini çok beğeniyorlardı. O günlerde Nâzım'ın yazdığı şiirler, önce bizim evde okunuyor, sonra "Resimli Ay" dergisinde yayımlanıyordu. Bu şiirlerin hemen de hepsi devrimci şiirlerdi

GÜNEŞİ İÇENLERIN TÜRKÜSÜ

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!

CEVAP

O duvar
o duvarınız,
vız gelir bize vız!.
Bizim kuvvetimizdeki hız,
ne bir din adamının dumanlı vaadinden,
ne de bir hülyanın gönlü yakışındandır.
O yalnız
tarihin o durdurulmaz akışındandır.

SESİNİ KAYBEDEN ŞEHİR

Adedi devir
sıfır.
Şehir
sustu.
Kenetlendi nokta nokta şehrinin
asfalt - beton çenesi:
(bu bir grevin öyküsüydü)

KEREM GİBİ

Hava kurşun gibi ağır!!
Bağır
bağır
bağır
bağırıyorum.
Koşun
kurşun
erit-
-meğe
çağırıyorum...

Ben yanmasam

sen yanmasan
biz yanmasak,
nasıl
çıkar
karan-
-lıklar
aydın-
-lığa..

Bu sıralarda biz, Nişantaşı'ndan Kadıköy'de, bahçe içinde bir eve göçmüştük. Bunun bir nedeni de Nâzım'ın Kadıköy'de oturmasıydı. Bu ev toplantılara müsaitti. Nâzım bize daha sık gelmeye başladı. Bu eve onun bütün ailesi, kız kardeşi Samiye, Teyzesi Sare, enişte Seyda da geliyorlardı. Böylece dostluk bir aile ilişkisine dönmüştü. Süreyya Paşa Sineması'nın yakınındaki evlerine gittiğim vakit babası Hikmet Beyi, ikiz kardeşlerini de görürdüm. Evde, annemle beraber Nâzım'ın şiirlerini defalarca okuyorduk. O bize, bu şiirleri defalarca okuyor ve anlamadığımız şeyleri anlatmaya çalışıyordu. Kerem kimdi, niçin yanmıştı? Nâzım ne demek istiyordu? "O Duvar"dan ne kastediyordu? Böylece Nâzım'ı şair ve devrimci olarak anlama eğitimi evde başlamıştı.

Nişantaşı'ndaki aydın toplantıları bu evde de sürüyordu. Hem de daha geniş bir çevreyi içererek. Vâlâ Nurettin, Peyami Safa, Sabahattin Ali, Nail V gibi o günün genç kabiliyetleriyle ünlü gazetecileri, şairleri sık sık evimize gelirler, sanat, edebiyat üzerine değişik konuları tartışırlardı.

Annemle beraber okuduğumuz şiirler arasında, Nâzım'ın melodik şiirleri de vardı

BAHRİ HAZER

Ufuklardan ufuklara
ordu ordu köpüklü mor dalgalar koşuyordu;
Hazer rüzgârların dilini konuşuyor balam,
konuşup coşuyordu!

Dalga bir dağdır
kayık bir geyik!
Dalga bir kuyu
kayık bir kova!
Çıkıyor kayık
iniyor kayık,
devrilen
bir atın
sırtından inip,
şahlanan
bir ata
biniyor kayık!

Sonraları plağa alınan bu şiirini, Nâzım öyle bir ahenkle okurdu ki, adeta şiirle musikinin birleştiğini görürdük. Bu tip şiirlerin melodisi güçlü olduğu için onları ezberlemekte de güçlük çekmezdim. "Jokond ile Si-Ya-U" şiirinin bazı bölümleri de bunun bir örneğiydi

Malaka şarabı gibi kızdırır kanı
ateşi Koşinşin
güneşinin.
Çeker yaldızlı yıldızlara doğru gemicileri
Koşinşin geceleri
Koşinşin geceleri.....

O sıralarda karşı komşumuz olan Handan, aşağı yukarı benim yaşımdaydı. Bahçede beraber oynardık. Nâzım, gelip şiir okumaya başladığı vakit o da kulak kesilirdi. Sonraları politikayla ve hatta şiirle pek bir ilgisi kalmadı. Geçenlerde kendisine rastladığımda bana, "Hatırlıyor musun, dedi. "Koşinşin geceleri.. Nâzım, bizim evde bu şiiri okuyalı üzerinden altmış yıl geçmiş, o sıralarda 10 yaşlarında olan Handan, "Koşinşin geceleri"ni hâlâ unutmamıştı. Nâzım gücünü sadece devrimci şiirlerinde göstermiyordu.

Bir gün de Nâzım bize şöyle bir şiir okumuştu

Bu gece değilse
yarın
gece
gireceğim kodese....

İçimde yaprak kımıldamıyor..
Deliksiz uyku gibi rahat
geniş
içim...

Anneme sormuştum
"Kodes ne demek?"
Annem yanıtlamıştı
"Hapishane demek?"
"Neden Nâzım hapse girecek?"

"Nâzım sömürüye karşı, insanların özgürlüğü, eşitliği için bir savaş güdüyor. Bu savaşı gizli Komünist Partisi idare ediyor. Bu parti gizli olduğu için, polis yakaladığını hapse atıyor. O sıralarda yazdığı, "Sıradaki," "Arife", "Provokatör", "Yanmamış Cigara, "Gece Gelen Telgraf" gibi şiirlerinde hep bu gizli faaliyetin izleri vardı.

Nihayet bir gün onu da hapsettiler. Nâzım'ın yokluğu evimizde acı acı duyuluyordu. Dostları, akrabaları sık sık geliyorlardı, ama hiç kimse onun yerini dolduramıyordu.

1931'deki bu ilk mahkûmiyetinden sonra, defalarca girdi çıktı. Bu tutuklamalar onu ürkütmüyor, yıldırmıyor, aksine sanki devrimciliğini kamçılıyordu. Bir seferinde, idamı istendiğinde, karısı Piraye'ye yazdığı bir mektupta şöyle diyordu

mavi gözlerimde korkuyu görmek için
boşuna bakacaklar
Nâzıma!

1936'da artık hapisten çıkmıştı, ama biz onu seyrek görüyorduk. Yaşamını kazanmak peşine düşmüş, filmler çevirmiş, bizden başka âlemlere girmişti. Ancak, askeri mahkemenin onu 28 yıl hapis cezasına mahkûm ettiğini duyunca, tepemizden vurulmuşa döndük. Babam, "Bu Askeri Mahkemedir temyizi de yok, di-

yordu. Nâzım bir süre bir harp gemisinde mahkûm edildikten sonra, önce Çankırı, sonra Bursa Hapishanesine gönderilmişti. Ziyaretine karısı Piraye gidiyordu. Piraye'nin kardeşi, ara sıra babamın çıkarmakta olduğu "Tan" gazetesine uğruyordu. Biz Nâzım'ın haberlerini bu yolla alıyorduk. Babam, Nâzım'a, para ve diğer ihtiyaçlarını da bu yolla yolluyordu. Babam, bize arada sırada haberler getirirdi "Nâzım'ın siyatik ağrıları tutmuş, yün dona ihtiyacı var, gönderdim." "Nâzım para istedi, gönderdim."

Nihayet, 1941'de annemle beraber, Nâzım'ı Bursa Hapisanesi'nde ziyaret ettik. Bizi, hapishane müdürünün odasında karşıladı. Annem

"Nasılsın Nâzım? deyince.

Aslan gibiyim, hamfendiciğim, cevabını verdi.

Aslında, sonraki konuşmadan, artık hapishaneye doyduğunu ve çıkmak istediğini anlayacaktık. Bunda yerden göğe kadar haklıydı. Ancak, durumundan şikâyet etmeyi yiğitliğine yediremiyordu. O her vakitki gibi, kolay kolay bükülmez, dize getirilmez bir devrimciydi.

"Ben suçsuzum. Dayıma (Ali Fuat Cebesoy'u kastediyordu) yazdım beni burdan çıkarsınlar, dedi.

Gerçekten de suçsuzdu. Subayların cebinde, onun satışta bulunan bir kitabını buldukları için, "Orduda komünist propagandası" suçuyla ona bu ağır cezayı vermişlerdi. Sonra, cebinden bir defter çıkarıp, bize yazmakta olduğu kurtuluş destanından bir parça okudu

Onlar ki toprakta karınca,
suda balık,
havada kuş kadar
çokturlar;
korkak,
cesur,
câhil,
hakîm
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Destan'da, Mustafa Kemal'i öven bölümler de vardı. Kurtuluş

Savaşı'nı bütünüyle, onu yapan halkla ve önderiyle beraber vermişti. Aslında, Nâzım'ın başına gelenler Mustafa Kemal'in ölümünden sonra gelmişti. Ondan önce, şairliğini takdir ettiği için Mustafa Kemal onu korumuş, ve işi kısa hapis cezalarıyla atlatmıştı.

Nâzım sonra bize hapishane koşullarını anlattı. Hapishane Müdürü, çok iyi, çok anlayışlı bir insandı. Müdürün kızıyla da çok dost olmuştu. Bu yolla, dışarıyla temas edebiliyor, istediklerini aldırtabiliyordu. Para kazanmak için kumaş dokunuyordu. Tezgâhlar kurmuş ve çok zarif, orijinal kumaşlar dokumaya başlamıştı. Bu kumaşlar satılıyordu. Nâzım, burada da sanatkârlığını göstermişti. Bundan başka resim yapıyordu. Hapisanede çok istidatlı, bir Anadolu delikanlısı vardı. Balaban adındaki bu genç de Nâzım'la beraber resim yapıyor, Nâzım ona sanat dersleri veriyor, onu yetiştiriyordu. Böylece, gerçekten çok dinamik bir yaşamı vardı.

"Destanım, uzun bir destan olacak, bunu dayıma da göndereceğim," dedi.

Şair, haklı olarak, hapisten kurtulmak için, her çeşit çareye başvurmaya kararlıydı. Ben

"Girişimleriniz iyi, ama, şimdi harp var. Hükümet dışardan ağır baskılar altında. Kendi aralarında birbirlerini yiyorlar. Sizinle ilgilenebilecekler mi?" deyince, kızdı

"Sen sus, sen böyle şeylerden anlamazsın, dedi.

Belli ki, kurtulmak ümidinin kırılmasını istemiyordu. Ben düşüncesiz bir laf etmiştim. Annem, lafı değiştirmek için sordu

"Hitler'in Sovyetler Birliği'ne saldırmasına ne dersin?"

Nâzım yanıt verdi

"Eceli gelen köpek, cami duvarına işer.

Bundan sonra, harbin Türkiye'ye getirdiği sıkıntılardan, ekmek kıtlığından, iç göçlerden bahsettik. Ben:

"Bu kışta kıyamette, ev bark sahibi insanların göç etmesi kolay mı?" deyince, Nâzım

"Ben, ev barkın ne olduğunu bilmedim, dedi.

Belli ki, 28 yıl hapse mahkûm edilmiş bir insanla konuşmak kolay değildi. Bu insan Nâzım gibi bir yiğit olsa dahi. Gene de yiğitliği elden bırakmadı. Ayrılırken, aslan gibi sıktı ellerimizi.

Bundan sonra onu tekrar, Üsküdar Hapishanesi'nde görecektim. Yıl 1949, Nâzım'ın kurtulması için, dünya çapında açılan kampanya sonuç vermişti. Nâzım'ın şiirleri Fransızcaya çevrilip,

gizlice Paris'e gönderilmiş, ayrıca İngilizceye de çevirilip yayımlanmıştı. Fransızca çeviriler özellikle güzeldi, çünkü Sabahattin Eyuboğlu'nun usta ellerinden çıkmıştı. O zaman bu bir sırdı. Oysa, Eyuboğlu büyük şairimize önemli bir hizmette bulunmuş, çevirileri bazı önemli Fransız dergilerinde yayımlanmıştı. Amerika'da, Fransa'da ve İngiltere'de şiirlerinin yayımlanması, Nâzım'a uluslararası bir şöhret kazandırmıştı.

Bütün bu işler olurken, ben Sıvas ve Kayseri köylerinde sosyolojik bir araştırma yapmakla meşguldum. İstanbul'a dönüşümde, güzel bir haberle karşılaştım. Nâzım Üsküdar Hapishanesi'ne nakledilmişti. Bu tabii, iç ve dış baskının bir sonucuydu. İçerde de imzalar toplanmış, toplantılar, gösteriler yapılmıştı. Haberi alınca doğru Üsküdar Hapishanesi'ne koştum. Nâzım'ı gene Hapisane Müdürünün odasında buldum. Yalnız değildi, yanında sonradan karısı olacak olan Münevver vardı. Münevver'in çok lafını duymuştum, ama kendisini hiç görmemiştim. Zarif, güzel bir kadındı. Nâzım'la aynı zamanda hapiste bulunan Mehmet Ali Aybar da ordaydı. Karısı Siret de onun ziyaretine gelmişti.

Nâzım'ı zayıflamış buldum. Üzerinde bir yorgunluk vardı sanki. Uzun yılların çilesi, sonra birden ne de olsa biraz su yüzüne çıkmak ve doğan ümit. Elbette bütün dünya basınının Nâzım olayını ele alması, onun uluslararası bir ozan olması ve bütün bunların hükümeti etkilemesi sevindiriciydi. Ne var ki, hâlâ hapisteydi.

Bana nelerle meşgul olduğumu sordu. Ben de ona araştırmalar için gittiğim Anadolu köylerini anlattım. Ben, Sıvas'ın küçük bir dağ köyü olan Çimen köyünü anlatmaya başlayınca,

"Peki, bu köyün ağası yok mu?" diye sordu. Ben,

"Yok, deyince.

"Olmaz, sen gittiğin köyleri iyi anlamamışsın, yanıtını verdi.

Nâzım, 14 yıldır hapishanedeydi. Hapishane Anadolu'yu tanımak için iyi bir okuldu. Orada, değişik köylerden gelen köylülerle tanışmış, onlardan hep ağaların, tefecilerin, esnafın zulmünü dinlemişti. Köy romanlarının çoğu da hep ağaların sömürücülüğü ile doluydu. Hapishanede yazdığı, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda, *Kurtuluş Savaşı Destanı*'nda hapishanede tanıdığı ezilen, çilekeş köylüleri canlandırmıştı. Bu son iki yapıtı, devrimciliğinin halk ve yurt sevgisiyle birleştiğini gösteriyordu. Onun tanıdığı Anadolu'da ezilen sömürülen köylü yığınlar vardı. Bu sömürüye son verilmeliydi. Olayı bu biçim gördüğü için, ağasız

köy düşünemiyordu. Kurtuluş Savaşını da gene halka mal etmişti. Destanda, kadını, genci, ihtiyarı ile nasıl bütün bir milletin canını dişine takarak savaştığı görülür.

İçerden ve dışardan yapılan bütün baskılara rağmen, hükümet bir türlü Nâzım için bir af çıkarmaya yanaşmıyordu. Kuzini Ayşe ve Münevver bir imza kampanyasına başladılar. Yaşlı annesi Celile Hanım, boynuna bir tabela asmış, köprü üstünde dolaşıyordu. Hükümetin de daha ne kadar yerinde kalacağı belli değildi. İlerici aydınlar oldukça önemli bir eyleme girişmişlerdi ama, bunlardan sonuç alınması zordu, çünkü, Türkiye tam bir istikrarsızlık içindeydi. Tek parti rejiminden çok partili rejime geçiliyordu. Cumhurbaşkanı İnönü ikinci bir siyasi parti kurulmasına izin vermişti. Celal Bayar ve Adnan Menderes'in başkanlığında Demokrat Parti kurulmuş ve seçim kampanyası başlamıştı. İktidardaki Halk Partisi hükümetinin daha ne kadar yerinde kalacağı belli değildi. İş uzadıkça Nâzım sinirlendi ve açlık grevine başladı.

Nâzım'ın Açlık Grevi

Nihayet seçimler oldu, Demokrat Parti iktidara geldi ama, daha henüz hükümet kurulmamıştı. O suçsuz olduğunu, hapisten çıkarılana kadar grevi bırakmayacağını söylüyordu. Bu bildirisi dünya efkârına da duyurulmuştu.

O günlerde, İstanbul'un ileri gelen sol aydınları, Nâzım'ın dostları sık sık bizim evde toplanırlardı. Bu toplantılarda artık Nâzım'dan başka bir şey konuşulmuyordu. Hep aynı fikirler ileri sürülüyordu

"Hükümet kurulmadıkça, Nâzım için bir şey yapmak zor.

"Nâzım'ın durumu ağırlaşıyor, muhakkak bir şeyler yapmalıyız.

"Eylem yapmasına yapılır ama, eylemler bir sonuç vermiyor ki!"

"Göz göre göre Nâzım'ın ölmesine müsaade edemeyiz.

"Bir gösteri yürüyüşü yapalım.

"Her akşam saat beşte, bando müzikalı bir Bahriye taburu Galata Köprüsü'nden geçiyor, onların peşine takılalım."

"Tamam, onlar arkalarına da bakmazlar.

Açlık grevinin beşinci gününde Nâzım, şu şiiri yazmıştı

Kardeşlerim,
demek istediklerimi doğru dürüst diyemiyorsam

kusura bakmayın kardeşlerim,
azıcık sarhoş gibiyim, birazcık dönüyor kafam,
rakıdan değil
açlıktan hafif tertip.

Kardeşlerim,
ölmeğe niyetim yok.
Kardeşlerim,
biliyorum,
yine de yaşamakta devam edeceğim yanı başınızda
Aragon'un mısraında olacağım
– gelecek güzel günleri anlatan her mısraında –
ve beyaz güvercininde Picasso'nun
ve Robeson'un türkülerinde
ve asıl
ve en güzeli
Marsilya dok işçilerinden yoldaşımın muzaffer gülüşünde ola cağım.

Durumu ağırlaşınca Nâzım hastaneye kaldırılmıştı. Babam her gün ziyaretine gidiyordu. Bir gün eve gelip :

"Nâzım'ın hali fena, karnı şişmiş, deyince, dünyamız tersine döndü.

Onu seven aydınlar, yakınları, derhal bizim evde bir toplantı yaptılar. O gün, Ankara'dan gelmiş olan Abidin Dino da doğru bize koşmuştu. Yanılmıyorsam, Mediha ve Niyazi Berkes, Cemgiller, Pertev Boratav, Behice Boran hep oradaydılar. Uzun bir tartışmadan sonra şu karar alındı Nâzım'a Türk aydınları adına bir başvuru yapılacak. Türkiye'deki siyasi durumu göz önünde tutarak, kendisinden, durum açıklık kazanana kadar grevi bırakması istenecekti ve bu başvuru basında yayımlanacaktı. Bu başvuruyu, Nâzım'a babam ile Dino ilettiler.

Babamın anlattığına göre, Nâzım önce diretmiş, "Ben dünya halk efkârı önünde angajeyim, grevi bırakırsam, dünyaya rezil olurum, demiş. Babam çok uzun bir çabadan sonra, onu grevi

bırakmaya razı etmişti.

Devrimci Nâzım buydu. Hapisten çıktıktan sonra da kara kuvvetler onun peşini bırakmadılar. Bir akşam, Kadıköy'deki evinde kendisini ziyarete gittik. Annesinin Cevizlikteki evinde, Münevver'le beraber oturuyordu. Nâzım bizi sevinçle karşıladı, çok mutlu görünüyordu. Bize son şiirlerini okudu. Ne var ki, evi gözleniyordu. Özgürlüğe kavuşmuş olmaktan çok uzaktı. Biz de ziyaretine epeyi tereddütler geçirdikten sonra gitmiştik. Zira, polis bizim de peşimizi bırakmıyordu.

Nâzım'ı Türkiye'de son görüşüm Moda caddesinde oldu. O Münevver'le beraber Moda'ya doğru yürüyordu, ben ise karşı kaldırımda aksi istikamete doğru. Uzaktan beni kirpiklerinin altından gizlice süzdü. Kendisini görmeyi isteyip, istemeyeceğimi anlamak istiyordu. Ben derhal karşı kaldırıma geçtim. Nâzım sordu

"Baban ne düşünüyor?"

"Babam yurdu terk etmeyi düşünüyor.

"Baban doğru düşünüyor. İmkân olsa ben de aynı şeyi yapardım. Ama, benim işim zor.

Bundan sonra bir daha yurt dışında görüşecektik. 1945'te babamın çıkardığı "Tan" gazetesi yıktırıldıktan sonra, Türkiye'de bize yaşam imkânı kalmamıştı. Annem Sabiha Sertel, babam Zekeriya Sertel'le beraber 1950 yılında yurdu terk etmek zorunda kalmıştık. Nâzım da 1951'de Türkiye'den ayrıldı. Onu tekrar 1951 Berlin Gençlik Festivali nde görecektim. Orada bulunan bir avuç Türk genci, ziyaretine gittiğimiz zaman, Türkiye'den başka laf etmedi, Türkiye'de olup bitenleri ayrıntılarıyla bilmek istediği, yurt hasretiyle kıvrandığı açıktı.

İnsan Nâzım

İnsan Nâzım, her şeyden önce veren Nâzım'dı, davası için olduğu gibi, çevresindeki insanlar için, dostları için daima kendinden bir şeyler veren Nâzım'dı. Bundan ötürü de yaşamı çok zengindi. Çevresi daima insan doluydu. Kafası hızla işleyen şair, onlarla sürekli bir alışveriş içindeydi. Şiirlerini yazmak için, nasıl doğadan, toplumdan, insanlardan bir şeyler alıyorduysa, sürekli olarak onlara da bir şeyler veriyordu.

Bu veren Nâzım'ı, ilk evvela yetiştirdiği, etkilediği insanlarda görüyoruz. "Resimli Ay" dergisinde çalıştığı yıllarda, çevresinde yetişmekte olan birtakım kabiliyetli aydınlar vardı, Sabahattin

Ali, Peyami Safa, Nail V vesaire gibi. Onların yazılarını okur, eleştirir, öneriler yapar. Ortaya bir yığın edebi, felsefi sorunlar atardı. Bizim evde yapılan toplantıların bir anlamı da buydu. Edebiyatta milliyetçilik nedir? Dili sadeleştirmek nasıl yapılmalıdır? Günün büyük isimleri, halkla ilgilenmeyen burjuva aydınları şöhretlerine layıklar mı? Böyle sorularla karşılarındakilerin kafalarını durmadan işletir, fikirlerin gelişmesine, insanların olgunlaşmasına yardım ederdi. Güçlü şahsiyeti, yüksek kültürü, derin zekâsıyla fikirlerini çoğu sefer kabul ettirirdi. Konuştuğu, şiir okuduğu, fikir tartıştığı vakit ona hayran kalmamak olası değildi. Böyle olduğu için etrafına sempatizanlar topluyor, o da onlardan bir şeyler alıyordu.

Kanımca, Nâzım'ın insanlarla bu tür temasları yurttan çıkana kadar sürdü. Hapishane yıllarında da etrafına insanlar topladığını, Anadolu insanından pek çok şeyler öğrendiğini, Ressam Balaban, Kemal Tahir gibi insanların oluşmasına yardım ettiğini görüyoruz. Hapishanede kurduğu temaslar onun alçakgönüllülüğünün de bir örneğidir. Hangi sosyal çevreden olurlarsa olsunlar, insanlarla kendisini bir düzeyde tutup, konuşmasını bilirdi. İdeolojisinden ötürü de, kendisini bir halk çocuğu, halktan bir insan olarak görmek isterdi. Bu nedenle de paşazadeliğini silmek, unutturmak isterdi. Oysa bir paşa torunuydu. Benim tanıdığım Nâzım'da, temiz karakterinin, kültürünün, olgunluğunun dışında bir asalet izi görülemezdi.

Bir sabah Budapeşte'de, bir iş için oteline uğramıştım. Nâzım'ı, odasında kahvaltı eder buldum. Bunu görünce

"Vay paşazade, dedim.

Nâzım hemen

"Valla, Yıldız, çalışıyorum da onun için kahvaltımı odama getirttim, diyerek, bir nevi özür diledi.

Veren Nâzım, maddi açıdan da çevresindekilere bol keseden verirdi. Gözünde paranın değeri yoktu. Moskova'da, Lenin Mükâfatı kazanıp da eline bol para geçince ne yapacağını bilemedi. Galya'ya, bana ve daha başka kadınlara birer tilki kürkü hediye etti. Sibirya'dan dönmüş olan Türk komünistleri ve diğer arkadaşları, çevirmenleri de önemli hediyeler aldılar. Asıl önemlisi, Nâzım'ın Huruşçof döneminde affedilip Sibirya'dan dönen Türklere duyduğu yakınlıktı. Zaten, 1951'de Moskova'ya vardıktan sonra, gençlik yıllarında tanıdığı Türklerin hiçbir izini bulamayınca hayıflanmıştı. 1953'te Stalin'in ölümünden sonra, Nikita Hu-

ruşçof Parti sekreterliğine gelince, Stalin döneminde işlenen cinayetler, hapsedilen, Sibirya'ya gönderilen binler, on binlerle insan hakkında birtakım açıklamalar yapılmaya başlanmıştı. 1956'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XX. Kongresi'nde ise, bu yönde dokümanlar yayımlanmış, Stalin ve onun polis şefi Beria tarafından kamplara gönderilen suçsuz insanlar aklanmıştı. Bu sibirya mahkûmları, birer birer kamplardan çıkıp evlerine dönmeye başlamışlardı. Bunlar arasında Nâzım'ın eski dostu Şükrü, Türkiye Komünist Partisi'nin kurucularından Salih Hacıoğlu'nun karısı Sabiha Sümbül (Hacıoğlu kampta ölmüştü), Ali adında, doğu sınırından Sovyetler Birliği'ne kaçmış bir asker kaçağı da vardı. Nâzım bu üçüncüsünü tanımıyordu. Ama, uzun yıllar kamplarda ağır koşullarda çalıştırıldıktan sonra, evsiz barksız, beş parasız Moskova'ya gelen bu insanların hali Nâzım'ı yüreğinden vurmuştu. Derhal şehirdeki evini bu üç biçareye bırakmış, kendisi şehir dışındaki Daça'sına (kır evi) çekilmişti. Ayrıca para yardımları yaptığı gibi, iş bulmalarına da yardım etmişti. Moskova'da, Nâzım hakkında kötü bir laf duyamazdınız. Herkes ondan altın yürekli, büyük insan diye bahsederdi.

Vera'yla evlendikten sonra bir gün Viyana'da bizi ziyarete geldi. Şöyle konuşuyordu

"Ne güzel hürriyet. Ben parayı masanın üstüne koyuyorum, Vera alıyor, hizmetçi alıyor. Herkes ne kadar isterse harcıyor. Hesap kitap yok.

İşte Nâzım, böyle veriyordu insanlara, hemen de her şeysini. Hele âşık olduğu vakit, varını yoğunu, bütünüyle kendisini veriyordu.

Nâzım'ın Hoş Tarafları

Nâzım'ın hoş yönlerini bilmeden, onu bütünüyle anlamak olası değildir. Çünkü Nâzım şakacıydı, işi alay tarafından almasını severdi. Her sözünde, her hareketinde ciddiyet aramak, onu anlamamak oluyordu. Size birkaç örnek vereyim

Nâzım daha "Resimli Ay"dergisinde çalıştığı yıllarda, herkese, "Üstat" derdi. Babam, Vâlâ, Sabahattin Ali, Dayım Neşet, hepsi üstattılar. Bunun nedenini sonradan öğrenmiştim. Dergide, günün kalburüstü yazar ve şairlerine karşı bir kampanya açmışlardı "Putları Kırıyoruz" Abdülhak Hamit, Ahmet Haşim vs. birer dâhi değildiler, bu putları kırmak gerekirdi. Bu putları kırmanın bir yolunu da Nâzım, herkese üstat demekte bulmuştu.

Herkes üstat olunca, büyük şöhretlerin üstatlığı sıfıra inecekti. Bir gün bizim evde koltukta oturduğu sırada, bizim köpek kucağına sıçrayınca :

"Dur üstat" demez mi?

Oysa, sonraları Bakû'de evimize gelen bir Azeri profesörü, "Nâzım bana üstat dedi, diye övünecekti.

Nâzım'ın, arada bir gittiği ülkelerden biri DoğuAlmanya'ydı. O günlerde Doğu Almanya'nın Cumhurbaşkanı Valter Ulbricht'ti. Nâzım'ın oradaki mihmandarının adı da Rupricht'ti. Bize geldiği vakit bu kadından şikâyet eder, dogmatik, budala bir bürokrat olduğunu söylerdi. Bir seferinde genc bu kadından bahsederken, Rupricht yerine, sürekli Ulbricht diyordu. Biz düzeltince, "Canım," dedi, "Ulbricht, Rupricht ne fark eder?"

Çin dönüşü Moskova'dan geçiyordum. Nâzım'a telefon ettim. Konuşmanın sonunda, bana, "Annen Budapeşte'de bir motosiklet kazası geçirdi ama önemli değil, merak etme," dedi ve telefonu kapattı. Merak ettim, telefonu tekrar açtım,

"Nâzım ağabey, nedir bu motosiklet kazası, ne olmuş anneme?"

"Canım, annen motosikletle bir yere gidiyormuş...

Annem motosikletle hiçbir yere gitmez."

İkimiz de kahkahalarla gülüyorduk. Çünkü o vakit annem, altmış yaşında, şişman ve hayatında motosiklete binmemiş bir insan.

Moskova'dan, Viyana'ya, evimize geldiği vakit, sohbet süresinde, ikide bir, "Ben sıcak suya girmesini sevmem, ne münasebet efendim, ben ördek miyim?" der hepimizi güldürürdü. Sonradan öğrendim ki, hastanede yattığı sırada, dikkatsiz bir hastabakıcı onu sıcak suya sokmuş. Yüreği hızlı atmaya başlayınca, tehlikeyi anlayıp, hemen sudan çıkmış, ama o günden sonra ona bir su korkusu gelmiş. Yüreği yüzünden birkaç kriz geçirmiş

olduğu için, elbette sıcak su onun için bir tehlike. Ama o bunu böyle söylemez, "Ne münasebet efendim, ben ördek miyim?" derdi.

Nâzım Hikmet, Türkiye'deyken Komünist Partisi'nden atılmış ve galiba sonra tekrar alınmıştı. Bir gün bu olayı bana acı acı anlatmıştı. Dost kazığı yedim, diye. Moskova'da da, daha o gelmeden çok önce, uzun yıllardan beri Moskova'da oturan İsmail Bilen (Laz İsmail) Sovyet Merkez Komitesi'ne, kendisini T.K.P.'nin Moskova temsilcisi olarak kabul ettirmişti. Sırtını oraya dayadığı için astığı astık, kestiği kestikti. Nâzım'ın Moskova'ya gelmesi bu kişiyi çok rahatsız etmişti, çünkü kendisi ancak bir ilkokul mezunuydu, Sovyetler'de de güya Marksizmi öğrenmişti. Parti temsilciliğine de onu kimse oyla seçmemişti. Nâzım'ı kendisi için tehlikeli bir rakip gördüğünden, onu parti işlerinden mümkün olduğu kadar uzak tutuyordu. Değişik ülkelerde Parti Kongreleri, uluslararası toplantılar olduğu vakit, hep kendisine Marat adını vermiş olan Laz İsmail gider, Nâzım buna hayıflanırdı. Bir gün, babam ona

"Ne bu kongreler için canını sıkarsın. Sen T.K.P.'den daha önemlisin," deyince,

"Üstadım, sen bilmezsin. O kardinallerin arasında olmak çok önemlidir, demişti.

Böylece parti bürokratlarıyla alay ediyordu.

Onun için ikinci bir alay konusu da "gizlilik"ti. Bunun Rusçası, "konspirasiya" idi. Partili olmak demek, sır tutmak demekti. Her şey gizliydi. Özellikle yabancı komünistlere birtakım yeni adlar verilirdi. Kimin ne yaptığı, nereye gittiği hep gizliydi. Sanki bir devrim için gizli faaliyet yapılıyormuş gibi. Nâzım bu gizliliklerle alay eder. Şahadet parmağını dudaklarının üstüne götürüp mavi gözlerini açar,

"Şşşşt gizlidir," der, bizi kahkahalarla güldürürdü.

Bir ara, Nâzım ve doktoru Galya'yla aynı zamanda Prag'da bulunuyorduk. Ben otellerine ziyaretlerine gittim. Ben kapıdan girer girmez, Nâzım

"Bak Yıldız, Galya bana ne yaptı, dedi.

Baktım, Nâzım koltukta oturuyordu. Kolları ipler ve kemerlerle koltuğun kollarına bağlanmıştı. Nâzım izah etti

"Galya şimdi alışverişe gidecek. Buraya da Allah gibi güzel bir Çek sekreter gelecek, beraber çalışacağız. Galya beni bu kızla yalnız bırakmaya korkuyor, onun için beni böyle bağladı."

Güzel adamdı, kadınlardan yana bahtı açıktı. Bir gün ona bir Azeri Şairesinin kendisi için bir şiir yazdığını, "Ey nazlı melek, dediğini söyledim, mavi gözleriyle saf saf baktı .

"Tabii," dedi, "yakında kanat takacağım."

Nâzım daima bizi böyle hoş sözlerle güldürürdü. Onun her söylediğini ciddiye almak, yok efendim Nâzım yıkanmıyormuş, pismiş gibi düşüncelere kapılmak, onu anlamamak olur.

Âşık Nâzım

Nâzım daima âşıktı. Bu, sanki, onun insanlığının ve şairliğinin birleştiği yerdi. Sevdiği vakit yürekten seviyor, sevdiği kadın için birbirinden güzel şiirler yazıyordu.

Benim çocukluğumda bildiğim ilk aşkı karısı Piraye idi. Piraye için yazdığı şiirlerde iki mısra benim çok dikkatimi çekmişti 'Kalbimin kızıl saçlı bacısı." "Karım benim, gözleri baldan tatlı arım benim." Bu mısralara bakarak, Nâzım'ın Piraye'ye çok bağlı olduğunu düşünürdüm. Ben o vakit çocuktum ve her şeyi çok ciddiye alıyordum. Sonraları öğrendim ki, bu tam böyle değilmiş. Piraye ile evli olduğu sırada, Nâzım bir gün, Teyzesinin Kuzguncuk'taki yalısında kuzini Münevver'e rastlamış. Münevver o vakit, Fransa'da liseyi bitirip yurda dönmüş çok güzel bir genç kız. Derhal Nâzım'la Münevver arasında bir dostluk başlamış. Beraber sinemaya gitmeye, şurda burda gezmeye başlamışlar. Bu, Nâzım'ın teyzesi Sare Hanım'ın dikkatini çekmiş. O sırada babası ölmüş olan Münevver, Sare Teyzenin yanında kalıyor. Sare Teyze herhalde biraz sorumluluk da duyuyor ve Münevver'i ikaz ediyor "Sen bu adamla geziyorsun ama, onun evli olduğunu biliyor musun?" diyor

Bu sözler Münevver'in kafasında şimşek gibi çakıyor, çünkü Nâzım ona evli olduğunu söylememiş. Oysa, olaylardan öyle an-

laşılıyor ki, Münevver daha o zaman yüreğini Nâzım'a kaptırmış. Buna bakmayarak, Sare Teyzenin söylediği sözlerin şoku altında Nâzım'ı bırakıyor, bir süre sonra da ressam Nurullah Berk'le evleniyor

Piraye'den sonra Nâzım'ın ilk büyük aşkı Münevver'di. 1940'lı yılların sonuna doğru, Piraye büyük para sıkıntılarına düşer, Bursa Hapisanesi'nde yatan Nâzım'a ziyaretlerini seyrekleştirir. Öte yandan, nisbeten yumuşayan hava içerisinde Nâzım'ın çilesiyle bütün dostları, arkadaşları ve hatta bütün dünya ilgilenmektedir. Bu günlerde Münevver gene Nâzım'a karşı bir ilgi duyar. Bu hem eski ilginin uyanması, hem de insancıl bir duygudur. Münevver'in ziyaretleriyle, Nâzım'ın ufkunda yeni bir güneş doğmuştur. Aradan on yıl kadar bir zaman geçtiği halde Münevver hâlâ genç ve güzeldir. İki yürekte de şimşekler çakar. Kuzguncuk'taki yalıda başlayan macera tazelenir.

Öykünün bundan aşağısı bir dramdır. Nâzım'ın yaşam dramı. Burdan aşağısını anlatmadan önce, okuyucularıma birkaç söz söylemek isterim Nâzım'ın özel yaşantısını, bildiğimiz kadarıyla duygularını, davranışlarını aktarmak onu tanıyanların ödevidir Dünyaya mal olan bir dev her yönüyle tanınmalıdır. Onun küçük ölçülerden, yargılardan korkusu yoktu. Gizlisi saklısı yoktu. Aşkları, maceraları ortadaydı. Kimseden saklanacak bir şeysi yoktu. Sovyetler Birliği'nde uğradığı hayal kırıklığından sonra, hapiste geçirdiği 17 yılına acıyor, hayatını dolu dizgin yaşamak, geçmişinin acısını çıkarmak istiyordu ve bunda haklıydı. Biz, bu dev Nâzım'ı, kendi küçük ölçülerimizle ölçmeye, yargılamaya, onun hakkında ve hatta onun öyküsünü yazanlar hakkında hükümler vermeye kalkarsak, yetkimizi aşmış oluruz. Biz onun yaşamını yaşamadık. On yedi yıl, insan, yaşam ve kadın sılası içinde yaşamadık. Nâzım'ı sadece bir büyük devrimci şair olarak görmek, onu sadece bir yanıyla görmek olur. Bu biraz da Nâzım'ın, bir gün bize anlattığı "Sosyalist Gerçekçilik" fıkrasına benzer

Bir gün, büyük bir devletin önderi portresini yaptırmak ister. Üç büyük ressamı sarayına davet eder. Ressamlar, başkanı görünce, birden işin güçlüğünü anlarlar, çünkü adamın bir gözü kördür. Kör bir baş yapmak, başlarına bela getirecektir. İki ressam vazgeçerler. Üçüncü ressam, görevi kabul eder ve önderin profilini yapmaya başlar Böylece yüzün sadece gören gözü içeren yönü çizilecektir. Başkan sorar

"Neden profilimi yapıyorsun?"

"Sosyalist gerçekçiliğe uyması için efendim.

Münevver ilk evvela Nâzım'a meyleder, fakat sonra tereddütler geçirmeye başlar. Büyük bir ihtimalle çocuğunu ve aile hayatını düşünerek. Nâzım'a bu işten vazgeçtiğini yazdığı vakit, şair altüst olur. Sonunda, Münevver eşini bırakıp Nâzım'la evlenmeye karar verir. Üsküdar Hapishanesi'ne gelen Nâzım'ı sık sık ziyaret eder. Nâzım'ın kurtuluşu için yürütülen eylemde ön saflardadır. Açlık grevi sırasında hastaneye kaldırıldığı sırada, her gün ve bazı geceler yanındadır. Nâzım hapisten çıkınca da beraberce bir süre Vâlâ Nurettin'in evinde kaldıktan sonra, Nâzım'ın annesi Celile Hanımın evine yerleşirler. Oğulları Memet burada doğar. Bu aşk mutlu bir aşktır, ne var ki bu mutlu günleri çok acı olaylar izler.

Nâzım'ın etrafında kara gölgeler dolaşmaktadır. Kulağına çeşitli rivayetler gelir: "Mah seni yok etmeye karar verdi." "Seni askere alıp, orada yok edecekler." vs. Yurtta hava ağır, kurşun gibi ağır, Nâzım'ın etrafındaki çember de dardır. Evi göz altındadır, hareketleri izlenmektedir. Bu koşullarda yaşamını kazanmak için çocuk şiirleri yazmaya uğraştığı sırada, askere çağrıldığı haberi gelir. Kırk sekiz yaşında, hapishane yorgunu, anjin de puatrinli bir hasta olduğu halde, tıbbi hekimler onu sağlam bulmuşlardır. Bu durumda, yurttan kaçmaktan başka çaresi yoktur. Aksi, ölüme teslim olmaktır

Yıllar sonra bana, Viyana'da anlattığına göre, Münevver'le, küçük bebek Memet'i de beraber götürmek istemişti. Ancak, Münevver, "Ben kızım Renan'ı bırakamam, deyince iş kalmıştı. "İki çocukla, ailece cumbur cemaat yurttan kaçamazdık, diyordu Nâzım, ve yakınıyordu "Yoksa şimdi Münevver'le Memet de burada (Avrupa'da) olacaklardı.

Nâzım, boğazdan geçen bir Rumen gemisiyle Romanya'ya, oradan da Moskova'ya ulaşınca, Memet, Münevver ve memleket hasretiyle yanmaya başladı. En güzel sıla şiirlerini o günlerde yazmıştır

Bir yandan cellâtlar girdi araya,
bir yandan oyun etti bana
bu mendebur yürek,
nâsip olmayacak Memed'im, yavrum,
seni bir daha görmek.

ayışığı, günışığı, can eriği,
dünya güzeli.

Anan,
ayrıldık bir sabah,
buluşmak üzre,
buluşamadık.

Nâzım Moskova'ya yerleştikten sonra, bir süre Münevver'le mektuplaşmak imkânını dahi bulamamış, sıla şiirleri yazmakla yetinmek zorunda kalmıştı. Sonraları Viyana'da bulunan babam yoluyla bir mektuplaşma başlamış ve hatta para yardımı da gitmişti.

İşte Nâzım'ın bu hasret dolu yıllarında, (1952 ile 1953) Moskova'ya gittiğim vakit, Nâzım beni şehir dışındaki Daça'sında (kır evi) misafir etti. Burada doktoru Galina ile yaşıyordu. Hepimizin Galya dediğimiz Galina, Nâzım için bir tutku, bir aşk değildi, bir dosttu. Güzel, çok sevimli, candan bir kadındı. Nâzım'ı bütün içtenliğiyle seviyor, onun sağlık durumuyla ilgileniyor, arkadaşlık ediyor, evini idare ediyor, yaşamını kolaylaştırıyordu. Bir hafta kaldığım bu evde, Galya'nın Nâzım'ın yaşamında çok olumlu bir yeri olduğunu gördüm. Nâzım, âşık değildi ama, Galya'nın varlığı onu mutlu ediyordu. Neşeliydi, her vakitki gibi şakalar yapıyordu. İkide bir, elini sol göğsünün üstüne koyup, "Ah bu yürek, diyor, Galya'nın doktorluğuna inanıyordu. Galya onu, çok sıkı bir rejime sokmuştu. Sigara, fazla yorgunluk yasaklanmıştı. Sıcak suya girmeye korktuğu için Galya ona kolonyayla friksiyon yapıyordu. Galya Nâzım'ın yaşamını uzatıyordu desek, yerinde olur.

Bütün bunlar, Nâzım'ın Münevver ve Memet sılasıyla yaşamasına engel değildi. Daça'nın ikinci kata çıkan merdiveninin kenarındaki duvar, boydan boya Memet'in ve Münevver'in resimleriyle donatılmıştı. Galya, Nâzım'ın Münevver'le mektuplaştığını ve hatta, Münevver'le Memet'i Moskova'ya getirtmek için girişimlerde bulunduğunu biliyor, bunu kabul ediyordu "Münevver geldiği gün ben bu evden gideceğim, diyordu. Hepsinden ilginci, Galina, Nâzım'a bir vasiyetname yazdırmıştı (zira Nâzım öyle şeyleri pek düşünmezdi). Bu vasiyetnamede Nâzım, mirası-

nın büyük kısmını oğlu Memet'e ve Münevver'e bırakıyordu. Bu belgenin noterde tasdikini de Galya yaptırmıştı.

Sonraları, Nâzım genç, güzel, "saman sarısı Vera ile evlendikten sonra, "Ah... ben ne ettim de Galya'yı bıraktım. Ne güzel rahattım. Pekâlâ bakılıyor, rahat ediyordum. Şimdi, 60 yaşımda, 30 yaşında bir kadının kocası olarak, ihtiyar, hasta bir koca durumundayım. Onunla beraber plaja gideceksin. Ben güneşte duramam, ben gölge bir yerde oturacağım, o genç erkeklerle denize girecek. Eğlence geceleri tertip edilecek, o genç erkeklerle dans edecek. Bu zor iş," diyecekti.

Nâzım Daça'sına Münevver'le Memet'i getirtmeye hazırlanıyordu. Bir İtalyan kadını, ona Münevver'le Memet'i Türkiye'den kaçırmayı vaad etmişti. Daça'nın üst katında Memet'le münevver'in zevkle oturabilecekleri bir şark odası döşemişti. Minderleri, kilimleri, mangalı, çinileriyle zevkle döşenmiş bir odaydı bu. Bunun bitişiğindeki salonda Nâzım'a değişik ülkelerde verilmiş armağanlar vardı. Salon boyunca uzanan büyük masanın üzerinde gümüş kamalar, değişik halk kıyafetlerinde bebekler, fildişi oyma kuleler ve daha neler neler yoktu. Tavanda Çin ipeğinden abajurlar, duvarlarda Çin'den, Doğu Amerika ülkelerinden resimler, köşede bir akvaryum. Burada, Memet herhalde kendisini eğlendirecek çok şeyler bulacaktı.

Ne yazık ki, Memet'le Münevver'in Türkiye'den çıkmaları çok uzun sürdü. İtalyan kadını bir türlü vaadini yerine getiremiyor, Nâzım küplere biniyordu. Bu iş yıllar sürdü. Nihayet Münevver, iki çocuğuyla beraber, bir tekneyle Yunanistan'a ulaştığı vakit, Nâzım artık son aşkını yaşadığı Vera'yla nikâhlanmış bulunuyordu. Haberi alınca, beyninden vurulmuşa döndü. Zaten başında bir Galya'yı bırakmak sorunu vardı. Evlenmeden önce, Daça'yı bırakıp bir otele çıkmış. O güzel kır evini bütün eşyalarıyla beraber Galya'ya bırakmış, otomobilini de Galya'ya vermişti. Böylece onu hiç değilse maddeten tatmin etmeye çalışmıştı, ama bunun Galya için nasıl bir darbe olduğunu biliyordu. Vicdanen rahatsızdı. Galya, direnmiş, "Nâzım yanında bir doktor olmadan yaşayamaz. Kriz geldiği vakit ona iğnesini yapacak birisi gerek, demiş, ama bunu kimseye dinletememişti.

Nâzım, bütün bunları düşünecek halde değildi. Âşıktı, hem de 18 yaşında bir delikanlı gibi dolu dizgin âşık. Galya'nın üzüntüsü yetmiyormuş gibi, şimdi bir de Münevver ve Memet çıkıp gelmişlerdi. Ya şimdi ne halt edecekti? Onları Moskova'ya getirtemez-

di.

Münevver, Atina'dan telefon etmişti Nâzım'a, iki çocukla yolda gelirken, yatları Ege denizinde kayalara çarpıp su almış, kendilerini bir Yunan adasına zorla atmış, ölümden kurtulmuşlardı. Orada da paralar dökerek, Atina'da lüks bir otele yerleşmenin yolunu bulmuşlardı. Ancak, Türkiye'den plaj kıyafetinde çıkmışlar, bir de yolda sırılsıklam olmuşlardı. O lüks otelin koridorlarına bile çıkamamışlardı o kıyafetlerde.

Nâzım bu telefonu alınca, derhal telefona sarıldı. Önce, bize, Viyana'ya

Acaba siz Münevver'i, Viyana'da Barış konseyinde bir işe yerleştiremez misiniz?"

Muhatabı, bendim, sordum

"Münevver nasıl bir kadındır, tahsili nedir?"

"Münevver çok kültürlü bir kadındır. Çok iyi Fransızca bilir. Her çeşit iş yapabilir.

Biz bu sorunu kolayca çözdük. Ancak, Vera, Münevver'in Nâzım'ın sık sık gittiği bir kente gitmesine karşıydı. Bunun üzerine, Nâzım, Varşova'daki dostlarına başvurdu. Münevver'e, Varşova Üniversitesi'nde, Türkolog olarak güzel bir iş buldu. Münevver, sonraları, "Benim fikrimi bile almadan, nasıl beni bir işe yerleştiriyor?" diyecekti. Bu iş Münevver'e uygundu, kendini oraya intibak ettirebildi. Ancak genelinde sorun hiç de basit değildi.

Bundan sonra Nâzım Varşova'ya topu topu iki defa gitmiş, her iki sefer de, 2-3 gün kalıp dönmüştü. Vera kıyametleri koparmış, sık sık telefon ederek, geri dönmesini sağlamıştı. Nâzım oğlunu bile doğru dürüst görememişti. Ne yapalım ki, âşıktı.

Bu olaylar sırasında, Münevver'e ilk rastlayışım Budapeşte'de oldu. Bir uluslararası kadın kongresine katılıyorduk. İkimiz bir odada yatıyorduk. Münevver, elinde bir sigara bütün gece, odanın içinde beş aşağı, beş yukarı dolaşıyordu. Tabletlerle dahi uyuyamıyor ve şöyle konuşuyordu

"Nâzım bana bunu nasıl yapar? Ben bu durumu Memet'e nasıl anlatırım? O babasının şiirlerini okuyarak büyüdü. Büyük şair Nâzım Hikmet'in oğlu olarak yetiştirildi. Babasının kendisi için yazdığı şiirleri okudu. Babasız, baba hasreti içinde büyüdü. Kafasında muazzam, büyük şair Nâzım Hikmet vardı ve o bu devin oğluydu. Yola çıkarken ona, 'Babana gidiyoruz, dedim. Buraya geldik, babasını bulamadı, ona doyamadı. Ben Türki-

ye'de, Nâzım'ın birtakım maceraları olduğunu biliyordum, ama nikâhlandığını bilmiyordum. Demek ki ben bir ilham perisi imişim! Yola çıkarken hedefimiz Arnavutluk'tu. Oradan pasaportsuz, Moskova'ya geçmek kolay olacaktı. Oysa rüzgâr bizi Ege denizine attı. Orada yatımız kayalara çarpıp delindi. Su almaya başlayınca, hepimiz kovalarla su boşaltmaya başladık. Memet o kadar şaşırmıştı ki, suları geminin içine atıyordu. Bayağı ölümle boğuşuyorduk. Nihayet, büyük güçlüklerle bir Yunan adasına ulaştığımız vakit perişan haldeydik. Yunan polisi bizi sorgulamaya başlayınca ben baygınlık numarası yaptım. Sorulara ne yanıt verebilirdim ki! Sonunda yanımızdaki İtalyan kontu birtakım büyük paralar vererek, Atina'da lüks bir otele yerleşmemizi sağladı, ıslık sıçanı gibi sırılsıklam, mayo ve şortlarla, o otelin holünden girişimiz görülecek bir manzaraydı.

"Nâzım'a telefon edip de Moskova'ya gidemeyeceğimizi anlayınca, beynimden vurulmuşa döndüm. Memet ise, büyük bir tokat yemişti. Bu ağır darbenin altından kalkamıyoruz. Geceleri uyumak mümkün değil. Nasıl yapar Nâzım bunu bize?"

Gene bu günlerde, bir gün Nâzım bir kongre için Viyana'ya gelmişti. Annemle babam tatildeydiler. Bunalım geçiriyor ve bana dert yanıyordu.

"Sen bilmezsin, ben Münevver'e bunu yapamam. Ama henüz ve resmen nikâhlandım. Moskova'da iki karıyla yaşayamam. Münevver, yolda gelirken güneşte yanmış, kara kuru bir şey olmuş. O eski güzelliği de kalmamış. Sonra efendim, iki çocuk otel odasında kavga ediyorlar Ben böyle şeye dayanamam sinirleniyorum.

"Ama Nâzım ağabey, yeryüzünde âşık olmak diye bir şey var ve siz âşık oldunuz."

"Hayır, yok öyle bir şey.

"Çocuk sevgisi insani bir şey.

"Hayır, hayvani bir şey.

Nâzım tam bir bunalım içindeydi, bir şeyler yüreğini kemiriyor, işin içinden çıkamıyor, kendine birtakım mazeretler arıyordu. Ama, Vera'ya öylesine tutkundu ki, yapabileceği hiçbir şey yoktu.

O yıl, Münevver, Memet ve kızı Renan, yılbaşında bize misafir geldiler. Yılbaşı gecesi herkes eğlenmeye gitti. Ben çocuklarla kaldım. Memet'e güzel oyuncaklar aldık, henüz 12-13 yaşlarındaydı. Nur topu gibi bir çocuk ve de tıpkı babası. Nâzım'ın oğlu

bizim oğlumuz demekti, onu memnun etmeye çalışıyorduk. Güzel bir yılbaşı sofrası kurduk. Renkli şapkalar, maskeler, düdükler, konfetler hepsi tamamdı. Memet, Renan ve ben masanın başında yiyor, içiyor, eğleniyorduk. Yılbaşı olduğu için, o gece Memet'in şarap içmesine de müsaade vardı. Biraz şarap içtikten sonra, Memet bana sordu

"Yıldız abla, babam kaç defa evlendi?"

"Bilmiyorum, birkaç defa evlendi."

"Ben de öyle yapacağım."

Memet için, babası her yönde örnekti. Babası Varşova'ya geldiği vakit, başbaşa konuşmaları olmuştu. Bunlar da Memet'i etkilemişti. Sonra ekledi

"Varşova'ya ilk gelişinde, bizim otelde kaldı. Üç gece kaldı. İkinci gelişinde başka otelde kaldı. İki gece kaldı. (Çünkü Vera, Münevver'le bir otelde kalmasına müsaade etmemişti.) Bir daha da gelmedi.

Memet düşünceliydi. Babasının her yaptığının hesabını tutmuştu. Bırakıldığını seziyordu. İçim burkuldu, Nâzım'a küfrettim içimden. Renan

"Nâzım çok kötü bir insanmış, diyordu.

Varşova'da okumak, dil öğrenmek onun için çok güçtü. Bütün bu güçlükleri çekmenin anlamını da göremiyor, annesini suçluyordu. Bütün bunlar hep onun yüzünden olmuştu. Zamanla, her üçünde de, Nâzım'a karşı bir isyan ve hatta bir kin belirdi. Münevver Varşova'ya intibak etti. Üniversite çevrelerinde kendisine iyi bir muhit kurdu. Ancak, manen yıkıklığı geçmiyor, her fırsatta, Nâzım'ı yeriyordu. Çocukların eğitimi ise altüst olmuştu. Renan, Türkiye'de başarılı bir öğrenciyken, dil sorunu yüzünden okulda başarılı olamıyor, Türkiye'ye döneceğim diye tutturuyordu. Memet'e ise, okumaya karşı bir alerji gelmişti. Okula zorla gidiyor ve hatta galiba bazen kaçıyor "Ben okula gitmeyeceğim. Okumak için okula gitmek gerekli değil. Ben evde de okurum, diyordu ve sonunda Varşova'da liseyi bitirmedi.

Varşova'ya ilk vardıkları günlerde Münevver bize mektuplar yağdırıyordu "Nâzım'a söyleyin, biz buraya beş parasız ve çırılçıplak geldik. Kış yaklaşıyor, Varşova soğuk. Memet'e palto, kışlık giysiler, bize biraz para göndersin. Bu haberleri Nâzım'a iletmek de bana düşüyordu. Budapeşte'deki buluşmada, Münevver ile aramızda çok iyi bir ilişki kurulmuştu. Onu anlamamak, durumuna üzülmemek olası değildi. Bundan sonra, Münevver'in

Nâzım'dan istediklerini Nâzım'a iletmek bana düşmüştü. Ancak, ona da, Memet'e de Nâzım'ın kötü bir insan olmadığını, bazen iyi insanların da kötü işler yapabileceğini anlatmak mümkün olmuyordu.

Sonunda, bu içinden çıkılmaz durum yüzünden, ben de Nâzım'dan güzel bir zılgıt yiyecektim Bir gün Viyana'da, babam, Nâzım ve ben bir kahvehanede oturuyorduk. Nâzım Viyana'ya yeni gelmişti. Hiddetle bana döndü

"Memet'in paltosunu gönderdim. Vera'nın haberi yok. Sen benim aleyhimde konuşuyorsun. Bundan da düşmanlarım faydalanıyorlar."

Söylediği doğruydu. Münevver'le çocukların perişanlığı beni duygulandırmıştı. Şurda burda, Ama bu Nâzım'ın yaptığı da iş mi? Münevver gibi kültürlü, yürekten Nâzım'ı seven bir kadın. Pırlanta gibi bir çocuk. Oğluna palto göndermek için bile Vera'dan müsaade alması gerekiyor," gibi laflar etmiştim. Bunlar da ta Moskova'ya kadar gitmişti. Orada, "düşmanım" dediği insan, İsmail Bilen (Laz İsmail'di). Moskova'da bu adamdan Marat diye bahsediliyordu. Marat, parti sorunlarında Nâzım'ı kendisine rakip saydığı, şöhretini kıskandığı için, her fırsatta Nâzım'ı yeriyor, hatta hakkında aslı olmayan dedikodular çıkarıyor, Sovyet rejimini tenkitlerini Merkez komitesine rapor ediyordu. Eski ve çok tehlikeli bir "dost"tu Nâzım için. Bu adam, benim Nâzım hakkında söylediklerimi de ona karşı kullanmıştı. Nâzım'a göre, dost bildiği ben de ona ihanet etmiştim. Benim ise Münevver'le Memet'e duyduğum yakınlık içtendi. Nâzım'a döndüm

"Nâzım, ağabey, dedim, "sizler kadınlara âşık oluyor, bir süre onların etrafında dönüyor, sonra işinize gelince kirli çamaşır gibi fırlatıp atıyorsunuz. Bu biçim bırakılmanın bir kadın için ne kadar haysiyet kırıcı olduğunu biliyor musunuz? Ben biliyorum, ben bunu yaşadım. (Ben de kocam tarafından bırakılmıştım. Bunun acısı içimdeydi. Nâzım bunu biliyordu.) Sözlerimin Moskova'ya ulaşacağını düşünemedim.

Nâzım hiddetle ta gözlerimin içine baktı. Samimi olup olmadığımı anlamaya çalışıyordu. Bir süre böyle bakıştık. Sonra babam lafı değiştirdi.

Vera

Bütün bu dramın kahramanı Vera'ydı. Nâzım'ın son ve büyük aşkı, sarışın Rus güzeli Vera. Vera'yı Nâzım'a yakın dostu Babayef tanıtmıştı. Nâzım Moskova'ya vardığı vakit, Babayef, Doğu Bilimleri Enstitüsü'nde (Asya ve Afrika Halkları Enstitüsü) Nâzım üzerine tez hazırlayan bir araştırmacıydı. Bu dostluk daha o günlerde başlamıştı. Zamanla Babayef, Nâzım'ın hem en yakın dostu, hem de sekreteri haline gelmişti. Nâzım'ı çok sever, her işine koşardı. Babayef'in Azeri ve Türkolog olması, Türkçeyi rahatça konuşması da bu dostluğu kolaylaştırıyordu. Bir gün, Nâzım bir piyesinin Rusça senaryosunu beraber yazmak için bir yardımcıya ihtiyacı olunca, Babayef ona Moskova Film stüdyolarında çalışan genç, güzel bir Rus kadını getirmişti. İşte bu Vera'ydı. Nâzım, ilk görüşte vurulmuştu. Kadın genç ve çekiciydi. Beraber çalışma süresinde, Nâzım'ın vurgunluğu, gitgide dayanılmaz bir aşka dönüşüyordu. Bu aşk sadece onu mavi ufuklara, pembe bulutlara götüren bir şair aşkı değildi. Sanki, içinde bulunduğu bunalım içinde tutunacak bir yer arayan Nâzım, bu dayanağı bulmuştu. Şehvetle de karışan bu aşk, onu içinde bulunduğu kaygılardan kurtarıp, büsbütün başka bir dünyaya götürüyordu. Gerçeklerden kaçmak artık Nâzım için kaçınılmaz hale gelmişti. Sorun sadece özel yaşamındaki karmaşa, Münevver, Memet ve yurt sılası değildi. Bundan daha önemlisi, onun Sovyetler Birliği'nde uğradığı hayal kırıklığı idi. Bu sorunu ilerde geniş olarak ele alacağım. Burada şu kadarını söylemekle yetinelim. Nâzım, Sovyetler Birliği'ne vardığı günden beri aradığını bulamamanın ıstırabını çekiyordu. Stalin'in ölümünden sonra ortaya çıkan skandallar, Sibirya'da kamplardan dönenler vs. Nâzım'ı deli etmişti. Bütün bunların yanında, İsmail Bilen'in ona oynadığı oyunlar, hakkında verdiği raporlar, Moskova'da yaşamını güçleştiriyordu. İşte, Vera ile yaşamaya başladığı vakit, onu güzel pembe bulutlara götüren bu aşk, güzel bir kurtarıcıydı.

Vera evliydi ve iki çocuğu vardı. Nâzım'la yaşamayı, bazı şartlar koşarak kabul etmişti Resmi nikâh kıyılacak, hafta sonlarını kocası ve kızıyla beraber evinde geçirecek. Nâzım bu koşulları kabul ettikten sonra, şairin şehirdeki apartmanında beraber yaşamaya başlamışlardı. Vera için birbirinden güzel aşk şiirleri yazmıştı

Laypzig'de bir yağmur yağıyor incecikten,
yağıyoruz vitrinler, ağaçlar, insanlar,
bir de otomobillerin hızı,
bir de geçmiş zamanlar,
bir de saman sarısı,
bir de ben
yağıyoruz yağan yağmurla beraber incecikten.
Yarmışım göğsümü
yüreğimi yiyoruz bir dişiyle beraber.
Mektup yaz, telgıraf çek, telefon et,
geliyorum, geliyorum, geliyorum de,
ölüm, uslandır beni.

Bu şiirlerden de görülebileceği gibi, bu aşk onun için çok acı tarafları olan bir aşk'tı. Yaşamında ilk defa bir kadın ona nazlanıyor, koşullar koşuyor ve onun kıskançlığına aldırmıyordu. Oysa Nâzım çok kıskançtı.

Bizim eve geldiği vakit, yüreğini açar, dert yanardı. Eğlencelerde Vera'nın genç erkeklerle dans etmesi, onlarla plaja gitmesi onu deli ediyordu. Hatta Vera'nm Babayef'le bir sandal gezintisine çıktığını da duymuştu. Hafta sonlarında kocasının evinde kalıyor. Nâzım'ın hiçbir itirazını kabul etmiyordu. Bütün bunları anlattıktan sonra, "Ama, bazı öyle anlar oluyor ki, her şeye değer, diyordu. Kadın gençti, eğlenceye ihtiyacı vardı. Nâzım da bunu kabullenmek zorunda kalıyordu. İhtiyar bir âşık rolünde olamayacağını düşünerek, rejimini bozuyor, gece eğlencelerine gidiyor, birçoğunu evinde tertip ediyor, içki ve sigara içiyordu. Mustaripti ve bence bu sonuncu (yani sigara) onun için yavaş intihardı. Anjin de puatrininden ötürü, Galya sigarayı kesinlikle yasak etmişti.

Ben Vera'yı, 1962'de Bakû'ye gitmek üzere Moskova'dan geçtiğim gün tanıdım (o da yüzünü görmeden). Peronda beni Nâzım karşıladı. Otomobili ve şoförü vardı. Beraber, şehirdeki apartmanına gittik. Yolda bana

"Şimdi bizim eve gideceğiz. Bu akşam biz Vera'yla bir yere davetliyiz. Seni oteline bırakıp, ordan gideceğiz, dedi.

Apartmana girer girmez sordu

"Burada bir değişiklik gördün mü?"

"Galiba möblelerde bir değişiklik var.

"Değişiklik var ne demek? Möbleler tümüyle değişti. Ben

burda yoktum, Küba'daydım. Ben yokken, ev eşyasını tümüyle yenilemek için Vera bütün paramı harcamış. Ama bütün paramı!. Ben şimdi beş parasızım. Eski mobleleri de kocasının evine götürmüş. Anladım, ben uluslararası adamım, buraya çok yabancı misafir geliyor. Ev gösterişli olmalı. Ama bütün param da harcanır mı?"

Nâzım bu lafları söylerken ağlamaklı oluyordu. Ben ise lafı değiştirip Memet'i, Münevver'i anlatmaya başladım

Memet ona benzeyen, şipşirin bir küçük delikanlıydı. Birtakım hoş yaramazlıklar yapıyordu. Ben ona bir ok ve yaylı bir oyuncak hediye etmiştim. Annesi, "Senin oyuncak bizi mahvetti, oğlan devrimci olacağım diye, durmadan duvarlara nişan alıyor. Devrimci olup, dağa çıkmak için talim yapıyor. Duvarlarımız, delik deşik oldu, diye yazıyordu. Sonra onların birtakım ihtiyaçları olduğunu, Münevver'in aldığı paranın az geldiğini anlattım. Nâzım, Vera'dan habersiz para gönderdiğini söylüyordu.

Vera bir türlü çıkıp gelmiyor, bana bir selam vermiyordu. Ama, sürekli Memet ve Münevver'den söz ettiğimizi duyuyordu herhalde, çünkü kapılar açıktı. Ben, ertesi gün Bakû'ye hareket edecektim. Cebimde beş kuruş Sovyet parası yoktu. Nâzım'a, benden Viyana'da borç almış olduğu 50 doları hatırlattım. O günkü rayiciyle 50 Ruble ediyordu. Nâzım, içeri gitti. Yarım saat geri gelmedi. Ben içerde giyindiğini sanıyordum. Nihayet elinde 50 ruble ile geldi. Parayı masanın üzerine attı

"Bu hayat yaşamaya değmez, dedi.

İşte o an anlamıştım Nâzım, bu 50 rubleyi alabilmek için içerde yarım saat Vera'yla pençeleşmişti. Oysa para kendi parasıydı ve de 50 ruble gülünç bir paraydı. İstediğime bin kere pişman oldum. Nâzım gibi, anjin de puatrini olan, 60 yaşında yaşamını sağlamak için sabah akşam çalışan ve dâhi şair olarak büyük değeri olan bir insan böyle gülünç bir para için nasıl üzülürdü?

Birkaç ay sonra Bakû'de Nâzım'ın ölüm haberini aldığımız zaman, o gün Nâzım'ın apartmanında geçen sahneleri anımsamaktan kendimi alamadım Satılan mobleler, Nâzım'a çok görülen 50 Ruble...

Kırgın ve İsyankâr Nâzım

Nâzım Moskova'ya vardığı vakit, önce bir büyük şair olarak sosyalizmin vatanına ulaşmanın coşkusunu yaşadı. O ülkede şiir kitapları basılıyor, okunuyor, Nâzım seviliyor ve itibar görüyor-

du. Dünyanın değişik ülkelerinden davetler de birbirini kovalıyordu. Ne var ki, Moskova'da yaşadıkça, günlük yaşama girdikçe gördüklerine isyan etmeye başlamıştı.

Viyana'ya geldiği vakit, bize içini döküyordu: "Sovyetler Birliği akıl almaz bir bürokrasi içinde, rüşvet diz boyu. Onsuz hiçbir işinizi yaptıramazsınız. Parti bürokratları egemen olmuş bu ülkeye, onlar karşısında el pençe divan duracaksınız. Kuyruklar milletin anasını ağlatıyor. Bir kıtlık, bir sefalettir gidiyor."

Hayretler içinde dinleyen anneme dönüp ekliyordu

"Hamfendiciğim, size anlatamam. Anlatılacak gibi değil. Geldim, eski dostlarımı bulamadım. Nerede oldukları belli değil. Her şeyin üzerine bir gizlilik perdesi çekilmiş. Stalin korkunç bir baskı rejimi kurmuş. İnsanlar evlerinden sabahın altısında alınıp götürülüyor. Ne oldukları sorulamıyor. Her hareketiniz kontrol altında. Gizli polis kuş uçurmuyor, millet sinmiş. Çok dar bir sanat görüşü kabul etmişler. Bir tek görüş, Parti Görüşü var, onun dışına çıkarsanız, yandınız. O görüşü eleştirirseniz hainsiniz.

Biz söylediklerine inanmak istemezdik. O da biraz böyle konuştuktan sonra, fazla ileri gittiğini düşünür, kendini toparlar ve susardı. Moskova'da, nasıl bir rejim içinde olduğunu anlamadan önce, pervasızca konuşmuş, parti görüşünü eleştirmiş. Bazı toplantılarda yaptığı konuşmalarla genç şairleri etkilemiş. Bu yüzden de şiddetli bir zılgıt yemişti Yazarlar Birliği Parti Sekreteri Fadayev'den. "Sevgili dostu" Laz İsmail de bundan faydalanarak, Nâzım'ın, "Sovyet düşmanlığı" yaptığını söylemekteydi. Bütün bunlardan ötürü dikkatli konuşması gerektiğini biliyor, kendini tutmaya çalışıyordu.

Bazen de kendini unutup isyan ediyor "Ben namuslu bir komünistim, Sovyet halkına, Türk halkına yalan söyleyemem. Gerçekler bilinmelidir," diyordu.

Bütün anlattıklarına rağmen, biz Avrupa'da, Nâzım'ın nasıl bir ortamda yaşadığını iyice anlayamıyorduk. Sonradan, Sovyetler Birliği'ne yerleştikten sonra Nâzım'ı çok iyi anladım. Bu ülkede o kadar inanılmaz şeyler oluyordu ki, dışardan bunları anlamak zordu. Hele insan orada yapılan "sosyalist kuruculuğu" propagandasına kapılmış, kusurları hafif görmek yolunu tutmuşsa, bu iş daha da güçtü. Biz, Ama ne de olsa, bir başarı var. Az gelişmiş bir ülkede bütün sanayi, böyle bağımsız bir devlet kuruldu," deyince, Nâzım, "Evet ama bu iş çok pahalıya mal olmuş.

Çok fazla insan ölmüş. Halk çok ıstırap çekiyor, diyordu.

Nâzım'la biz, iki ayrı ortamda yaşıyor, bazen birbirimizi anlamakta güçlük çekiyorduk. Onun ortamına, ilk defa 1950'li yılların başlarında Moskova'ya gittiğim vakit tanık olmuştum. O yıl, Moskova'da Uluslararası bir öğrenci kongresi vardı. Ben de Paris'te öğrenciydim. Nâzım, Avrupa'da bazı Türk öğrencilerine davetiye göndermiş, ama beni davet ettirmemişti. Kendisine mektup yazıp beni davet ettirmesini istedim, beni unutmuş olduğu için sitem de ettim ve hatta biraz eleştirdim galiba. Bunun üzerine Nâzım, beni Moskova'ya davet ettirmekle kalmadı, kendi evinde misafir etti. Ancak, daha evden içeriye girer girmez karşıma oturdu ve beni bir güzel payladı

"Sen ne yaptığının farkında mısın?" diye soruyordu bana. "Bu memlekete gelen her mektup okunur. Senin mektubun bana çok pahalıya mal oldu. Böyle şeyleri benim aleyhime kullananlar var burda."

Ama Nâzım ağabey, ben bütün bunları nasıl bilebilir, nasıl düşünebilirdim, diye cevap verince, Nâzım anladı ve tonunu değiştirdi. Çabucak affettirdi. Ancak ben hem çok şaşırmış, hem de Nâzım için çok üzülmüştüm.

Sovyetler Birliği'nde Nâzım için tek açık pencere, Dünya Barış Konseyi idi. Daha ilk günlerden bir T.K.P temsilcisi veya üyesi olarak karşılanmamış, Sovyet Yazarlar Birliği'nin kanadı altına girmişti. Bu onun büyük yarasıydı. Yazarlar Birliği yoluyla, Dünya Barış Konseyine üye olmuş, bu da onun önüne yeni bir ufuk açmıştı. Dünya Barış Konseyi İkinci Dünya Harbi'nin sonunda Sovyetler Birliği'nin girişimiyle kurulmuştu. Hedef, insanlığı üçüncü bir afetten korumaktı. Harp sonunda Sovyetler Birliği üçüncü bir harbi göze alacak durumda değildi. Bütün dünyada milyonlarla insan ölmüştü. Hiroşima ve Nagasaki'de patlatılan atom bombalarının yarattığı facialar henüz tazeydi. Üçüncü bir harpte, daha güçlü silahların da kullanılması, insanlığın yok edilmesi olasıydı. İşte, Dünya Barış Konseyi, bütün dünya bilginlerini, aydınlarını, din ve siyaset adamlarını, ırk, din, dil, siyasi görüş farkı gözetmeden dünya barışını korumak, insanlığı yeni Hiroşima'lardan kurtarmak davasında birleşmeye çağırmıştı. Bu insancıl bir davaydı ve kapsamı genişti. Örgütün içinde, Julio Curie, Mme Cotton gibi bilginler, Aragon, Neruda gibi büyük şairler, barıştan yana Katolik papazları, üçüncü dünyadan politik önderler vardı. Nâzım, bu örgüte katılmakla uluslararası bir "barış aile-

si"ne girmiş ve bunu benimsemişti. İnsanlığı koruma davasına dört elle sarılmış ve güzel barış şiirleri yazmıştı

Denizde bir bulutun öldürdüğü
Japon balıkçısı genç bir adamdı.
Dostlarından dinledim bu türküyü
Pasifik'te sapsarı bir akşamdı.

Balık tuttuk yiyen ölür.
Elimize değen ölür.
Bu gemi bir kara tabut,
lumbarından giren ölür.

Hiroşima'da ölen bir kız çocuğu için de şu şiiri yazmıştı

Kapıları çalan benim
kapıları birer birer.
Gözünüze görünemem
göze görünmez ölüler.

Çalıyorum kapınızı,
teyze, amca, bir imza ver.
Çocuklar öldürülmesin
şeker de yiyebilsinler.

Bu şiirleri, çok hazin bir sesle kendisi okumuştu bize. Ben o kadar etkilenmiştim ki, çocukluğumda yaptığım gibi bu şiirleri ezberlemiştim.

Nâzım, böylece güzel bir davanın içine girmiş ve insancıl yanını bir daha göstermek fırsatını bulmuştu. Ayrıca, değişik ülkelerde yapılan kongrelerde dünyanın kalburüstü bilginleri, aydınları ile tanışıyor, dostluklar kuruyordu. Yaptığı seyahatler, onun dünyayı gezmesine de hizmet ediyordu. Uzun yıllar süren hapisten sonra, açılan bu pencere güzel bir şeydi. Ne var ki, Nâzım'ın yarası büyüktü. O sadece bir barış şairi değildi. Bir dava için en güzel yıllarını hapiste geçirmişti. Şimdi ise, komünist dünyasında dışlanıyor, bir üst düzey T.K.P üyesi muamelesi bile görmüyordu.

Bir gün bana, yanıp, yıkılarak, "Biliyor musun ki, demişti, "Türkiye'de beni T.K.P 'den atmışlardı?" Sebebi şimdi hatırlamıyorum, buna çok kızıyordu. Bütün dünyada komünist şair olarak tanınan bu büyük ozanın parti tarafından dışlanması, yenir yutulur bir şey değildi. Nitekim, bir gün bir Barış Kongresi'nde bir Fransız yazarı bana sormuştu

"Sizin partinizin sekreteri Nâzım Hikmet, değil mi?"

Bu soruyu yanıtlayamamıştım. O zamanlar, her şey gizliydi. T.K.P. gizli bir örgüttü. Mevcut olup olmadığı da, sekreterinin kim olduğu da bilinmezdi. Mantıken Nâzım olması gerekirdi.

Gizliliğe riayet etmek kaygusuyla, Nâzım bu konuyu bana nadiren açardı. Nedense, daha çok babama dert yanıyordu. Nâzım'ın, sözde eski arkadaşı İsmail Bilen'in ihanetine uğradığını sonradan öğrenecektik. Nâzım'ın alayla, "Marat yoldaş" diye bahsettiği İsmail Bilen (Laz İsmail) çok uzun yıllardan beri Sovyetler Birliği'ndeydi. T.K.P 'nin kurucuları ve bazı ileri gelenleri Sibirya'ya sürüldükten sonra meydanı boş bulmuş, kendisini Moskova'ya T.K.P temsilcisi olarak kabul ettirmişti. Sonradan, sürgünden dönenlerin anlattıklarına göre, bütün T.K.P.'liler sürülmüş, bir tek Marat kalmıştı. Ona çok büyük şüphelerle bakıyorlardı. Bu gerçek açığa çıkana kadar, Nâzım kendisine oynanan oyunun farkında değildi. Dışlanmasını Türkiye'de Parti'den atılmış olmasına yoruyordu. Oysa, ancak ilkokul tahsili olan Marat, Nâzım gibi bir devi Parti'ye yaklaştırmaktan korkuyordu. Bu, sonunda Parti temsilciliğini ona kaptırmak olabilirdi. Aslında, onun yeri sağlamdı, zira yıllar boyu yaptığı hizmetlerle, Sovyetler Birliği'ne sadık, öl desen ölür cinsten bir komünist olduğuna, Sovyet Partisi Merkez Komitesi'ni ve hatta büyük olasılıkla KGB'yi inandırmıştı. Sovyetler Birliği'ndeki bütün Türk komünistlerinin kaderi onun elindeydi. Bundan faydalanarak, Nâzım hakkında rivayetler çıkarıyor ve hatta raporlar veriyor ve böylece onu resmi komünist dünyasından uzaklaştırıyordu.

Nâzım ise onun bu sinsi faaliyetine çanak tutuyordu.

İvan İvanoviç Var mıydı? başlıklı bir piyes yazmıştı. Bu halktan uzak yaşayan bir parti bürokratının öyküsüydü. Daça'larında yaşayan bu bürokratların, kendi imtiyazlı dünyalarını kurduklarını, halkı yanlarına yaklaştırmamak için de, malikanelerini tel örgülerle çevirttiklerini gösteriyordu, bu piyes. Bir gerçeği yansıtıyordu. Ne var ki, Sovyetler Birliği'nde oynanması yasaklanmıştı.

Nâzım, her şeyin sansürden geçirilmesine, her sözden başka

bir anlam çıkarılmasına, bu yolla gerçek sanatın boğulmasına dehşetli kızıyordu. Bir televizyon konuşmasında, "Tiyatro daha ucuz olmalıdır, dedi diye, Kültür Bakanı'ndan güzel bir papara yemişti. Genç şair ve yazarlara verdiği bir konferans ise, skandal boyutuna ulaşan bir olay olmuştu. Nâzım, bu konuşmasında, Sovyetler Birliği'nde Sosyalist Gerçekçiliğin yanlış anlaşıldığını, sanatın dar kalıplara sığdırılamayacağım anlatmış, "Tek yol, tek görüş" sloganıyla sanatın boğulduğunu söylemişti. Bu, can alıcı konuda konuşurken, Sovyetler Birliği'nde eleştiriye tahammül olmadığını unutuvermişti. Bu yüzden de sert eleştirilere uğramış, Yazarlar Birliği Parti Sekreteri Fedayev'in çok ağır bir suçlamasıyla karşılaşmıştı. Bütün bunlar, Nâzım'ı çileden çıkarıyor, Sovyetler Birliği'ndeki yaşamını güçleştiriyordu.

Ne var ki, Nâzım dürüst bir insandı. Davasına içtenlikle inanmış, siyasi hırslara kapılmamıştı. Ömrünü hapiste geçirdikten sonra, gelip Sovyetler'de böyle olaylarla karşılaşmak onu yıkıyordu. "Ben namuslu komünistim, yalan söyleyemem, sözünü durmadan tekrarlıyordu. Şair en büyük darbeyi Stalin'in ölümünden sonra yedi. Bundan sonra, Stalin döneminde işlenen cinayetler, yapılan hatalar birer birer ortaya çıkacak, kurulan rejimin niteliği bir soru işareti haline gelecekti. Zira, böyle bir rejime "sosyalizm" demeye insanın dili varmazdı.

Stalin'in ölümünden kısa bir süre sonra, 1953 Martında Huruşçof Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Sekreterliğine getirilince, Stalin'in kurmuş olduğu demir disiplin çözülmeye, adamları önemli mevkilerden uzaklaştırılmaya başlayacaktı. Mart sonunda ilan edilen afla da, Sibirya'da kamplara sürülmüş olan mahkûmlar geri gelmeye başlayacaklardı. Bunlar arasında, Nâzım'ın gençlik arkadaşı Şükrü, Salih Hacıoğlu'nun karısı Sabiha ve Ali adında bir adam vardı. Diğerleri kampta ölmüşlerdi.

Gelenlerin anlattıkları korkunçtu. T.K.P.'nin kurucularından Sabiha, harp içinde, 18 yaşındaki kızı hastanede zatürreeden ölünce, bunalım geçirmiş, ne olursa olsun Türkiye'ye dönmeye karar vermişti. Türk Başkonsolosluğu'na pasaport için başvurmuş, cevabın gelmesi uzamıştı. Bu nedenle konsolosluğa birkaç defa gitmesi gerekmiş, nihayet bir gün Konsolos kendisine, "Kızım, sen buraya gelip gidiyorsun ama ne kadar tehlikeli bir iş yaptığını biliyor musun? Buraya bütün girip çıkanlar izlenir, sicile geçer," der. Ne var ki Sabiha'nın gözü hiçbir şeyi görmüyordur. Kızının acısı ve yurt hasretiyle yanmaktadır. Nihayet, Anka-

ra'dan pasaport alma müsaadesi gelir, bunun arkasından da Sabiha kocası ile beraber Sibirya'ya gönderilir. Sabiha Sibirya'daki kampı şöyle anlatır

"Bakir orman, yerler dizboyu çamur. Mahkûmlar yarı bele kadar çamur içinde odun kesecek. Yemek, sabahtan akşama kadar ya irmik mahallebisi, ya patates çorbası. Mahkûmların çoğu koşullara dayanamayıp, öldü. Salih'i de orada gömdük. Adamlar insan değil ki, bir vahşet, bir küfür. Beni öyle tehdit ettiler ki, sonunda istedikleri kâğıdı imzaladım. Öylece de boyladık işte Sibirya'yı.

Nâzım, bunu duyunca kalbinden vurulmuşa dönmüş, eski dostu Salih Hacıoğlu için şu şiiri yazmıştı

Hacı oğlu Salih memleketimdendi
Karadeniz'den
Kocaman gözlü, kocaman burunluydu
dazlak
Komünistti on dokuzunda

Altı yıl Hacı oğlu Salih kutladı inkılabın
yıldönümünü
tel örgüler ve kurt köpekleriyle
çevrili
ve öldü bir bahar günü
elli kişilik barakasında.

Karısı Sabiha, çürüğe çıkarıldığı için ona odun kesme işi verilmemiş, o sayede canını kurtarmıştı.

Sabiha'yla beraber, daha pek çok kamp arkadaşları, Nâzım'ın evini ziyaret ediyor, Nâzım'a hikâyelerini anlatıyorlardı. Bunların arasında general karıları, yabancı partilerin önder veya üyeleri vs. vardı. Şükrü, Nâzım'la aynı yıllarda Moskova'da okumaktaydı. Zeki, temiz, pırıl pırıl bir delikanlıydı. Nâzım'ın en iyi dostlarından biriydi. O günün heyecanıyla T.K.P 'ye girmiş, parti Türkiye'de yasaklanınca dönmeye korkmuş, Moskova'da evlenip oraya yerleşmişti. Ne var ki, Stalin'in haydutları onun da peşini bırakmamışlardı. Bir sabah erkenden kapısı çalınmış ve alınıp götürülmüştü. Bir polis karakolunun zindanında hem dövüyor, çeşitli işkenceler yapıyor, hem de, "İtiraf et, sen İngiliz casususun, diyorlardı. Günler süren işkenceden sonra, Şükrü verilen kâğıdı

imzalayıp Sibirya'ya sürülmüştü. Onu kurtaran baytarlığı olmuştu. O sırada Kırgızistan'da hayvan kırımı vardı. Hayvanlara bakmak üzere oraya gönderilmiş, böylece kampa gitmekten kurtulmuştu. Bir tiki vardı, bir gözünü durmadan kırpar, ama konuşmaya başlayınca bir makara gibi çözülür, susmak bilmezdi. Birbirini izleyen bu tip öyküler Nâzım'ı deli ediyordu.

İş bununla da kalmıyordu. Moskova çeşit çeşit dedikodularla çalkalanıyordu. Kamplara gönderilenler arasında, generaller, Siyasi Büro Üyeleri, Genç Komünistler Örgütü Komsomol'un başkanları, yabancı partilerin ileri gelenleri vardı. 23 Kasım 1953'te "Pravda" gazetesi Beria ile suç ortaklarının muhakeme edilip, asıldıklarını haber veriyordu. Beria, Stalin'in polis şefiydi, yargısız asılanlardan, suçsuz sürülenlerden o suçlu tutulmuştu. Stalin'in son zamanlarda kendi gölgesinden korkan bir despot haline geldiği söyleniyordu. Tutuklamalar, Dışişleri Bakanı Molotof'un karısına kadar uzanmıştı. Molotof dahi tehlikedeydi. Hatta, Stalin'in kendi karısını öldürmüş olduğu söyleniyordu. Azerbaycan'da, parti sekreteri Bakırof büyük hatalarından ötürü partiden atıldı. Azerbaycan'da 10.000 kişi Sibirya'ya sürülmüştü.

1953 ile 1956 şubatı arasında Nâzım, böyle bir hava içinde yaşadı. Kırgın, üzgün ve dinamik kafası faaliyette Ne oldu, niçin oldu, sorumlu kim? Nihayet, şubat ayında yapılan Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XX. Kongresi'nde bu soruların bazıları cevaplandırılacaktı. Bu tarihi Kongrede, Parti Sekreteri Nikita Huruşçof, Stalin döneminin hatalarını şöyle anlatıyordu

"Sosyalist Kanunluluk çiğnendi. Beria döneminde kurulan keyfi idare yüzünden büyük cinayetler işlendi. Bürokratik bir idare mekanizması kuruldu.

Buna örnek olarak ta Mayakovski'nin bir şiirini okumuştu

Oturun ve emir bekleyin
Siz ve ben niye düşünelim?
Şefler bizim için düşünürken.

Huruşçof ayrıca, iç ve dış politikada dar, sekter görüşleri yermişti Stalin'in soğuk harp politikası yanlıştı. İki dünya sistemi arasında çatışma kaçınılmaz değildi. Barış içinde yan yana yaşamak olasıydı. Her ülke sosyalizme kendi yolundan gitmeliydi. Sovyet örneğini başka ülkelere zorla kabul ettirmek doğru değildi. Huruşçof, zor kullanarak iktidarı ele almak tezini de ortadan

kaldırıyor, barışçı yoldan da kapitalizmden sosyalizme geçilebileceğini söylüyordu. Kongre boyunca, dogmatizme, doktrinerliğe saldırılar yapılmıştı. Bu kongreden sonra Komünist Enternasyonalin faaliyetine de son verilmişti.

Kongreden sonra, Sovyet basınında Stalin ve Beria'ya hücümlar artmış, o vakte kadar kendisine tapılan Stalin, kanlı bir diktatör olarak ortaya çıkmıştı.

Nâzım Ne Düşünüyordu?

XX. Kongre'den kısa bir süre sonra Çin dönüşü Moskova'dan geçiyordum. Hemen Nâzım'ı aradım. Olaylar hakkında ne düşündüğünü çok merak ediyordum. Beni şehirdeki apartmanında karşıladı. Hava soğuktu, salondan daha iyi ısınan yazı odasına geçtik. Karşılıklı oturduk. Ben bir boy ona Çin'i anlattım. Sonunda tabii laf, XX. Kongre'ye, Stalin ve Beria sorunlarına geldi. Nâzım üzgündü, sarsılmıştı. Çok yakın bir dostuna, yüreğinde gizlediği bir düşünceyi açar gibi, "Bunlar faşizme gitmişler," dedi ve sonra izah etti

"Lenin'e göre, işçi sınıfının egemenliği, Yüksek Sovyet ve sendikalar yoluyla kurulacaktı, ama pratikte bu böyle olmadı. Parlamento yerine geçecek olan Yüksek Sovyete, yalnız Partinin gösterdiği adaylar seçildi. Parti de tek aday gösterdi. Böylece Yüksek Sovyet, işçinin ve halkın kontrolünde bir organ olmaktan çıktı. Bir parti diktatoryası kuruldu. Sendikalar ise turizm büroları haline getirildi. Burada sendikalar, işçileri tatil yerlerine göndermek gibi işlerle uğraşırlar. Siyasi rolleri yoktur. Aksine sendika başkanı olabilmek için, Parti'ye sadık olmak gerekir. Yani Lenin'in düşündüğü gibi, sendikalar işçi sınıfı iktidarının kontrol organı olamadılar. Kontrolsuz, keyfi, bürokratik bir Parti diktatoryası kuruldu ve bu diktatorya faşizme gitti, faşist metodlar kullandı."

Karşımda, hiddetli, isyankâr Nâzım'ı görüyordum. Her vakit olduğu gibi samimiydi. Yürekten vurulmuş gibiydi. Pırıl pırıl zekâsını kullanıyor, durumu tahlil etmeye çalışıyordu.

Bundan sonraki karşılaşmamız, 1957'de Prag'da oldu. XX. Kongre'den sonra, sosyalist dünya bir keşmekeş içine girmiş, önce Polonya'da sonra Budapeşte'de isyanlar patlak vermişti. Macaristan'daki isyanı bastırmak için Sovyet tankları Budapeşte'ye girmişlerdi. Hava ağırdı, kurşun gibi ağır.

Nâzım Prag'a Galya'yla beraber gelmişti. Annem, babam ve

ben de tesadüfen Prag'da bulunuyorduk. Bu aile buluşması gibi bir şey oldu. Hemen de her akşam, ya bizim otelde ya da Nâzını'ınkinde buluşuyorduk. Tabii ki temel konu olaylardı. Yani, Stalin, XX. Kongre ve Macaristan. Kongre'de ve ondan sonra bütün komünist dünyasında sekterliğe karşı kampanya açılmıştı. Bir nevi putlar kırılıyordu. Puta tapmak yanlıştı. Stalin kült'ü yıkılmalıydı. Burjuvazinin tümünü düşman görüp cephe almak yanlıştı. Burjuvazinin ilerici bölümleriyle işbirliği yapmalıydı. Devrim, ille de silahla iktidar devirmek anlamına gelmezdi, ülkenin şartlarına göre bir sosyalist parti parlamenter yolla da iktidara gelebilirdi. Bu akşam toplantılarında Nâzım da bu minval üzre konuşuyor, anneme dönüp :

"Hamfendiciğim, biz hata etmişiz. Putları kırma kampanyasında, burjuva ediplere çatmayacaktık. Onların sanatının da bir değeri vardı," diyor, annem de bunu kabul ediyordu.

Stalin'in cinayetlerinden, Sovyetler'de kurulan rejimden bahsedilince, Nâzım parlıyor

"Yani, öyle bir düzen, öyle bir rejim kurmuşlar ki, dayanılmaz. Ben ne eşeklik ettim de buralara geldim," diyordu.

Bir ara, Münevver'in gelmesinden ötürü bunalım geçirdiği sırada bana;

"İmkânım olsa Batıya giderdim, ama bunu yapamam, demişti.

Sovyetler Birliği'nden o kadar bıkmış, oradaki uygulama onu o derecede sarsmıştı.

Söz Türkiye'ye, yurda ne vakit dönülebileceğine gelince de;

"Siz dönersiniz, ama ben Türk vatandaşı değilim, dönemem, diyordu.

İşte Nâzım'ın dramı buydu. Şiirleri ve bütün varlığıyla bir davaya angaje olmuştu. Bu uğurda gençliğinin en güzel yıllarını vermişti, yurdundan olmuştu. Sonra da Moskova'ya gelip, bir sosyalist cennet yerine, bir Stalin cehennemi bulmuştu. Çok sevdiği karısıyla çocuğunun hasretini çekmiş, onlara bir türlü kavuşamamıştı. Bütün bu ıstıraplı yılları işi alaya vurmakla geçiştirmeye çalışmıştı. O yüzden eleştirilere de uğramıştı, zira kadın dostları biraz fazlacaydı. Oysa Sovyet Komünist Partisi bu konuda Katolik Kilisesi gibiydi. Onu eleştirmişler, "Anlıyoruz, bekârsın, ama bir tane olmalı," demişlerdi. O işi alaya alıyor. Buluştuğumuz o Prag gecelerinde

"Ben ananelerimize sadıkım. Bir tane demirbaş olmalı.

Ondan sonrası Allah kerim," diyordu.

Vera'ya tutulması, Nâzım'ın dramının son perdesiydi. O yüzden kendisine içten bir sevgiyle bağlanan ve yıllarca bakan Galya'yı, gene yıllarca hasretini çektiği kutsal aşkı Münevver'i ve de üstüne şiirler düzdüğü oğlu Memet'i bırakmak zorunda kalmıştı. Bir de hapishanede geçirdiği 17 yıl vardı arkasında. Bütün bu dramın içinde yaşama dört elle sarılmış, yaşamadığı günlerin acısını çıkarırcasına dolu dizgin yaşamak istiyordu. Boylu boslu, yakışıklıydı, büyük şairdi, güçlü şahsiyeti, şakacılığı, tatlı konuşmalarıyla çevresindeki insanları kolayca fethederdi. Barış kongrelerinde, gittiği değişik ülkelerde genç ve güzel kadınlar etrafında fırıl fırıl dönerlerdi. O da elbet, utangaç bir kız gibi bu kadınlardan kaçacak değildi.

En zor, en ağır durumlarda, birtakım şakalar yapıp kahkahaları atmasını bilirdi Nâzım. Yaşadığı koşullara başka türlü dayanması da zordu.

Vera'ya âşık olduktan sonra, sanki içinde bulunduğu karanlık bulutlardan sıyrılıp pembe bulutların ardında doğan bir ışığın içinde kendini kaybetmek istemişti. Çok mutlu anları olmuştu. Öte yandan, sigara, içki ve diğer ifratlarla, bilerek veya bilmeyerek ölümünü yaklaştırmıştı. Zaten şiirlerinin birçoğunda, ölümden, ölümün yakınlığından söz ediyordu.

Giderayak işlerim var bitirilecek,
giderayak.
Ceylanı kurtardım avcının elinden
ama daha baygın yatar ayılamadı.
Kopardım portakalı dalından
ama kabuğu soyulamadı.
Oldum yıldızlarla haşır neşir
ama sayısı bir tamam sayılamadı.
Kuyudan çektim suyu
ama bardaklara konulamadı.
Güller dizildi tepsiye
ama taştan fincan oyulamadı.
Sevdalara doyulamadı
Giderayak işlerim var bitirilecek,
giderayak.

Nâzım'ın Ölümü ve Cenaze Töreni

Sertel ailesinin Sovyetler Birliği'ne gidip, orada yerleşmesi Nâzım aracılığıyla, onun yardımlarıyla olmuştu. Önce, Nâzım, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ahundof ile dostluğundan faydalanarak, babamı Bakû'ye tedaviye göndertmişti. Sonra bana, Azerbaycan Bilimler Akademisi'nin Türkoloji bölümünde araştırmacı olarak bir iş bulunmuştu. Benim, orada yerleşmek üzere Azerbaycan'a gidişim, 1963 başlarına rastlar. Bakû'ye Moskova yoluyla gidiyordum. Önce de anlattığım gibi, Nâzım beni tren istasyonunda karşılayıp, evine götürmüştü. Bunun onu son görüşüm olduğunu bilemezdim. O gün, benim için acı bir gün olmuştu. Nâzım'ın, 50 rubleyi masanın üstüne atıp, "Bu hayat yaşamaya değmez," demesi hiç aklımdan çıkmıyordu.

Bakû'de ilkönce babamla beraber bir otelde kaldık. Sonra bize bir apartman dairesi buldular ve oraya yerleştik. Çok geçmeden bir gün telefon çaldı. Telefonu açan babam:

"Ne söylüyorsun, evladım, Münevver, çok kötü haber veriyorsun, diyordu.

Telefon eden "Münevver", bir süre Moskova'da Nâzım'ın yanında kalmış, bir Azeri heykeltıraşı idi. Asıl adı Şerkiye idi. Moskova'da okumaya giden Şerkiye'yi, Nâzım'a Babayef tanıtmış, Nâzım'ın evine onu yerleştirebilmek için de, ona "Münevver" adını takmıştı. Şerkiye, babama da "Münevver" olarak tanıtılmıştı. Biz de ona "Münevver" diyorduk. Verdiği kötü haber Nâzım'ın ölümüydü. Telefonu ben aldım.

"Ben yarın Moskova'ya gidiyorum, diyordu Münevver.

Yanıtladım: "Ben de."

Böylece Münevver'le ikimiz ertesi gün Moskova'ya uçtuk. Babam rahatsız olduğu için gelemiyordu. Uçakta hiç konuşmuyorduk. Tabii ikimiz de Nâzım'ı düşünüyorduk. Kafamdan son görüşmemizdeki sahneler geçiyordu Satılan mobilyalar. Parasız kalan Nâzım. Masanın üstüne atılan 50 ruble. Memet'in paltosu Vera'dan gizli. Sigara içen Nâzım ve iki ay sonra ölüm haberi. O gün görüp duyduklarımla, ölümü arasında bağlantı kurmamak mümkün değildi. Vera'ya müthiş öfkeliydim. Oysa, Moskova'da, onun evine gidecektik. Kendi kendime, "Ben Vera'ya gitmiyorum. Orası Nâzım'ın evi, ben Nâzım'a gidiyorum, dedim ve rahatladım.

Olay, Nâzım'ın Moskova'daki apartmanında cereyan etmişti. Münevver'le beraber doğru oraya gittik. Kapıyı Vera açtı. Ben

selam bile vermeden içeriye girdim.

İçerde, salonda Babayef, mütercim Mosa, sevgilisi genç bir Polonyalı, Vera'nın arkadaşı bir generalin kızı, oturuyorlardı. Generalin kızı genç zarif bir hanımdı, durmadan çalan telefona cevap veriyor, sel gibi akan telgrafları tasnif ediyordu. Babayef, rengi sapsarı, gözleri dolu anlatıyordu

"Vera ile Nâzım ayrı odalarda yatıyorlardı. Nâzım, her sabah olduğu gibi, sabah saat dokuz sularında kalkmış. Kapıdan gazeteyi almaya gitmiş ve orada düşmüştü. Vera bunu hiç duymamış, saat 11'de yataktan kalktığı vakit, yerde Nâzım'ın ölüsünü bulmuştu. Arada geçen iki saat önemliydi. Derhal bir müdahale yapılmış olsaydı, Nâzım'ın kurtulması olasıydı. Galya'nın sözleri aklıma geliyordu "Nâzım, doktorsuz yaşayamaz. Bunalım geldiği vakit derhal müdahale edilmelidir." Biz Nâzım'ın evinden çıkarken, telefon çalmaya, telgraflar yağmaya devam ediyordu. Bütün dünya ağlıyordu, Nâzım'ın ölümüne.

Ertesi sabah, Sovyet Yazarlar Birliği'nin Moskova merkezine gittik. Nâzım'ın naşı, bu büyük binada yatıyordu. İçeri girdiğimiz zaman, binanın girişindeki büyük holün ortasında bir tabut gördük. Yaklaştım. Nâzım orada yüzü açık yatıyordu. Sanki tatlı bir uykudaydı. Yaklaştım, bir genç kız geldi, tabutun ucuna bir demet çiçek koydu. Nâzım, sanki bıyık altından gülüyordu. Sonra birden kendimi toparladım. Bu yatan Nâzım'dı; benim çocukluk aşkım, dâhi şairim, büyük insan ve çok yakın dostum, Nâzım. Yaşların gözlerime hücum ettiğini hissettim. Karşıma baktım, Babayef bana bakıyordu. O da ağlıyordu. Göz göze geldik, anlaşmıştık, Nâzım sevgisinde beraberdik. O anda bağıra bağıra ağlamak için, bir sakin köşeye kaçtım. İçimi döktüm.

Giriş holünün yanındaki büyük salona geçtiğim vakit, orada büyük bir kalabalık buldum. Kimler yoktu ki orada, dünyanın dört bir tarafından gelmiş şairler, yazarlar, barışseverler, Nâzım'ı seven Moskovalılar, dostları... Matem büyüktü. Ancak dünyaya ün salan bir kişi böyle seçme bir kalabalığı, naşı etrafında toplayabilirdi. Yanıma bir Fransız yazarı geldi

"Yıldız, yarın Münevver'le Memet geliyorlar. Onları hiç tanımadığı bir grup Rus aydını karşılayacak. Bu doğru mu?"

Sordum:

"Kim örgütlüyor bu karşılamayı?"

Beni, Anna Stepanovna Tveritinova adında, bir Türkolog'un yanına götürdü. Türkçeyi çok tatlı bir aksanla konuşan bu kadın,

sevimli ve olgun bir bilgindi. Kendisine, böyle bir günde Münevver'i kendi yakınlarından birinin karşılamasının doğru olacağını anlattım. Bu karşılamayı beraber yapmamız kararlaştı.

Daha Anna Stepanovna'dan ayrılmamıştım ki, arkamdan birisinin kolumu çektiğini hissettim. Döndüm, Galya...

"Yıldız, diyordu, bana, "bugün Münevver'le Memet gelecekler. Beni Münevver'le tanıştırmalısın. Nâzım'ın vasiyetini ben ona kendi elimle vermek istiyorum. Nâzım, mirasının büyük kısmını ona ve Memet'e bırakıyor."

Çok sevdiğim bu kadını iki yanağından öptüm

"Tabii, Galya, hiç şüphen olmasın, ben seni Münevver'le tanıştıracağım."

Tekrar giriş holüne çıktığım vakit, şeref nöbetinin başlamış olduğunu gördüm; Alman, Fransız, Sovyet yazar ve şairleri birer birer, ellerine birer meşale alıp Nâzım'ın tabutu etrafında dönüyor ve sonra meşaleyi bir başkasına devrediyorlardı. Ben de elime bir meşale aldım. Büyük dostumun, bu büyük Türk şairinin, naşı etrafında dönerken annemi, babamı, Nâzım'ın Türkiye'deki akraba ve dostlarını düşünüyordum. Sanki bütün Türk halkı adına veda ediyordum Nâzım'a ve bundan büyük bir gurur duyuyordum. Tören görkemliydi, bir büyük dünya şairi olarak gömülüyordu, sevgili Nâzım. Ancak, yalnızdı. Çok sevdiği Türkiye'sinden hemen de hiç kimse yoktu. Birazcık olsun bu boşluğu doldurabilmek, ona son veda görevini yapabilmek beni biraz rahatlattı.

Öğleden sonra, Anna Stepanovna'yla beraber, Münevver'le Memet'i hava alanında karşıladık. Onlar geç kalmışlar, şeref nöbetine katılamamışlardı. Münevver'in kırgınlığı geçmiş değildi. Otomobilde, oteline giderken

"Moskova'ya Nâzım'ın cenazesi için geleceğim hiç aklımdan geçmezdi, diyordu.

Ertesi sabah hepimiz mezarlıktaydık. Nâzım'ı, Novo Dieviçi Mezarlığına gömüyorduk. Mezar taşlarının üzerinde, Çaykovski, Mayakovski gibi isimler okunuyordu. Burası ünlü insanların gömüldüğü bir mezarlıktı. Nâzım'a hakkı olan yer veriliyordu. Ne var ki, vasiyeti yerine getirilemiyordu.

Onun

> Yoldaşlar, ölürsem o günden önce yani,
> – öyle gibi de görünüyor –

Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni
ve de uyarına gelirse,
tepemde bir de çınar olursa
taş maş da istemez hani...

dediği sanki unutulmuştu. Bu istek sonraları da gerçekleştirilmedi. Novo Dieviçi Mezarlığı'nda, ona güzel ve orijinal bir mezar taşı yapıldı.

O gün mezarının etrafında seçme bir kalabalık vardı: Dünyanın ünlü kişileri, dostları, yakınları, Moskovalılar. Sovyet Yazarlar Birliği Başkanı ve daha pek çok ünlü kişi, demeçler verdiler. Nâzım'ın dünya edebiyatına katkıları, insanlığın geleceği için verdiği savaş, davası, özverileri, büyüklüğü anlatıldı. Dünya çapında bir şaire layık bir törenle gömülüyordu Nâzım. Konuşmalar bittikten sonra, mezar kazıcılar, tabutu mezara indirmeye başladılar. Tam bu sırada bir dram başladı. Vera, bağıra bağıra ağlayarak kendisini cesedin üzerine atıyor, sanki gömülmesini önlemeye çalışıyordu. Tabut aşağı indikçe, o bağırarak kendini yerden yere atıyor, beraber gömülmeye çalışıyordu. Ondan başka feryat eden yoktu.

Galya mezarın başına dikilmiş, samimi gözyaşları döküyordu. Münevver taş kesilmişti, yüzünde herhangi bir ifade okumak olası değildi. Memet ise ağlamak istiyor, kendini tutuyordu. Ömrümün en acı günlerinden birini yaşıyordum. Koca Nâzım'ı toprağa veriyorduk.

Törenden sonra, Münevver, Galya ve Anna hep beraber Münevver'in oteline gidecektik. Galya'nın, Nâzım'ın vasiyetini Münevver'e orada vermesi kararlaştırılmıştı. Tam otomobile bineceğimiz sırada, ak saçlı bir adam çıktı ortaya, otomobilimizin kapısını tutarak içeri girmeye çalışıyor, bir yandan da yüksek sesle konuşuyordu.

Nâzım'ın Daça'sı (Kır Evi) müze haline getirilmeli. Ya Galya ya da Münevver onun müdiresi olmalı. Nâzım'ın oturduğu sokağa Nâzım Hikmet adı verilmeli. Ve daha böyle devam ediyordu. Hepimiz şaşırmıştık. Kimdi bu adam? Neden tam bu sırada karşımıza çıkmıştı? Hepimiz birbirimize bakıyor, hiçbir şey anlayamıyorduk. Nihayet, kendisini takdim, etti

"Ben Şükrü'yüm, Şükrü. Nâzım'ın gençlik arkadaşıyım. Beni Sibirya'da sürgünden o kurtardı. Dönüşte bana evini açtı. Ben Nâzım için canımı da veririm.

Kendisine teşekkür ettik. Tekliflerinin herhalde düşünüleceğini, ancak şu anda işimiz olduğunu, bizimle beraber gelmesine de imkân olmadığını kendisine anlattık.

Münevver'in otelinde, Galya gözümüzün önünde, Nâzım'ın vasiyetnamesini Münevver'e verdi. Sonra bize, Nâzım'la beraber yaşadığı son günleri anlattı. Sağlık durumunun kötü olduğunu, onun yanında ya bir hekim, ya da sorumlu bir kişi olmadan yaşayacak durumda olmadığını vurguladı. Münevver bir küçük baygınlık geçirdi. Bu acı gün de böyle bitti.

İstanbul, 1993

III. BÖLÜM

Zekeriya Sertel

BABIÂLİ'DE TANIDIKLARIM

NÂZIM HİKMET

Nâzım Hikmet'i, ilk kez 1927'de İstanbul'da tanıdım. O vakitler "Resimli Ay"ı çıkarıyorduk. Dergide zamanın birçok edip ve yazarlarıyla işbirliği yapıyorduk. Nâzım da Sovyetler Birliği'nden yeni dönmüştü, işsizdi. İş arıyordu. Fakat basında kimse ona iş vermeye cesaret edemiyordu. Zaten o zamanlar, büyük bir şair olarak da henüz tanınmış değildi. O vakte kadar basında şiiri çıkmamış, adı duyulmamıştı.

Bir gün Nâzım'ın çok eski arkadaşı ve Türkiye'nin tanınmış yazarlarından Vâlâ Nurettin (Vâ-Nû) beni ziyarete gelmişti. Konuşma sırasında Nâzım'dan söz açtı. Onun çok büyük bir şair olduğunu, fakat hiçbir yerde iş bulamadığını anlattı. Nâzım'ı yanıma alıp, beraber çalışmamızı önerdi.

Vâlâ Nurettin, Nâzım'ın çocukluk arkadaşıydı. Milli Kurtuluş Savaşı sırasında, beraberce Anadolu'yu geçip Moskova'ya giderek, orada okumuşlardı.

1924'te memlekete döndükleri vakit Vâlâ komünistlikten ayrılmış, fakat Nâzım'la dostluğunu sürdürmüştü. Nâzım ise bir parti üyesi gibi faaliyetine devam etmiş, bir ara polisin elinden kurtulmak için İzmir'e sığınmış, fakat sonra giyaben 15 yıla mahkûm olunca, soluğu tekrar Sovyetler Birliği'nde almıştı.

1927'de tekrar vatana dönünce, ilk işi Vâlâ'yı bulmak olmuştu. Vâlâ'nın yardımıyla kendisine bir iş bulmaya çalışmıştı.

Konuştuğumuzun ertesi günü, Vâlâ, Nâzım'ı "Resimli Ay"a getirdi. Nâzım'ı ilk kez görüyordum. Uzun boylu, sarı kıvırcık saçlı, mavi gözlü, sarı kaşlı, çok sevimli ve güzel bir gençti. İlk bakışta insanı kavrayan bir hali vardı. Mütevazi, utangaç ve çekingen bir genç izlenimini veriyordu. Selamlaştıktan sonra, iki elini göğsünün üstüne bağlayarak, karşımdaki koltuğa oturdu. Görücüye çıkmış gelin gibi sıkılıyordu.

Vâlâ, Nâzım'ın nasıl büyük bir şair olduğunu anlattıkça, Nâzım utancından başını yere eğiyor, yüzüme bakmaya cesaret edemiyordu. Yalnız, arada bir göz altından beni süzmekten ken-

dini alamıyordu. O gün, Nâzım'ın "Resimli Ay"da çalışmasını kararlaştırdık.

Nâzım Hikmet "Resimli Ay"da

Nâzım her sabah erkenden işine gelir ve muntazam çalışırdı. Bir yandan da odasında, aşağı yukarı dolaşarak şiir yazardı. Sonra gelir, yazdığı şiiri bize okurdu.

Akşamları mutlaka birimizin evinde, fakat daha çok bizim evde, toplanırdık. Bu toplantılar birer edebiyat olayı sayılabilirdi. Çünkü bu samimi toplantılarda şiirler okunur, müzik dinlenir, tartışmalar yapılırdı. Çok kez, Nâzım yeni bir sanat veya şiir anlayışı ortaya atar, bunun üzerinde ateşli tartışmalar yapılırdı. O günler hayatımızın en mutlu, en yaratıcı günleriydi. Akşamki tartışmalar, ertesi gün için bize yeni hamleler yapma hızını verirdi.

"Resimli Ay" dönemi Nâzım Hikmet'in en yaratıcı, en savaşçı dönemidir. Bütün ömrü boyunca bu savaşa devam eden, Nâzım, diyebilirim ki, bu savaşın zevkini en çok o zaman tatmıştır. Onun içindir ki, Nâzım, hayatının bu dönemini her vakit heyecan ve sevgi ile anmıştır.

Nâzım, o dönemde her gün bir devrimci şiirle ortaya çıkıyor ve her şiiri bir bomba gibi patlıyordu. Edebiyat âlemi şaşkına dönmüştü. Bu şiirler, yalnız sanat çevrelerinde değil, gençlik ve geniş halk yığınları arasında da derin etkiler yaratıyordu. Nâzım, günün adamı oluvermişti. Şiirleri art arda "Resimli Ay"da çıkıyor, kitap halinde basılıyor, ağızdan ağıza, elden ele dolaşıyordu. O zaman edebiyat âlemini altüst eden kitaplarından bazıları şunlardır

835 Satır, Jokond ile Si-Ya-U, Varan Üç, Sesini Kaybeden Şehir, Benerci Kendini Niçin Öldürdü?, Gece Gelen Telgraf, Şeyh Bedrettin Destanı.

O dönemde en çok beğenilen şiirleri, "Kerem Gibi" ve "Salkımsöğüt"ten sonra "Bahri Hazer", "Güneşi İçenlerin Türküsü" gibi hem lirik, hem de devrimci olan şiirleriydi. Bunlardan bazıları o zaman plağa da alınmış, evlere, kahvehanelere kadar girmişti.

Atatürk ve Nâzım Hikmet

Nâzım'ın ünü günden güne artıyor, ziyaretçileri ve hayranları çoğalıyor, herkes ondan söz ediyordu. Ünü sonunda Mustafa Kemal'e kadar ulaştı. Mustafa Kemal'in İstanbul'da bulunduğu

bir sırada, bir akşam Dolmabahçe Sarayı'ndaki sofrada Nâzım'ın adı geçer. Hazır bulunanlar Nâzım'dan hayranlıkla söz ederler. Kendisine, Nâzımın çağımızın en büyük Türk şairi olduğu söylenir. Merak eder, bir şiirini dinlemek isteğini gösterir. Nâzım'ın şiir plakları getirilip çalınır. Mustafa Kemal dikkat ve hayretle dinler. Sonra, "Bu şair sizlere benzemiyor," der. Ve Nâzım Hikmet'i getirtip, şiirlerini onun kendi ağzından dinlemek hevesine kapılır. "Bu şairi bulup getirsinler, emrini verir.

Fakat vakit gece yarısını geçmiştir. Telefonla Kadıköy Polis Merkezi'ne, Nâzım'ı bulup getirmeleri emri verilir. Gece geç vakit, bir polis, Nâzım'ın evinin kapısını çalar. Nâzım, uykudan kalkıp kapıyı açar. Karşısında polisi görünce şaşırır. Bir an soğuk terler döker.

Polis nezaketle, Mustafa Kemal'in kendisini Dolmabahçe Sarayı'nda beklediğini bildirir. Nâzım gecenin o saatinde böyle bir davete gidemeyeceğini bildirerek kapıyı kapar.

Nâzım'ın cevabı kendisine bildirildiği zaman, Mustafa Kemal'in tepkisi şu olur

"Aferin çocuğa!.. İşte şair dediğin böyle olmalı!"

Mustafa Kemal de bu tepkisiyle kendi büyüklüğünü göstermiştir. Yoksa bu cevaba kızabilir ve Nâzım'a yapmadığını bırakmazdı.

Nâzım Hikmet'in Getirdiği Yenilik

Nâzım Hikmet Türk şiirine iki yenilik birden getirmiştir 2.: Biçimde serbest nazmı, özde ise devrimciliği... O vakte kadar şairler aruz ve hece vezinlerini kullanırlardı. Aruz sönmeye, hece vezni yayılmaya başlamıştı. Fakat Türk şiirine serbest nazım girmemişti. Onu Türk şiirine getiren Nâzım olmuştur. Özdeki değişiklik ise çok daha önemliydi. Edebiyatımızda o güne kadar Nâzım gibi bir şaire rastlanmış değildi. Namık Kemaller ve Tevfik Fikretler şiirde daha çok halkın isyanını dile getirmişlerdi. Ama bunlar "devrimci" sayılmazlardı. Şiirde gerçek devrimcilik, Nâzım'ın eseridir. O sanat için sanat yapmıyor, sanatını devrimci amacı için kullanıyordu. İdeolojisini halka yaymak ve bunda şiirden yararlanmak onun en büyük hedefiydi. Nâzım'ın devrimci şiirleri yanında lirik ve romantik olanları da yok değildi. O, şiirin her biçimini denemekten zevk alıyordu. Onun için Nâzım, halk ağzını da denemişti, tekke ağzını da. Son zamanlarda sürrealist şiirler bile yazdığı olmuştu. Biçim, Nâzım'da daima ikinci derece-

de bir mesele olarak kalmıştır. O, asıl özde devrimci olmaya önem veriyordu.

Nâzım'ın şiir sanatına getirdiği bu büyük yenilik, özden çok biçime önem veren öteki şairleri tedirgin etti. O zamana kadar ün kazanmış şairlerin kıskançlığını çekti. Gene o zamana kadar, gençliğe dar milliyetçiliği ve Turancılığı aşılayanları kızdırdı. Gerek edebiyat, gerek ideoloji alanlarında önder sayılan kimseler, hemen Nâzım'a karşı saldırıya geçtiler. Nâzım'ın bir komünist olduğunu, gençlik ve memleket için zararlı fikirleri aşıladığını iddia ettiler. Onun proleter şairi olmasıyla alay ettiler. Onu bir yandan hükümete jurnal ettiler, bir yandan da halkın gözünden düşürmeye çalıştılar. O günlerin ünlü lirik şairi Ahmet Haşim, Nâzım için şu tekerlemeyi yazıyordu

"Nâzım öyle bir tehlikedir ki, kendisinden kurtulmak için onu asmak gerek. Fakat o kadar kuvvetli şairdir ki, sonra da önünde diz çöküp, ağlamak gerek."

Yani burjuva şairleri Nâzım'ın kudretini inkâr edemiyor, fakat onu ortadan kaldırmak için asılmasını istemekten de geri kalmıyorlardı.

Putları Kırıyoruz

"Resimli Ay" dergisinde, "Putları Kırıyoruz" başlığı altında, günün büyük şair ve ediplerine karşı bir kampanya açarak putlaştırılmış ne kadar edebiyatçı varsa, hepsini birer birer tahtlarından indirmeye karar verdik. Sanat hayatında, haklı ya da haksız ün kazanmış kimseler vardı. Bunlar yeniliğe giden yolu kapıyorlardı. İlerleyebilmek için bu engelleri ortadan kaldırmak gerekti. Ayrıca, bu gerçek veya sahte ünlü kimseler, halk ve gençliği etkileyebiliyorlardı. Gençleri yeni ideolojilerle zenginleştirebilmek için, bu etkiyi kırmak gerekti.

İşte bu düşüncelerle, putlaşmış eski ünlülere karşı bir saldırıya geçtik. İşe en çok sevilen Namık Kemal ile başladık. Namık Kemal'in bir burjuva şairi olduğunu ve kendi sınıfının çıkarlarını savunmaya çalıştığını belirttik. Namık Kemal'in sanat hayatı üzerine soruşturmalar düzenledik. Röportajlar yayımladık. Ahlak ve vatan sevgisinden söz ettiği halde, Sarayın parasıyla yaşadığını anlatmaya çalıştık. Bu yayınlar ortalığı sarstı. Düşmanlar, ayaklarının altındaki toprağın sarsılmaya başladığını duydular.

Aslında bu saldırıların başlangıç noktası, Nâzım'a günün ede-

biyatçıları tarafından yapılan saldırılardı. Nâzım, bir süre susmuş, sonra o da taaruza geçmişti. İlkönce Ahmet Haşim'i ele almış, "İki Serseri Var" şiiriyle ona ilk hücumu yapmış, ondan sonra da Hamdullah Suphi'ye ve diğerlerine geçmişti. Bu kavga, sonunda "Putları Yıkma" kampanyasına dönüşmüştü.

Etrafımızdaki homurtulara aldırmadan devam ettik. Sıra ile Tevfik Fikret'i, Abdülhak Hamit'i tahtlarından indirmeye çalıştık. Savaş böyle genişleyince, tepkisi de büyüdü. Yalnız sanat çevresi değil, gençler ve genel olarak aydınlar, bu savaştan rahatsız oldular. Putlar birer birer yıkılıyor, kazanılmış ünler yere seriliyordu. Peki ama, bu yol nereye çıkardı? Putlar yıkılınca sanat çevresinde tapılacak adam kalmıyordu. Sanat çevresi boşalacaktı. Onların yerini alacak kimseler henüz ün yapmamıştı. Burjuva sanatçıları telaş içindeydiler. Memlekette bütün değerleri yok sayan bu anarşik hareketi durdurmak gerektiğini öne sürmeye başladılar. Halkı ve gençliği milli değerleri korumaya çağırdılar. Bu kışkırtmalar, üniversite gençliğinin bir kısmını harekete geçirdi.

Bir gün 40-50 kişilik bir öğrenci topluluğu matbaamızı bastı, Nâzım, bunların gelişini sokağa bakan çalışma odasından görmüş. Koşup bana haber verdi. Heyecanlanmıştı. Yayınımızın uyandırdığı tepkinin bu dereceye varabileceğini kestirememişti. Yüzünde ve gözlerinde endişe okunuyordu. Onun yüzünden matbaaya bir zarar gelmesi ihtimali onu üzmüştü.

Derken merdivenlerde gürültülü ayak sesleri duyuldu. Az sonra kapımız açıldı. Gençler odaya doldular. Yüksek sesle bağırıp çağırıyor, bize hesap soruyorlardı. Halkın ve gençliğin yüreğinde yer alan kimselere ne hakla dil uzatıyor, onları yıkmaya çalışıyorduk? Nâzım, bir köşeye sinmiş, merakla seyrediyordu. İşi büyütmeden, sükûnetle bastırmak gerekti. Hiç sinirlenmeden, soğukkanlılığımı yitirmeden, taaruza geçtim

"Çocuklar, dedim, "sizler kimsiniz ve kimin adına konuşuyorsunuz?"

Üniversiteli olduklarını ve üniversite gençliği adına konuştuklarını söylediler.

"Öyleyse, dedim, "oturunuz. Üniversiteli gençler ayaklarıyla değil, kafalarıyla düşünürler. Oturun, tartışalım. Biz, doğru olduğunu sandığımız fikrin kavgasını yapıyoruz. Siz de bizi fikirle yenmeye çalışın. Bizi kandırabilirseniz, savaşımızdan vazgeçmeye razıyız. Fakat biz, sizin yanlış düşündüğünüzü ispatlarsak, bize

hak verecek misiniz?"

Gençleri zayıf yanlarından vurmuştum. Ses çıkarmadılar, terbiyeli, terbiyeli oturdular.

Artık iş buraya dökülünce, mesele kalmamıştı. Nâzım, bu beklemediği sonuca pek sevinmişti. Derhal söze başladı. Gençlere, davamızın anlamını anlattı. Gençlerin onun fikirlerine karşı gelmeleri olanaksızdı. Hatta iş daha da ileri gitti. Gençler bu vesile ile, Nâzım'dan bir şiir okumasını istediler. Artık, feth edilmişlerdi. Güle oynaya çıkıp gittiler. Nâzım, geniş bir nefes aldı. Sonuçtan pek memnundu.

Nâzım Herkese Üstat Demeye Başladı

"Putları Kırıyoruz" kampanyasını devam ettirirken bir rastlantı sonucu Abdülhak Hamit Nâzım'ı ziyaretine çağırdı. Şair bu ziyaretten bayağı memnun dönmüştü. Abdülhak Hamit'i çok kültürlü ve olgun bulmuştu. "Şu Abdülhak Hamit, büyük adam, büyük şair," diyordu. "Bana eski ve yeni sanat hareketlerini anlattı. Açtığımız kampanyada haklı olduğumuzu söyledi. Şaştım, kaldım doğrusu," diyordu.

Bundan sonra Nâzım yeni bir taktik kullanmaya başladı.

O vakitler büyük edipler birbirlerine "Üstat" diye hitap ederlerdi. Hamit, "Üstadı âzam"dı, ötekiler ise sadece "üstat" Nâzım, bu üstat kelimesini olur olmaz herkese ve her şeye kullanmaya başladı. Kahveci üstat, hizmetçi üstat, şoför üstat, artık herkes üstat olmuştu. Asil üstat'lar da kendilerine "üstat" diye hitap edilmesini hakaret saymaya başlamışlardı. Kimse üstatlığı üzerine almak istemiyordu. Fakat bu defa biz, Nâzım'ı "üstat" diye çağırmaya başladık.

Proleter Görüntüsünde Olmaya Gayret Ederdi

Nâzım Hikmet, mümkün olduğu kadar basit giyinen, paşazade olduğunu unutturmaya çalışan, mazbut ve çalışkan bir adamdı. Babıâli'de bir bayrak gibi dolaşırdı. Başına bir kasket geçirir, ceketini omuzlarına atar, göğsü bağrı açık sokağa fırlardı. Bu hareketiyle, proleter olarak görünmek istemesine rağmen, herkesin dikkatini üzerine çekerdi. Nâzım, içine dert olan paşazadeliğini unutturmak için bu kıyafeti tercih ediyordu. Fakat düşmanları onu züppelikle suçladılar ve onun bu tutumunu bir alay konusu yapmaya kalktılar. Bunun üzerine Nâzım, Marks ile Engels'in her vakit efendice giyindiklerini anlatan bir şiir yazdı. Fakat kıya-

fetini değiştirmedi.

Bunun dışında, Nâzım o vaktin gençleri üzerinde çok olumlu ve derin etkiler uyandırıyordu. Nâzım çalışkan bir adamdı. Çalışkanlığı ve muntazam yaşayışı ile gençlere iyi örnek oluyordu. Nâzım içki içmez, kumar oynamaz, serserilerden hoşlanmazdı. Ona göre, bir Marksist şair, eski kuşakların bohem hayatından uzakta kalmalıydı. Onu, bir gün olsun, sarhoş veya meyhanede gören olmamıştır. Bütün ömrü boyunca, kimseye muhtaç olmadan yaşamak onun en büyük zevkiydi. Hapisanede bile çalışarak, hem kendi hayatını, hem de ailesinin geçimini sağlamıştır. Yaşayışıyla, şiirleriyle gençlik üzerinde, o vakte kadar hiçbir şaire nasip olmayan bir nüfuz kazanmıştı. Okullarda bile çocuklar onun şiirlerini ezberlerdi. Sokakta ikide birde, hayranlarından biri yolunu keser, ondan bir imza koparmaya çalışırdı.

Böylece 1930 yılına kadar Nâzım'la beraber çalıştık, beraber savaştık. Bir ara memleketteki yabancı misyonerler örgütüne ve misyoner okullarına karşı bir örgüt kurmaya kalktık. Memlekette kapitulasyonlar artığı birçok Amerikan, Fransız, İtalyan okulu vardı. Bunlar faaliyetlerine devam ediyor, gençlerimizi zehirliyorlardı. Gençleri ve çocuklarını bu okullara göndermemeleri için de babaları uyarmak istiyorduk Savaşımızı geliştirmek amacıyla bir dernek kurduk. Bu işin başında Nâzım, Sabiha Sertel ve ben vardık. Fakat polis bu işi daha başından bozdu. Bize çalışına olanağı vermedi.

1930'da "Resimli Ay" kapandıktan sonra, Nâzım bir süre ufak tefek dergiler çıkardı, fakat tutturamadı. Zira, 1928'de yeni alfabenin kabulünden sonra, basın yayın dünyası bunalıma girmiş, satışlar düşmüştü. Çünkü, halk yeni alfabeyi henüz iyice öğrenememişti, gazete ve dergiler okunmuyordu.

Orhan Selim

Bundan sonra Nâzım Hikmet, "Akşam" gazetesinde fıkra yazarı olarak çalışmaya başladı. Kendi imzasını kullanmaz, "Orhan Selim" veya "İmzasız Adam" imzalarıyla yazardı.

Fakat orada yerini yadırgadı. İstediği gibi konuşamıyor, "Resimli Ay"daki hür havayı bulamıyordu. Bu da onu rahatsız ediyordu. Takma adlarla yazdığı yazılar onu doyurmuyordu. Nâzım adeta hürriyetini yitirmişti. Hayatını kazanmak için çırpındı, durdu. Nihayet, bir takma ad arkasına gizlenmenin verdiği üzüntüyü anlatan bir şiir yazdı. Bu şiir onun o günkü ruh halini anla-

tan en iyi belgedir :

ORHAN SELİM

Benim sıska
benim cılız
benim zavallı çocuğum Orhan Selim!
Sen
benim,
ne gözüm
ne kolum
ne kafamsın;

sen
benim,
bir kurşun balyası gibi, sıska sırtına bindiğim
ve alnının teriyle geçindiğim
ilk
ve son adamsın!

Sana sevgi
sana saygı
sana minnetle uzanıyor elim.

Orhan Selim imzasıyla yazdığı bu yazılar ona ekmek parası sağlayan bir vasıtadan başka bir şey değildi. Ama "Resimli Ay"da olduğu gibi fikirlerini açıkça söyleyemediği için, düşmanları onu kapitalistlere satılmış olmakla suçlamak istediler. Nâzım aynı şiirin sonunda onlara şu cevabı verdi

Fakat bugün
sende beni sattığını gösteren
bir tek satır bulanın
alnını karışlarım!

Fakat Nâzım, bu acıya uzun süre dayanamadı. Sonunda Babıâli'den ayrıldı, kendisine sinemacılıkta bir geçim yolu aradı. Sinemacılığa daha Moskova'dayken başlamıştı. Orada bazı denemeler yapmıştı. İpek Film'de rejisör olarak çalışmaya başladı.

Nâzım 28 Yıla Mahkûm Oluyor

Film stüdyosunda çalıştığı sırada da, polis Nâzım'ın peşini bırakmadı, sudan bahanelerle bir iki defa tevkif edildi ve sonunda Askeri Mahkeme'ye verildi.

Sırf Nâzım'ı yargılamak için bir Askeri Mahkeme kuruldu.

İşin şakaya gelir tarafı yoktu. Araya birtakım düşmanlıklar da girmişti. Nâzım'ın düşmanları Mahkeme Başkanını etkilemeye çalışıyorlardı. Onun için mahkemenin kararı endişe ve merakla bekleniyordu.

Sonunda Nâzım'ı iki ayrı mahkemede yargılayarak toplam 28 yıl hapse mahkûm ettiler. Nâzım kelleyi kurtarmıştı, ama diri diri ölüme mahkûm edilmiş gibiydi. Ömrü bu uzun hapis hayatına yetmezdi.

Bu uzun mahkûmiyetin gerçek sebebi, Nâzım'ın şiirlerinin orduya girmiş olması, assubaylar arasında hayranlar kazanmış olmasıydı. Kendisine gerçek bir tehlike olarak bakılıyordu.

Nâzım'ın Hapisane Hayatı ve Açlık Grevi

Hapisane Nâzım için büyük bir okul oldu, orada her sınıf ve tabakadan insanlarla temasa girdi ve bunun sonucu olarak, *Memleketimden İnsan Manzaraları, Kurtuluş Savaşı Destanı* gibi iki en önemli yapıtını da hapisanede yazdı. Ayrıca, Nâzım hapisanede boş durmamış çeviriler ve özellikle Bursa Hapisanesi'nde, dokumacılık yaparak hem kendini, hem de ailesini geçindirmeye çabalamıştır. Bunun dışında da, Orhan Kemal, İbrahim Balaban gibi, orada rastladığı genç kabiliyetlere sanat dersleri vermiş, onların yetişmesine hizmet etmiştir.

İkinci Dünya Harbi'nden sonra, Nâzım'ın hapisten çıkması için yurtta ve dünyada büyük bir kampanya başlatıldı.

Bu baskı altında bile hükümet Nâzım'ı serbest bırakmaya razı olmadı. Diktatörlüğe alışmış İnönü yönetimi, Türk ve dünya kamuoyunu oyalamak için bir orta yol buldu. Nâzım'ı hastadır diye, Bursa'dan alıp İstanbul'a getirdi ve tedavi edilmek üzere Cerrahpaşa Hastanesi'ne yatırdılar. Bu Nâzım'ın kurtulmasına doğru atılmış bir adımdı. Ama bu karar da protesto hareketini yatıştırmaya yetmedi. Tersine Nâzım'ı kurtarma hareketi daha da güçlendi.

Nâzım da artık sabırsızlanıyordu. Sonunda hastanede açlık grevine başladı. Fakat o sırada siyasi durum normal değildi. Seçimler yeni bitmiş ve CHP seçimleri kaybetmişti. Ama yeni hü-

kümet henüz kurulmamıştı. Eski hükümet, Nâzım'ı affetmeye cesaret edemiyordu. Parlamentonun toplanmasını, yeni hükümetin kurulmasını beklemek gerekiyordu. Böyle bir durumda Nâzım'ın açlık grevi olumlu sonuç veremezdi. Ama Nâzım, bir defa başladığı için, ister istemez açlık grevini sürdürüyordu.

Aradan bir hafta kadar zaman geçti. Açlık etkisini göstermeye başladı. Nâzım'ın harareti arttı, karnı şişmeye başladı. O sırada kendisini ziyaret ettiğim zaman, yatağında ateşler içinde yatıyordu. O da durumu anlamış ve ölümü göze almıştı. Bana;

"Zekeriya, bu işte ölüm de var. Ama dünyaya verilmiş bir sözüm var, dönmem, dedi.

Aradan bir hafta daha geçti, hükümette hiçbir hareket yoktu. Bizi de telaş aldı. Nâzım ölebilirdi. Bunu önlemek gerekti. Nâzım'ı seven birkaç arkadaş, bizim evde bir toplantı yaptık. Siyasi durumu göz önünde bulundurarak, Nâzım'a grevden geçici olarak vazgeçmesini teklife ve bu kararı basında açıklamaya karar verdik.

Bu kararımızı Nâzım'a bildirdiğimiz zaman, Nâzım bir ara şaşırdı. Sonra reddetti "Olmaz, beni dünyaya rezil etmek mi istiyorsunuz?" diyordu. Kendisine durumu anlattık. Bu koşullar içinde ölüme gitmenin anlamsızlığını belirttik. Sonunda razı oldu. Biz de, bu kararı niçin verdiğimizi dünya kamuoyuna açıklamak görevini üzerimize aldık. Böylece Nâzım'ı muhakkak bir ölümden kurtardık.

Nâzım Hapisten Çıktıktan Sonra

Nâzım hapisten çıktıktan sonra, bir süre kendine iş aradı. "Resimli Ay"dan tanıdığı bir gencin idare ettiği bir Yayınevi ona, çocuk şiirleri yazmak üzere iş verdi. Kadıköy'de karısıyla mazbut bir yaşama başladığı sırada, değişik tehditler altında kaldı. Polisin kendisine bir oyun oynamak niyetinde olduğunu anladı. Yurttan kaçmaya karar verdi. Bu sırada, Askerlik şubesinden, gidip askere yazılmak üzere bir davet aldı. Kendisine 24 saat mühlet verilmişti. Fakat artık, kaçmak için bütün hazırlıkları tamamdı.

Memleketi terk etmesinden bir gün önce Kadıköy'de Mühürdar Gazinosu'nda görüştük. Karısı ve çocuğuyla beraber son defa olarak buraya gelmişti. Orada beraber bir resim çektirdik.

İki gün merak ve endişe içinde kaldık. Üçüncü gün, Nâzım'ın Romanya'ya vardığını öğrendik ve sevindik. Nâzım kurtulmuştu. Onun için yeni bir hayat başlıyordu. Memleketini, sevdiklerini,

karısını ve bir yaşındaki yavrusunu arkasında bırakmıştı.

Yurt Dışında Nâzım Hikmet'le Görüşmeler

Nâzım Hikmet'le yurt dışında ilk buluşmamız Viyana'da, Barış Kongresi'nde oldu. Nâzım mutlu görünüyordu. Dünya barışı için savaşanların arasına katılmış, yerini bulmuştu. İkinci buluşma ise Moskova'da ve acıklı oldu, çünkü Nâzım, Pekin de önemli bir yürek krizi geçirmişti. Dönüşünde Moskova'da birkaç ay tedavi görmüş ve henüz kendini toparlayamamıştı. Kendisinde çok uzun yaşayamayacağı intibaı uyanmıştı, maneviyatı bozuktu. Gene de pek aldırmıyor, yazmayı tasarladığı şiirleri üzerinde çalışıyordu.

Evinde kendisini ziyaret ettiğim vakit, beni karşısına oturttu. Yazdığı vasiyetname şiirini okudu. Şiiri daha o sabah bitmişti

Bir yandan cellâtlar girdi araya,
bir yandan oyun etti bana
bu mendebur yürek,
nâsip olmayacak Memed'im, yavrum,
seni bir daha görmek.

"Ben üzgün değilim, fakat realist olmak lazım, dünyaya kazık çakacak değiliz ya!" diyordu.

Nâzım'ın kötümserliği haksız çıktı. Tekrar toparlanıp ölüm tehlikesini atlattı.

Son yıllarda Nâzım'ın vatan hasreti son derece artmıştı. Bu hasret içini yiyordu. Vatan hasreti ona o kadar güzel şiirler ilham etti ki, vatan edebiyatında benzerine pek az rastlanır. Karadeniz'i görünce deliye döner, kendini İstanbul'da sanıp, heyecanlanırdı

Şu Varna deli etti beni,
divâne etti.

derdi. Çünkü Varna'da deniz, güneş, yemekler, insanlar hep İstanbul'u hatırlatırdı.

Ve Varna kıyılarından Memet'e şöyle seslenirdi

Karşı yaka memleket,
(...)

oğlum, sana sesleniyorum,
işitiyor musun?.
Memet! Memet!

Hani sanki elini uzatsa, Memet'i kucaklayacakmış gibi...

Nâzım hiçbir zaman yaratıcılığını yitirmedi. Ömrünün sonuna kadar her gün bir şiir yazardı. Bu şiirler Nâzım'ın ne büyük yenilikler getirdiğini gösteren değerli örneklerdir.

Hayal Kırıklıkları

Nâzım Hikmet'in, Sovyetler Birliği'ndeki hayal kırıklıkları şöyle sıralanabilir: Sanat konusundaki dar görüşlülük; yaratıcılığı güçleştiren sansür; ille de Parti görüşüne uymak gereği; baskı rejimi.

Stalin'in ölümünden sonra, o güne kadar gizlenen bazı gerçekler ortaya çıkınca ise, Nâzım tamamen alt-üst olmuştu. Stalin'in cinayetleri, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XX. Kongresi'ne kadar gizli kalmıştı. İşlenen cinayetin genişliği ve büyüklüğü bilinmiyordu. Oysa Stalin 1937 ve 1948 yıllarında katliam denilebilecek iki büyük temizlik yapmıştı. O tarihte Kırım'da yaşayan 1 milyon Türkü, 24 saat içinde çocukları, ihtiyarları, hastaları, gebe kadınları ve gençleriyle evlerinden söküp trenlere bindirerek, Kazakistan çöllerine atıvermişlerdi. Azerbaycan'da, ki o vakit 3 milyon nüfusu vardı, doktoru, yazarı, sanatkârı, aktörü, bestecisi, 30 bin genç, 24 saat içersinde evlerinden alınıp Sibirya'ya sürülmüşlerdi. O vakit tutuklanan, işkence gören, hapse atılan, Sibirya'ya sürülenler arasında Türk komünistleri de vardı. Bu gerçeklerin ortaya çıkması bütün komünist âlemi kökünden sarsmıştı.

İşte o sırada Moskova'da bulunan Nâzım Hikmet de bu gerçeklerin ortaya çıkması karşısında şaşırmış ve altüst olmuştu. Dünya başına yıkılmış gibiydi. İnandığı, hayatının en güzel çağını uğrunda harcadığı komünizm bu muydu? Günlerce bunalımlar geçirdi. Bu olayı kendi kendine çözmeye başladı. O vaktin inanan komünistleri gibi, o da bu cinayetleri Stalin'in yaptığına inanamıyor, bütün suçu G.P.U.'ya yani gizli emniyete ve Stalin'in çevresindeki adamlara yüklüyordu. Çünkü bu trajediye inanmak kolay değildi. O vakte kadar tapınılan bu büyük önderin maskesi düşünce altından çıkan kanlı çehreyi kimse tanımak istemiyordu. Ne var ki bu acı gerçekleri ortaya atan Parti'nin kendisiydi.

Nâzım'ın o günki ruh haletini anlamak için Stalin üzerine yazdığ şu şiir pek anlamlıdır :

taştandı tunçtandı alçıdandı kâattandı iki santimden yedi metreye kadar
taştan tunçtan alçıdan ve kâattan çizmeleri dibindeydik şehrin bütün meydanlarında
parklarda ağaçlarımızın üstündeydi taştan tunçtan alçıdan ve kâattan gölgesi
taştan tunçtan alçıdan ve kâattan bıyıkları lokantalarda içindeydi çorbamızın
odalarımızda taştan tunçtan alçıdan ve kâattan gözleri önündeydik
yok oldu bir sabah
yok oldu çizmesi meydanlardan
gölgesi ağaçlarımızın üstünden
çorbamızdan bıyığı
odalarımızdan gözleri
ve kalktı göğsümüzden baskısı binlerce ton taşın tuncun alçının ve kâadın.

Nâzım, bu şiiri ancak 1961'de yazdı. Yani ortalık durulduktan ve kabahatin komünizmde olmayıp, Stalin idaresinde olduğu anlaşıldıktan sonra.

XX. Kongre olayından kısa bir süre sonra Nâzım'la Prag'da buluştuk. Nâzım Prag'a geldiğinin ertesi günü bizi buldu ve otelıne çağırdı. O günlerde Prag'da bulunan, tanımadığımız birkaç Türkü daha çağırmıştı. Odasına girdiğimiz zaman şaşırdık. Nâzım, yorgundu, bitkindi, çökmüştü. Bizleri selamladıktan sonra köşede bir koltuğa çöktü, ellerini göbeğinin üstüne bağladı, bizi karşısına aldı, hatır ve gönül sormaya lüzum görmeden söze başladı

"Arkadaşlar, dedi, "olup bitenleri biliyorsunuz. Hayır, bilmiyorsunuz. Sizin kulağınıza kadar gelenler resmen açıklananlardır Oysa trajedi tahmin ettiğinizden de büyüktür. Şimdi Moskova çeşitli dedikodular, inanılmaz hikâyelerle çalkalanıyor. Stalin'in öldürdüğü veya öldürttüğü insanların sayısı on milyonu buluyor. Asıl önemlisi devrimci parti kadrosunun baştan başa silinip süpürülmüş olmasıdır."

Nâzım, o gün, Moskova'da dolaşan acı öyküleri, Kırım Tatar-

larına, Asya cumhuriyetlerindeki Türklere yapılan zulmü anlatıp kara bir tablo çizdikten sonra, sözlerine şöyle devam etti

"Ne var ki arkadaşlar, umudumuzu yitirmeyeceğiz. Bir süre için bu hayal kırıklığına katlanacağız. Fakat teşhisi iyi koyabilirsek bunu da kolaylıkla atlatabiliriz.

Akla gelen ilk soru, şudur Bu trajedi bir diktatörün kişisel işi midir, yoksa bu bir sistem sorunu mudur? Bu sorunun cevabı bizi aydınlatabilir ve bir dereceye dek rahatlığa kavuşturabilir. Çünkü bence sorumlu olan, sistem olarak sosyalizm değil, onun kötü ellere düşmüş olması, onu kanlı diktatörlerin yanlış kullanmış olmasıdır. Sosyalizm gene insanlara refah getirecek tek rejimdir.

"Bu bir...

"İkincisi, bu trajedi sırasında tutulup sürgünlere atılan Türk arkadaşlardan bazıları döndüler, inançları biraz olsun, sarsılmayarak. Tutuklanmadan önce nasıldıysalar, öyle döndüler. Komünizme gene eskisi gibi bağlı kaldılar. Onlar da sistemi değil, Stalin idaresini sorumlu görüyorlar.

Nâzım Hikmet, o gün duyduğu acıyla, T.K.P 'nin kurucularından Salih Hacıoğlu'nun, Sibirya'ya sürülerek orada ölüşünü bir şiirinde şöyle anlatır:

Hacı Oğlu Salih

Hacı Oğlu Salih memleketimdendi
Karadeniz'den
Kocaman gözlü, kocaman burunluydu
dazlak
Komünistti on dokuzunda
dövüştü
yattı Ankara'da Kırşehir'de
sonra geçti bu yana
yani ikinci vatana
Baytardı. Kirofabad köylerinde hasta eşeklere
bakıı

yıllar eğrilen bir yün ipliği gibi aktı
namuslu çalışkan parmaklarında
sonra kırk dokuzda Moskova'da martın onuncu
gecesi

oturmuş Engels'i okuyordu.
Geldiler götürdüler
sürdüler Altay bucağına
altmış yedi yaşındaydı.
Altı yıl Hacı Oğlu Salih kutladı inkılabın
yıldönümünü
tel örgüler ve kurt köpekleriyle
çevrili
ve öldü bir bahar günü
elli kişilik barakasında.

Birbirini kovalayan bu olaylar Nâzım'ı altüst etmişti. Demek ki Çarlık devrinden bugüne değişmiş bir şey yoktu. Eski tas eski hamamdı. Milletlerin hürriyet ve bağımsızlığı, devrimin başarıları etrafında yapılan propaganda bir laftan ibaretti. Burada da insanın hayatı güven altında değildi, burada da milletler milletleri sömürüyordu

İşte bu etkiler altında Nâzım şöyle dert yanmaya başlamıştı

"Bunlar faşizme kaçmışlar canım, bizim rüyasını gördüğümüz sosyalizm bu değil.

Ve sonra her vesile ile tekrar ederdi

"Ben hayatımın en büyük hatasını Moskova'ya gelmekle işledim. Ben buraya gelmeyecektim.

Nâzım'ın Özel Yaşamındaki Dram

Nâzım'ın Vera'ya âşık olması özel yaşamının dramı oldu. Bu aşk yüzünden, uzun yıllar hasretini çektiği Memet'ine, Münevver'e kavuşamadı, onları Varşova'ya yerleştirmek zorunda kaldı.

Nâzım, Münevver için Varşova'da bir ev sağlamış ve Şarkiyat Enstitüsü'nde ona bir iş bulmuştu. İçi rahattı. Ondan sonra aradan birkaç ay geçti, bir kez daha Varşova'ya gidip onları yeni evlerine yerleştirdi. Vera'nın baskısı yüzünden yanlarında uzun bir süre kalamadı. Bir daha da ne Memet'i, ne de Münevver'i gördü. Vera, Nâzım'ın Varşova'ya gitmesine değil, telefon etmesine bile izin vermiyordu. Nâzım bir süre, gizliden gizliye çocuğuna giyecek falan gönderdi. Sonra bu da kesildi.

Memet'i Moskova'ya Getiremedi

Varşova'ya gidemeyince, Memet'i Moskova'ya getirtmeyi düşündü. Hiç değilse yaz tatillerini yanında geçirmesini istiyordu.

Ama buna bir yandan Vera razı olmuyor, bir yandan da küsmüş olan Münevver çocuğunu göndermiyordu. Böylece Nâzım Memet'ten uzak kaldı.

Ama bu olay, Nâzım'ın zaten kıskançlıktan bozulmuş olan sinirlerini bir kat daha bozdu ve ondan sonra artık hayat Nâzım'a cehennem oldu. Sigarayı arttırdı, içkiyi arttırdı, kendini unutmak için büyük gezilere çıktı. Yerinde duramıyor, derdini kimseye söyleyemiyor, yalnız pek yakını olan bir iki dostuna açılabiliyordu.

"Ben artık yaşamamalıyım, bu hayat yaşamaya değmez, diyordu.

yarmışım göğsümü
yüreğimi yiyoruz bir dişiyle beraber.
(...)
ölüm, uslandır beni.

Gerçekten de Vera'yla diz dize oturmuşlar, Nâzım'ın yüreğini birlikte yiyorlardı. Biri kıskanarak, biri kıskandırarak.

Zaten ölüm, son yıllarında Nâzım'ın ağzından düşmez olmuştu

Geliyor sıram
ansızın atlayacağım boşluğa
ne çürüyen etimden haberim olacak
ne gözlerimin çukurunda dolaşan böceklerden

durup dinlenmeden ölümü düşünüyorum
sıram yakın demek.

Nâzım'ın Ölümü

Nâzım en canlı, en sağlam göründüğü günlerde aramızdan ayrıldı. Fakat son günlerde hep ölümü sayıklıyordu. Şiirlerinde bile hep ölümünden söz ediyordu. Ölümünden birkaç gün önce yazdığı bir şiirde, nasıl evden çıkarılıp, nasıl götürüleceğini anlatıyordu. İsteği Anadolu'da bir köy mezarlığına gömülmekti.

tepemde bir de çınar olursa
taş maş da istemez hani...

diyordu. Bu isteği olmadı. Onu çok sevdiği Moskova'ya gömdük. Daha doğrusu ilerici insanların yüreklerine gömüldü. Orada ebedi hayata kavuştu.*

(*) Zekeriya Sertel, bu satırları 1977'de kaleme almıştı.

YUNUS NADİ

Yunus Nadi o zamanlar Babıâli'nin direği sayılan büyük bir gazeteci idi. Türkiye'nin yakın tarihinde gazeteci olarak önemli bir rol oynamıştır. İleri sürdüğü davaların sonuna kadar savunucusu olmuş ve birçok politik ve sosyal problemlerde ağırlığını duyurmuştur.

Yunus Nadi gazeteciliğe ilkönce Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çıkardığı "Rumeli" gazetesinde başlamıştır. "Rumeli" gazetesi küçük bir vilayet gazetesi idi. Fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikirlerini yaydığı için söylediği sözün önemi vardı. 1908 Meşrutiyet Devrimi henüz iki yaşında idi o vakit. Devrimi yapmış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkezi de henüz Selanik'te idi. Bu cemiyetçe çıkarılan gazetenin başında kendisine güvenilir, bilgi ve karakterine inanılır birini oturtmak gerekti. Ben o zamanlar bu gazetede küçük bir muhbir olarak çalışıyordum. İlkönce Zeynel adında tanınmamış, denenmemiş bir adam getirildi bu mevkie. Fakat az zamanda bu adamın bu işi başaramayacağı anlaşıldı. Zeynel Bey bir gazeteci, bir yazar değildi. O zamanın İstanbul'da çıkan kuvvetli yazarları ile başa çıkacak durumda değildi. Onu Veli Bey adında Avrupa'da eğitim görmüş bir genç izledi. O da bu işin altından kalkamıyordu. Bilgili, zeki bir adamdı, fakat politikacı değildi. Onu politikadan çok fikir ve sanat hareketleri ilgilendiriyordu. İttihatçıların aradığı adam bu değildi. İstanbul basını İttihatçılara çatmaya başlamıştı. Gazetenin başına iyi bir politikacı, bir polemik yazarı gerekti. İşte Yunus Nadi o sırada, yani 1910'larda filan...

Bir gün karşımızda kısa boylu, şişman, gerdanı göğsüne sarkan güler yüzlü, palabıyıklı bir adam çıktı. Bundan böyle başyazarımız olacak bu genç adama bizi tanıttılar.

Yunus Nadi gününün çoğunu İttihat ve Terakki merkezinde geçirir, öğleden sonra matbaaya uğrayarak yazısını yazar ve çıkıp giderdi. Galatasaray'da okumuştu. Fransızcası kuvvetli idi. Polemiğe bayılırdı. Yazılarında sert bir eda vardı. Arkasını o zamanın devrimci önderlerine dayadığı için yazılarında rahat konuşuyor

gerici hareketlere çatmaktan çekinmiyordu. Yunus Nadi insan ilişkilerinde ne kadar yumuşak, sevimli ve babacansa, yazılarında o kerte şiddetli ve insafsızdı. Devrim düşmanlarına amansız çatardı. İttihatçılar aradıkları adamı bulmuşlardı.

Yunus Nadi bizlerle ilişkilerinde ise pek alçakgönüllü, insancıl ve babacan idi. Bizlere kendisini bir baba gibi sevdirmesini bilmişti. Onun için onun başyazar bulunduğu dönemde tam bir denge içinde, bir aile çevresinde imiş gibi gibi seve seve çalışırdık.

Çok geçmedi Balkan Harbi başladı. Selanik Yunanlılar tarafından işgal edildi. Hepimiz İstanbul'a göçmek zorunda kaldık. Yunus Nadi ile birlikte o zaman Velit Ebuzziya'nın çıkarmakta olduğu "Tasvir-i Efkâr" gazetesine yerleştik. Yunus Nadi bu gazetenin başyazarlığını üstüne aldı. Burda da günün çoğunu İttihat ve Terakki merkezinde geçirir, öğleden sonra gazeteye uğrayarak yazısını yazar ve giderdi. Gazetenin sahibi Velit Beydi ama, gazetenin politik yanını Nadi Bey yönetirdi. Velit Bey onun hiçbir yazısına karışmaz, onun yazı özgürlüğüne saygı gösterirdi. O sayede Yunus Nadi muhalifleri ile kavgalarını serbesçe yapabiliyor, günün olaylarını dilediği gibi yorumlayabiliyordu. Bu sayede yazıları ile Edirne'nin düşmandan geri alınmasında büyük rol oynamıştı.

Bir gün matbaaya son derece heyecanlı geldi. İttihat ve Terakki Cemiyeti Edirne'yi kurtarmaya karar vermiş, kamuoyunu hazırlayıp harekete geçirmek görevini de Yunus Nadi'ye vermişti. Nadi Bey odasına çekilip bu kampanyanın ilk yazısını yazdı. Bu kampanya günlerce sürdü. Türk ordusu harekete geçerek Edirne'yi kurtardı. Artık Yunus Nadi'nin sevincine sınır yoktu. Davayı kazanmıştı.

Böylece yıllar geçti. Balkan Harbi'ni Birinci Cihan Harbi izledi. Yunus Nadi bir yandan da iç düşmanlarla savaşmak zorunda idi. O zamanın nispi özgürlüğünden yararlanan muhalifler İttihatçılara sert hücumlar yapıyorlardı. Özellikle Ali Kemal, hemen de her gün o zamanın "Sabah" gazetesinde yapmadığı hücumu bırakmıyordu. Öteki muhalif gazete ve dergiler de her gün biraz daha seslerini yükseltiyorlardı. Yunus Nadi bu hücumları karşılamak zorunda idi. Oysa onun başyazarlığını yaptığı "Tasvir-i Efkâr" gazetesi İttihatçıların gazetesi değildi. Gazetenin asıl sahibi Velit Ebuzziya idi. Nadi Bey burada bir sığıntı durumunda idi. Velit Bey Nadi Beye ses çıkarmıyor, onun iğreti durumunu hoş

görüyordu. Fakat ne de olsa Nadi Bey rahat değildi. Serbesçe ve tam bağımsız bir gazeteye ihtiyacı vardı. Serbest konuşabilmek ihtiyacında idi. Nihayet bir gün bu emeline kavuştu. "Yeni Gün" adında kendi gazetesini çıkardı.

Ne var ki "Yeni Gün" gazetesinin İstanbul'daki yaşamı uzun sürmedi. İstanbul'un emperyalist kuvvetler tarafından işgalinden sonra, Nadi Bey bir süre saklanmak zorunda kalmış, sonra da Milli Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Ankara'ya göçmüştür. O zamanlar Ankara'da "Hakimiyet-i Milliye" adında yarı resmi bir günlük gazete çıkıyordu. Bu daha çok Atatürk'ün gazetesi idi. Bir de özel ellerde bulunan ve herkese fikrini söylemek olasılığı veren ikinci bir gazeteye ihtiyaç vardı. Nadi Bey "Yeni Gün" gazetesini Ankara'ya aktarmakla bu ihtiyacı karşılamış oluyordu. Ve bu sayede "Hakimiyet-i Milliye" gazetesinin yapamayacağı birçok büyük işler yaptı. Bunların başında Atatürk'ün başkomutanlığa gelmesi öyküsü vardır. Milli Kurtuluş Harbi'nin karanlık günleri idi. Düşman Anadolu içlerine kadar sokulmuştu, Ankara bile tehlikeye düşmüştü. Daha geriye çekilmek fikirleri bile doğmuştu. O günlerde bütün sorumluluğu üstüne alacak, ve kesin kararlarla hareket edecek bir komutana ihtiyaç vardı. İşte o günlerde Yunus Nadi Bey Atatürk'e başkomutanlık yetkisi verilmesi gerektiği etrafında önemli bir kampanya açtı. Kurtuluş için bundan başka çare kalmamıştı. Mustafa Kemal başkomutan olarak ordunun başına geçmeli, bütün yetkileri elinde bulundurmalı, tüm kuvvetleri aynı amaç etrafında seferber etmeli ve memleketi bu kara günlerden kurtarmalı idi.

Bu kampanya olumlu sonuç verdi. B.M.M. Mustafa Kemal'i Başkomutan yaptı ve ondan sonra her şey değişti. Büyük zaferin kazanılmasında bu kararın büyük rolü oldu. Bu olay Yunus Nadi Beyin gazetecilik yaşamında yaptığı büyük hizmetlerden biri, belki de en önemlisidir.

1923'te ben Ankara'ya gittiğim zaman artık zafer kazanılmış, harp bitmişti. Şimdi yeni rejimi kurmak davası başlamıştı. Yeni rejimin adı cumhuriyetti ve bunun için savaşmak, karşı akımlara karşı cumhuriyeti savunmak gerekiyordu. O vakitler "cumhuriyet" sözü Türk kamuoyu için yeni bir şeydi, karşı gelenler pek çoktu. Özellikle İstanbul basını bu akıma karşı esaslı bir kampanya açmıştı. Başta Hüseyin Cahit olmak üzere İstanbul basını bunu Mustafa Kemal'in diktatör olmak için bir oyunu gibi göstermeye çalışıyorlardı. Bu basınla savaşmak ve halka yeni rejimin

öz niteliğini anlatmak gerekti. Yunus Nadi Beye yeni bir görev düşüyordu. Fakat bu Ankara'da çıkarmakta olduğu sıska "Yeni Gün"le yapılamazdı. İstanbul'a gitmek, orda yeni bir gündelik gazete çıkarmak gerekiyordu.

İşte o günlerde Nadi Bey bir gün beni evine çağırdı. Ben Basın Genel Müdürlüğü'nden yeni çekilmiştim. İstanbul'a dönüp serbest çalışmaya hazırlanıyordum. Nadi Beyin yanında Şükrü Kaya da vardı. Nadi Bey bana birlikte "Cumhuriyet" adında bir gazete çıkarmamızı teklif etti. Nadi Bey, Nebizade Hamdi ve ben küçük bir ortaklık kurduk. Onlar Ankara'da kaldılar. Nadi Bey "Cumhuriyet" çıkıncaya kadar "Yeni Gün" gazetesinden ayrılmadı. Yeni gazetenin hazırlıklarını yapmak üzere benim İstanbul'a gitmem kararlaştı.

İstanbul'a gelince düşman bir hava ile karşılaştım. Bir yandan hazırlıkları yaparken bir yandan da esen havayı kolluyordum. Kiminle konuşsam İstanbul'da esen düşman havasına karşı gazetenin adını "Cumhuriyet" olarak kullanmak doğru görünmüyordu. Bir tür akıntıya kürek çekecektik. Durumu Nadi Beye bildirdim. Nadi Bey kararlı idi, iflas etmek pahasına da olsa gazetenin adı "Cumhuriyet" olacaktı. Anlaşılan bu işte Nadi Beye yardımını esirgemeyen Atatürk de bunu böyle istiyordu. Birkaç ay süren hazırlıktan sonra büyük ilanlarla "Cumhuriyet"i çıkardık. Gazetenin ilk sayısında çıkan sunuş yazısında cumhuriyet üzerinde duruyordu. Ben yazdığım sunuş yazısında demokrasiden söz ediyordum. İkisi de Türk okurları için yeni kavramlardı. Biz halkın henüz bilmediği iyice kavramadığı bir davaya girmiştik. Bu yüzden ilk günlerde gazete başarılı olmadı. Umduğumuz gibi iyi karşılanmadık. Satışımız düştü. Fakat ne olursa olsun yayınımıza devam edecektik. Atatürk bizi ayakta tutmak için Nadi Beye gereken yardımı esirgemiyordu. İlk elde gazeteye eski İttihat ve Terakki merkez binasını (şimdiki bina) vermişti. Uğradığımız kayıplara karşı da yardıma devam ediyordu. Biz küçük bir sermaye ile işe başlamıştık. Oysa sonradan Nadi Beyin eklediği sermaye gün gün büyüyor, bizim koyduğumuz sermaye devede kulak gibi kalıyordu. Bu koşullar içinde ortaklık sürüp gidemezdi. Nebizade daha önceden ayrılmış bulunuyordu. Bu durum karşısında benim de çekilmem gerekiyordu. Böylece gazete Nadi Beye kaldı.

Nadi Bey cumhuriyetin savunucusu olmakla kalmadı. Ondan sonra yapılan bütün devrimlerin avukatı oldu. "Cumhuriyet" gazetesi yeni rejimin emrinde idi. Tüm devrimlerde Atatürk'ü des-

tekleyen, devrimleri halka anlatıp savunan o idi. Böylece Nadi Bey gazeteci olarak, hiçbir gazeteciye nasip olmayan büyük hizmetler yaptı. Zamanla davasını kazandı. Gazete yerleşti ve Türkiye'nin basın hayatında önemli yerini kazandı.

Yunus Nadi Bey mesleğine tutkun bir gazeteci idi. Bütün ömrü boyunca gazetecilikten başka bir iş yapmadı. Mesleğin acısını da çekti, zevkini de tattı. İstese yüksek bir memur olabilirdi. Onun döneminde gazetecilik zor bir sanattı. Sırf gazetecilik yaparak geçimini sağlayanlar pek azdı. Üstelik politika bakımından gazetecilik tehlikeli bir meslekti de. Ama Nadi Bey her türlü koşullar içinde gemisini yürütmesini becerdi.

Yunus Nadi yazılarında ne kadar sert idiyse, insan ilişkilerinde o kadar yumuşak, candan bir adamdı. Birlikte çalıştığı iş arkadaşlarında her vakit sevgi ve saygı yaratmasını bilirdi. Hele bizler ona baba gözüyle bakardık. Zaten o zamanlar çalışanlar arasında işçi patron ilişkileri pek yoktu. Bir aile ilişkisi içinde çalışılırdı. Bu bakımdan Yunus Nadi, bizim çalıştığımız zamanlarda bir patrondan çok bir aile başkanı idi.

Nadi Bey sürekli biçimde işinin başında bulunurdu. Sabahları odasına çekilip dar uzun kâğıtlara yazısını yazar, öğleden sonraları misafirlerini, ziyaretçilerini kabul ederdi. Dostu ve ziyaretçisi çoktu.

Yunus Nadi zeki ve sevimli bir adamdı. Hayatını daha çok evinde geçirirdi. İşi bittikten sonra evine çekilirdi. Onu öteki başyazarlar gibi meyhanede, kahve veya bir gazinoda görmek mümkün değildi. Hatta davetlere ve kokteyllere katıldığı bile pek görülmezdi.

Sözün kısası Nadi Bey o dönemin tipik bir gazeteci örneği idi.

ÖMER SEYFETTİN

Türkiye'nin bu ünlü hikâyecisini ilk defa Selanik'te tanımıştım. O vakitler, yani Meşrutiyet'in ilk yıllarında, Selanik yeni fikir ve sanat hareketlerinin birdenbire merkezi oluvermişti. Ziya Gökalp, dili sadeleştirme, halka indirme akımını ortaya atmıştı. Türk dili, Osmanlıca olmaktan kurtulacak, dilimize girmiş olan Farsi gramer kuralları atılacak, mümkün olduğu kadar halk dili kullanılacaktı. Bu hareketin başında üç kişi vardı Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ali Canip. Ziya Gökalp akımın teorisini yapıyor, Ömer Seyfettin bu hareketi hikâyelerinde, Ali Canip şiirlerinde gerçekleştiriyorlardı. Ömer Seyfettin bu akımın önderlerinden biri idi. Bu akımın yayın organı da, "Genç Kalemler"di.

Ömer Seyfettin, ilk defa "Genç Kalemler"de yazı yazmaya başlamıştı. Ondan önce orduda subaydı. Askerlik hizmetini Rumeli'de yapmıştı. Meşrutiyet'in ilanından sonra, asker elbisesini çıkararak sivile geçmiş ve yazarlığa başlamıştı.

İşte ben onu, Selanik'te bir yazar, bir hikâyeci olarak tanıdım. Ben o vakit Selanik'te çıkan gündelik, "Rumeli" gazetesinde çalışıyordum. Bir yandan da Nebizade Hamdi ile birlikte, "Yeni Felsefe" adında bir dergi çıkarıyorduk. Bizim de önderimiz Ziya Gökalp'ti. Bu nedenle, "Genç Kalemler" yazarları ve bu arada Ömer Seyfettin ile sık sık buluşuyorduk.

Ömer Seyfettin, ortadan biraz yüksek, uzunca boylu, sağlam yapılı, sivil elbisesi içinde bile asker tavırlı bir adamdı. O vakit Ömer Seyfettin Selanik'te iki büyük iş yapıyordu. Bunlardan biri, Türk edebiyatına yeni, "küçük hikâye" örnekleri vermek, ikincisi ise dili sadeleştirmekte önderlik etmekti. Denebilir ki, Türk edebiyatında, "Küçük Hikâye" Ömer Seyfettinle başlar. Ondan önce yazılmış hikâyeler, daha çok çeviri kokusu taşırdı. Roman gibi, küçük hikâye de henüz Avrupa'yı, özellikle Fransız edebiyatını taklit ederek yazılıyordu. Ömer Seyfettin konularını halktan alıyor, halkın hayatını veriyordu. Askerliğini Rumeli'de ve Balkanlar'da yaptığı için, bura halkının adet ve geleneklerini, yaşayış biçimini çok iyi bilirdi. İlk hikâyelerinde daha çok bu hayatı

yansıtırdı.

Balkan Harbi'nden Sonra-İmparatorluğun Çöküşü Ömer'i Karamsarlığa Yöneltmişti.

Balkan Harbi'nden sonra, herkes gibi o da İstanbul'a göçtü. Burada yine Ziya Gökalp'in çıkardığı, "Yeni Hayat" dergisinde hikâye yazmaya devam etti. Ama Balkan Harbi yenilgisi, Ömer Seyfettin'i çok sarsmıştı. Selanik'te iyimser, neşeli, güleryüzlü olan Ömer Seyfettin'in yerini karamsar, asık suratlı bir adam almıştı. Artık gülmüyordu. Hikâyelerinde bile eskisi kadar iyimser görünmüyordu. Ne vakit buluşsak, içinin zehrini dökerdi

"Cancağızım, derdi. (Bu onun deyimi idi. Herkese böyle hitab ederdi. Evet :) "Cancağızım," derdi, "kötü günlere doğru gidiyoruz. Osmanlı İmparatorluğu dağılıyor Trablus, Adalar derken, Rumeli de elden gitti. Emperyalistler artık bizim yakamızı bırakmazlar. Biz şimdiye kadar yarı sömürge idik. Şimdiden sonra bizi tam sömürge yapacaklar. Parçalayacaklar, paylaşacaklar. Biz, bir lokma ekmek için efendilerimize kölelik edeceğiz.

Çok geçmeden, Birinci Cihan Harbi başladı. Ömer Seyfettin Umutsuzdu.

"Kurtuluş yok, diyordu, "emperyalist devletler diri diri yiyecekler bizi.

Ömer Seyfettin Hikâyelerini Satarak Geçinmeye Çalışıyordu

Ama yine hiçbir şey olmamış gibi hikâyelerini yazmaya devam ediyordu. Hikâyelerini satmak için gazete gazete, matbaa matbaa dolaşmazdı. Hikâyelerini hiçbir gazeteye teklif etmezdi.

Babıâli'de, Garbis Efendi adında bir Ermeni kitapçı vardı. Garbis Efendi'nin bir metre genişlikte dar bir koridora benzeyen dükkânının kapısından girince, sol taraftaki rafı, Ömer Seyfettin'in hikâyelerine ayrılmıştı. Ömer, hikâyelerini buraya koy, İsteyen gazete veya dergi sahibi, buradan istediği kadar hikâye alırdı. Hikâyenin bedeli beş lira idi.

Ömer Seyfettin'den bir hikâye istediğimiz zaman,

"Cancağızım, derdi, "Garbis Efendiye git, orada soldaki raftan istediğini al!..

Ömer Seyfettin başka iş tutmazdı. Bütün geliri hikâyelerden aldığı para idi. Bu da ona büyük bir gelir sağlamazdı. Basit ve iddiasız bir hayatı vardı. Bekârdı. Kalamış Koyu üstünde iki odalı küçük bir evi vardı. Burada yaşardı. İçkisi, kumarı, eğlencesi

yoktu. Belki karamsar olmasında bunun da rolü vardı. Oysa, İttihat ve Terakki zamanında istediği mevkie geçebilir, istediği işi yapabilir, bol para içinde yaşayabilirdi. O zamanki birçok aydının yaptığı gibi... Ömer Seyfettin buna tenezzül etmedi. İttihatçılardan hiçbir nimet beklemedi. Namuslu, dürüst, efendi bir adamdı.

Ömer Seyfettin, Eşim Sabiha'nın Hikâyelerini Beğenmedi

Ben evlendiğim zaman, eşim Sabiha (Sertel) edebiyat meraklısı idi. Bütün dergileri okur, yeni şiir ve hikâyeleri adeta oburcasına yutardı. Bu arada küçük şiir ve hikâye denemeleri de yapıyordu. Ben, onun bu gayretini beğeniyor, teşvik ediyordum. Fakat, yazılarını değerlendirmeye cesaret edemiyordum. Sabiha, bir gün benden yazılarından bir ikisini Ömer Seyfettin'e göstererek, fikrini almamı istedi.

"Bak üstat, dedim, "bizim karı hikâye yazmak hevesinde, şunlara bir göz at da, bana fikrini söyle."

Yazıları aldı, ertesi gün gelerek

"Cancağızım, dedi, "karın kızmasın ama, hikâye yazmaktan vazgeçsin ve kabiliyetini başka alanda denesin."

Onun bu uyarısı Sabiha'nın doğru yolu bulmasına yardım etti. O günden sonra bir daha hikâye yazmadı. Her ne kadar, "Resimli Ay" dergisinde birtakım denemeler yaptıysa da sonunda vazgeçti.

İstanbul'un işgali sırasında, ben İstanbul'da "Büyük Mecmua" adında bir dergi çıkarıyordum. Ömer Seyfettin'in o zamanki en güzel hikâyeleri bu dergide çıkmıştır.

Ömer Seyfettin Bize Evini Açtı

Nihayet 1919'da bizim tahsilimizi tamamlamak için Amerika'ya gitmemiz zamanı geldi. Dergiyi kapadık. Yola çıkmamız gereken tarihten 15 gün önce evimizin kontratı bitiyordu. Ev sahibi olan Abdullah Cevdet'le aramız açıktı. Kontratı 15 gün uzatmak mümkün değildi. Evden çıkmak gerekiyordu. Gel gör ki, gidecek, ailece 15 gün için başımızı sokacak bir yerimiz yoktu. Otelde kalamazdık, çünkü 15 günlük otel masrafını ödeyecek paramız yoktu. İşte o vakit Ömer Seyfettin imdadımıza yetişti.

"Sıkılma be cancağızım, gelin ailece benim Kalamış Koyu'ndaki evime yerleşin. Ben Ali Canip'te kalırım bu süre içinde. Haydi toplayın eşyalarınızı, dedi.

Ertesi gün, varımızı yoğumuzu aldık, Ömer Seyfettin'in evine

taşındık. Burası, Kalamış'ta, koy kenarında, tek ve tenha bir küçük evdi. Etrafında ne bahçe, ne avlu, ne duvar ne de ağaç vardı. Kapıdan çıkıp, doğru denize girebilirdiniz. Biri altta, ötekisi üstte olmak üzere iki odası vardı. Bir subay evi gibi döşenmişti. Ömer bu evde tek başına yaşıyordu. Hizmetçisi bile yoktu. Memnunduk, hareket günümüzü bekliyorduk. Bir gün ansızın, Ömer Seyfettin çıkageldi. Hasta bir hali vardı. Bir taraftan da adeta utanıyordu.

"Cancağızım, dedi, "kusuruma bakma, bilirim sizin de durumunuz iyi değil ama, ben de kötü duruma düştüm, hastalandım. Birkaç gün sabrettim, ama artık dayanamıyorum, yatmam gerekiyor." Bunu söylerken başını açtı. Bütün başı yara içindeydi. Üzüldük, onu gerçekten sıkıntıya sokmuştuk. Hasta hasta, dışarlarda dolaşmıştı. Bizim hareket günümüzü beklemişti.

Ömer'in Ölüm Haberi Geldi

O gün vedalaştık. Biz, İstanbul tarafında bir yere yerleştik. Bu son görüşmemiz oldu Ömer'le. Amerika'ya gittikten birkaç ay sonra, Ömer Seyfettin'in ölüm haberi geldi.* Ona yeteri kadar teşekkür etmeye vakit bile bulamamıştık.

İşte Ömer Seyfettin böyle büyük bir insandı. Dostu çoktu, seveni çoktu, düşmanı yoktu. Türk edebiyatına yaptığı hizmet ise pek büyüktü.

(*) Yıl 1919.

SABİHA SERTEL

Sabiha Sertel Türkiye'nin Yetiştirdiği İlk Türk Gazeteci ve Fıkra Yazarı Kadındır

Sabiha Sertel, üç kimliği bir arada toplayan bir insandı İyi bir ev hanımı, mükemmel bir ana ve kimliği kuvvetli bir yazardı. Bu üç kimlikten birini ötekinin zararına, üstün tutmaksızın, aralarında ahenkli bir denge kurmasını bilmişti. İyi bir ev kadını ve mükemmel bir ana olması, iyi bir fikir kadını olmasına engel olmamıştı. İyi bir gazeteci ve yazar olması anneliğine ve ev hanımlığına en ufak bir zarar vermemişti.

İyi bir ev hanımı idi Sabiha Sertel. Sabiha, sabah kalkınca, her şeyden önce evinin işi ile uğraşırdı. O günün yemeğini, evde yapılacak işleri kararlaştırır, dışardan alınacak şeyleri aldırır, ev işleriyle uğraşmaktan zevk alırdı. Hatta mutfağa girer, kendi buluşu yeni yemekler yapardı. Sofrası her zaman dostlarına açıktı ve bütün dostlar Sabiha'nın evine ansızın da gelseler, güzel çeşitli mezelerle bezenmiş, lezzetli yemeklerle zenginleştirilmiş bir sofra bulacaklarını bilirlerdi. Özellikle Nâzım Hikmet, Sabiha'nın hazırladığı sofralara bayılırdı. Ev hanımı olarak, üstüne başına da itina ederdi. Sabiha Sertel, evinde dahi dağınık, itinasız bir kıyafet ve tuvaletle görünmezdi. Özellikle akşamları, mutlaka giyinir, tuvaletini yapar, yeni elbiselerinden birini giyer, biz akşam işten dönünce, gülümseyen, mutlu bir çehreyle karşılaşırdık.

Mükemmel Bir Anne İdi Sabiha Sertel

İlk çocuğumuz, Sevim 1917'de doğmuştu. O zaman her şey kıttı. Çocuğu besleyecek gıdaları bulmak, hemen de imkânsızdı. Ne var ki Sabiha, çocuğunu fennin ve sağlık bilgisinin en son kurallarına göre yetiştirmek istiyordu. Çocuğun gıdası, giyimi, yaşayışı için hiçbir fedakârlıktan çekinmezdi. Onun için her şeyden evvel ve her şeyden üstündü kızı. Bütün yoksunluklara ve dar bütçemize bakmayarak, Sabiha, Sevim'i serde bir çiçek gibi büyütmeye çalışıyordu. Amerika'ya tahsile giderken, Sevim henüz

bir buçuk yaşında bir çocuktu. Sabiha bir yandan tahsile devam ederken öte yandan çocuğuna karşı annelik ödevini de ihmal etmemiştir.

İkinci çocuğumuz Yıldız, Amerika'da tahsilde bulunduğumuz sırada dünyaya geldi. Sabiha'nın yükü arttı. Bir taraftan dilini yeni öğrendiği yabancı bir memlekette yüksek tahsilini yapmak, bir taraftan da iki küçük çocuk yetiştirmek kolay bir iş değildi. Sabiha Sertel bu büyük işin altından başarı ile çıktı.

Bugün iki kızı da hayatta başarı kazanmış kimselerdir. Annelerinin fedakârlığı meyvasını vermiştir ve Sabiha bu iki evladı ile övünerek gözlerini hayata kapamıştır.

Daha Küçük Yaşta Okumaya Meraklıydı

Sabiha'nın en çok bilinen, tanınan kişiliği gazeteciliği ve yazarlığıdır. Sabiha Sertel daha küçük yaşından okumaya meraklı idi. İlk tahsilini Selanik'te, Terakki Mektebi'nde yapmıştı. O zamanlar kızlar Üniversiteye gidemezlerdi. Zaten Selanik'te kızlar için hiçbir yüksek tahsil yapma olanağı yoktu. Oysa Sabiha okumak istiyordu. Mektepten aldığı bilgilerle yetinmek istemiyordu. Özellikle edebiyata meraklı idi. O zamanlar bütün kardeşleri edebiyata düşkün idiler. O da kendi kendine günün büyük şair ve ediplerini okuyup tanımak olanağını bulmuştu. Abdülhak Hamit'in piyeslerinden bazılarını ezberlemiş, Tevfik Fikret'e ve Namık Kemal'e tutulmuştu.

Ama, bunun üstünde de bir şeyler okuması öğrenmesi gerekti. İşte bu düşünce ile bazı arkadaşlarını toplayarak, küçük bir cemiyet kurmuştu. Cemiyetin amacı özel öğretmenler tutup edebiyat dersleri almaktı. Ne var ki araya Balkan Harbi girdi. Her şey altüst oldu. Sabiha'nın bu girişimi de uzun sürmedi.

Haksızlıklara Karşı İsyankârdı

Sabiha fakir bir aile çocuğu idi. Babası Nazmi Efendi eski bir gümrük memuruydu. Prensip sahibi bir adamdı. Haksızlığa, adaletsizliğe karşı isyan eden, bu nedenle topluma küsüp evine kapanan, sinirli bir adamdı. Bunalımı sonunda altı çocuğunu yüzüstü bırakarak, karısını boşamıştı. Bu olay Sabiha'yı çok sarsmıştı. Annesi altı çocukla sokak ortasında kalıvermişti. Onlara bakıp büyütmek, okutup yetiştirmek bu zavallı annenin sırtına yüklenmişti. Bu fedakâr anne geceyi gündüze katarak çalıştı. El örgüleri ve çeşitli işler yaparak kazandığı beş on kuruşla bu altı çocuğu

büyüttü. Hepsini okuttu ve hayatta başarılı birer adam olarak yetiştirdi. Annesinin bu acıklı durumu, bu fedakârca çalışması Sabiha'nın dikkatinden kaçmıyordu. Başka ailelerin çocukları refah içinde yaşarken, onlar binbir sıkıntı içinde ve daha çocuk çağında çalışarak hayatlarını sürdürebiliyorlardı. Demek ki, cemiyetin düzeninde bir yanlışlık, bir haksızlık, bir adaletsizlik vardı. Babasından geçme isyan eğilimleri onda da başladı. Evde veya dışarda her haksızlığa, her adaletsizliğe isyan eder oldu. Bu isyan, bilinçli değildi. Ne var ki, çevresinde gördükleri, ailesinde duydukları onda isyan eğilimini kuvvetlendiriyordu.

Balkan Harbi'nin acıklı dramı da onun ruhunda fırtınalar koparmıştı. Harp sonunda İstanbul'a hicret etmişlerdi. Burada, hastanelerde hastabakıcılık yaparak ruhunu dinlendirmeye çalışıyordu. İnsanlara kendinden bir şeyler vermek onu manen dinlendiriyordu.

Gazeteciliğe Benimle Evlendikten Sonra Başladı

1919'da, "Büyük Mecmua" adında haftalık bir dergi çıkarmaya başlamıştık. Mecmuanın idare merkezi bizim Cağaloğlu'ndaki evimizin bir odası idi. Sabiha burada günün tanınmış edip ve şairleriyle tanışmak imkânını buldu. İşte, Halide Edip, Fuat Köprülü ve Ömer Seyfettin ile ve günün hececi şairleri ile burada tanıştı. Ev ve çocuk işlerinden, yani annelik ve ev kadınlığı ödevlerinden sıra buldukça, dergi ile meşgul oluyordu. Ben o sırada aynı zamanda, Muhacirin Umum Müdürlüğü'nde, Aşiretler Şubesi Müdürü olduğum için, gündüzleri derginin işleriyle daha çok Sabiha uğraşırdı.

O sırada İngilizler, beni yakalayıp, Bekir Ağa Bölüğü'ne attılar. O vakit dergi tamamıyla Sabiha'nın üstüne kaldı. Tecrübesiz, genç ve acemi bir insan için ev, çocuk ve dergiyi bir arada idare etmek kolay bir iş değildi. Halide Edip, derhal Sabiha'ya yardım elini uzattı. Öteki arkadaşlar da yardımlarını esirgemediler. Sabiha'nın gayretleri sayesinde "Büyük Mecmua" kapanmak tehlikesini atlattı ve o günlerin karanlık durumu içinde kendisine düşen ödevi başarı ile yaptı. Bu, Sabiha'nın gazetecilik hayatında ilk başarısı idi. Dergide kadın haklarını savundu, kızlarımızın üniversitelere girebilmeleri gerektiğini ileri sürdü. Türk basınında bu hakları ilk savunanlardan biri o oldu. O vakitler, kızlarımızın üniversiteye alınıp alınmaması günün sorunuydu. Gericiler kızların üniversitede erkek çocuklarla bir arada okumalarını önleme-

ye çalışıyorlardı. Onlara karşı, kızların yüksek tahsil yapma hakkını savunan Sabiha olmuştur.

Sabiha Yazılarında Toplumun Sakat Taraflarını, Haksızlıkları Yansıtır

1919'da tahsilini tamamlamak üzere Amerika'ya gitmek fırsatını buldu. Orada sosyoloji okudu. Devam ettiği mektep, Kolumbia Üniversitesi'ne bağlı, "Sosyal İş" Mektebi idi. Burada toplumun dertlerine, kapitalizmin açtığı yaralara tedavi çareleri aranıyordu. Bu sebeple, Marksizme kadar, en ileri sosyal tedbirler öğretilirdi. Burada bu vesile ile, Sabiha sosyal bilimleri, ileri hareketleri, Marksizmi filan öğrendi. Memlekete döndüğü zaman, çıkarmaya başladığımız, "Resimli Ay" dergisinde, bu bilgisinden faydalanarak, sosyal problemlerle uğraşmaya, toplumun dertlerini araştırmaya, yaralarını açmaya başladı. Türk gazeteciliğinde bu biçim yazılar ilk defa Sabiha ile başlar. O zamana kadar gazete ve dergiler sosyal sorunlara önem vermezlerdi. Sabiha'nın yazıları, toplumun sakat taraflarını, sosyal haksızlık ve adaletsizlikleri yüze çıkarıyordu. Bu sebeple de daha ilk günden büyük ilgi gördü ve geniş yankılar uyandırdı.

Davasını Tek Başına Yürütemeyeceğini Anladı

Ne var ki Sabiha bu davasında yalnızdı. Zaman ile bu işin tek başına görülemeyeceğini anladı ve aynı davayı başka yollardan yürütenlerle işbirliği yapmak yollarını aradı. Çünkü, gün geçtikçe, Sabiha olgunlaşıyor, gençliğindeki isyan eğilimleri, devrimciliğe dönüşüyordu. Toplumun dertlerini çözebilmek için de yardıma ihtiyaç vardı. Bu tek kişinin işi değildi.

Bu görüşe vardıktan sonra, Sabiha'nın fikir ve gazetecilik hayatı, bir dava uğrunda savaşa dönüştü. Önce gericilerle savaştı. Çıkardığımız dergi ve gazetelerde, kendi köşesinde hep bu davanın savunucusu oldu. Gericiler ona hücum ettiler, hakarete kadar varan iftiralar ettiler. O hiçbirine aldırmadı. Kavgasını sürdürdü gitti. Gericiler,"ilericiliğin" bir temsilcisi olarak Tevfik Fikret'e saldırdılar, onu dinsizlikle itham ederek, halk gözünde küçültmek istediler. Sabiha oturup, *Tevfik Fikret ve Felsefesi* adıyla bir kitap yayımladı. Fikret'in görüşlerini birer birer açıkladı. Ona yapılan hücumlara cevap verdi ve böylece gericilerin bütün silahlarını ellerinden aldı.

Faşizme Karşı Mücadelede Sabiha Sertel

1930'lardan sonra, Sabiha Sertel'i faşizme karşı savaşanların başında görüyoruz. Özellikle Hitler iktidara geldikten sonra memlekette faşizm propagandası kuvvetlenmişti. Nazizm ile Turancılık el ele vermişti. Dergileri, hatta haftalık gazeteleri vardı. Gündelik gazetelerde de nazizmden yana olanlar vardı. Sabiha Sertel, bu tehlikeli akımın karşısında hemen hemen tek başına savaştı. Ve bu kavga 1945'te "Tan" gazetesinin faşistler tarafından yıkılışına kadar sürdü. Naziler, Nazi Almanya'sından yana olanlar, Sabiha'yı kalemle, kanun yoluyla susturamayınca, polisin ve o vakitki hükümet adamlarının yardımıyla, "Tan" gazetesini ve Sabiha'nın çıkarmaya başladığı "Görüşler" dergisini bastılar. Yayınevini, basımevini, gazete ve dergilerin idarehanelerini balyozlar ve baltalarla yıkıp, harabeye çevirdiler. Sonunda da, sanki sorumlu gibi, Sabiha Sertel'i hapse attılar.

Sabiha Sertel'in Mahkemedeki Müdafaası, Basın Hayatımızda Tarihi Bir Olaydır

Sabiha, bu müdafaasında nazilerin iç yüzlerini meydana koyar ve nazizmin, diktatörlüğün memlekete getirdiği zararları anlatır. Gazete söyleyeceklerini müdafaasında belirtir. Mahkeme Sabiha Sertel'i 3 yıla mahkûm eder. Ne var ki Yargıtay, bu kararı bozar ve sanıkların serbest bırakılmasını emreder. Üç ay süren bir hapisten sonra, Sabiha Sertel'i serbest bıraktılar.

Sabiha Sertel, Bütün Gazetecilik Hayatında Bir Kavga Adamı Gibi Dövüştü

Kavgasında cesur ve fedakârdı. Memlekete zararlı gördüğü fikir ve davranışlara karşı kahramanca dövüşmekten zevk alırdı. Gazetede zaman zaman yazı yazması yasak edildi. O vakitler de boş durmadı. Sol fikirleri memlekete yaymak için, Türk diline Marksizme ait kitaplar çevirdi. Bu kitapları o vakitler, hiçbir kitapçı basmaya cesaret edemediği için, kendi parası ile bastırırdı.

Sonuna Kadar Direnir, Taviz Vermezdi

Sabiha Sertel idealist bir kadındı. İdeali uğrunda cesaretle savaşmak onun en büyük zevki idi. Bugün sosyalizm etrafında yapılan tartışmalar, onun zamanında günah sayılırdı. Bugün kolayca söylenen sözler, o vakitler ağıza alınamazdı. Başımızda Nazizmden ve Almanya'dan yana olan diktatör bir idare vardı. Sabiha,

davasını, böyle bir hava, böyle bir iklimde savundu. Fikirlerinden hiçbir zaman en ufak bir fedakârlığa razı olmadı. Yüz yüze açık konuşmaktan hoşlanırdı. Riyadan, ikiyüzlülükten, dalkavukluktan nefret ederdi.

"Tan" olayından sonra, hapse düştüğü zaman, ağabeyleri ve yakınları ziyarete geldiklerinde, ona mahkemede yumuşak davranmasını, savunmasında uzlaşıcı bir dil kullanması, düşmanlarını hele iktidarı daha fazla kızdırmamasını tavsiye ederlerdi. O bu nasihatleri sessizce dinler, onlar gittikten sonra,

"Bak şu hale, derdi. "Akrabalarım, kardeşlerim, yakınlarım bile beni anlamıyorlar. Bir dava, bir kavga adamının kendini inkâr edemeyeceğini düşünemiyorlar. Bana davamdan vazgeçmemi tavsiye ediyorlar. Şaşarım akıllarına."

Bu tavsiyeleri yapanlar, mahkemede savunmasını yaptıktan sonra Sabiha'yı tebrike geldiler

"Biz hata etmişiz, yanlış düşünmüşüz, dediler.

Kavgası sırasında onu vaatlarla elde etmek istediler "Bu davadan vazgeçer, bizim saflarımıza girersen, mebus yaparız, yükseltiriz sizi," dediler. Sabiha bunlara da yüz vermedi, güldü geçti.

Nihayet, onu tehdide kalktılar. "Bu yolda devam ettiği takdirde, kendisi için hayırlı olmayacağını, söylediler. Bunu söyleyenler, bu tehdidi yerine getirebilecek kimselerdi. Ne var ki, Sabiha dudak büküp geçti, tehditlere kulak asmadı.

CEVAT ŞAKİR (HALİKARNAS BALIKÇISI)

Özü özüne özgü bir tiptir Cevat Şakir. Bizim bildiğimiz klasik Türk yazarlarının hiçbirine benzemez. Onun yaşayışı başka, görüşü başka, anlayışı başkadır. Sözün kısası, orijinal bir tiptir Cevat Şakir. Babıâli'nin benzerini görmediği bir yazar. Cevat Şakir hem ressamdır, hem yazardır, hem bilgindir. Birçok meziyetleri bir araya toplayan bir adamdır.

Cevat Şakir, Şakir Paşanın oğludur. Yani o da Nâzım gibi bir paşazadedir. Hani şu İstanbul'da hanları, Ada'da otelleri, Afyonkarahisar'da uçsuz bucaksız toprakları olan Şakir Paşa. Cevat'ın erkek ve kadın bütün kardeşleri de kendi alanlarında ayrı birer tiptir. Örneğin, Cevat'ın kız kardeşi Fahrinüsa Hanım belli başlı ressamlarımızdandır. Cevat'ın öteki kardeşi Aliye de iyi bir ressamdır. Şakir Paşa evlatlarının içinde en çok Cevat'ı severdi. Onun eğitimine, yetişmesine çok önem verirdi. Daha küçük yaşta Cevat Şakir çeşitli yabancı diller öğrenmişti. Sonra tahsilini tamamlamak üzere babası onu İngiltere'ye Oxford Üniversitesi'ne gönderdi. O zamanlar, Cevat göz alacak kadar güzeldi. Uzun boylu, mavi gözlü, güzel endamlı bir genç. Fazla olarak konuşmasını da biliyordu. İtalyancayı, Fransızcayı, İngilizceyi ana dilinden daha iyi bilirdi. Çocukluğunda yabancı dadılar ve öğretmenler elinde büyümüştü. Oxford daki hayatı ayrı bir roman konusu olacak kadar zengindir. Tahsili boyunca yaz tatillerini Avrupa'nın büyük şehirlerinde veya İstanbul'da geçirirdi. Bu seyahatlerinden birinde, Roma'da dünya güzeli sayılacak bir İtalyan güzeli ile sevişti ve evlendi. Oxford ve Roma'dan sonra, İstanbul'a bu güzel İtalyan kadınıyla beraber döndü.

Ne var ki, hayat bu güzel ve mutlu çifte uzun bir süre gülmedi. Cevat'ın elinden bir kaza çıktı. Bu kaza Cevat'ın bütün hayatını altüst etti. Hapislere düştü. Ailesi ile bağları koptu. Hayatının yönü de değişti. Sekiz sene hapiste kaldıktan sonra hastalandı. Cezası bağışlanarak hapisten çıkarıldı. Fakat Cevat, artık o Cevat değildi. Hayata küsmüştü, ailesine küsmüştü. Kimseyi görmek istemiyordu. Manen de yıkılmıştı. İnsanların karşısına çıkmaktan

kaçıyordu. Ailesinden hiç kimseyle görüşmek, karşılaşmak istemiyordu. İşsiz kalmıştı. Hiçbir geliri yoktu. Hiç kimseye derdini anlatmaya uğraşmıyordu. Üstünde, hapisaneye düşmeden giydiği, rengi uçmuş eski bir lacivert elbise, ayaklarında tabanları çatlamış eski ayakkaplar, sokaklarda dolaşıp duruyordu. Bir ara ruhunu dinlendirmek ihtiyacıyla Rufai Tekkesi'ne girdi. Burada bir tedavi göreceğini umdu. Ne var ki tekke hayatının dar çerçevesi, riya ve yalan kokan gelenekleri onu sıkmıştı. Az sonra tekkeden uzaklaştı. Yalnız o sıralarda rastladığı bir öğretmen hanım, nasılsa Cevat'la ilgilendi. Cevat'ın sevgiye, şefkate ekmek kadar ihtiyacı vardı. Bu kadının sevgisi, Cevat için ilk manevi tedavi oldu. İşte ben Cevat Şakir'i bu aşamada tanıdım. Üsküdar'da, küçük bir evde oturuyordu. Nasılsa o vakit Üsküdar'da oturan dostum Sedat Simavi ile tanışmıştı. Sedat, ona bir iş bulmak için Cevat'ı bana getirmişti.

İlk görüşmemiz bende derin izler bıraktı. Cevat başka insanlara benzemiyordu. Kültürü geniş, derin bir adamdı. Herhangi bir konu ortaya atılınca, Cevat coşkun bir eda ile, hemen konunun üzerine atılır, onu didik didik eder, hepimizi şaşkına döndürürdü. Heyecanlı, coşkulu bir konuşması vardı. İngiliz, Fransız, İtalyan edebiyatlarını çok iyi biliyordu. Dante'yi, Shakespeare'i, birçok klasikleri ezbere biliyordu. Zeki ve sevimli bakışları vardı. Yalnız yılgındı. Hayat omuzlarına çökmüş, ümitlerini kırmış, kabiliyetlerini köstekleyişti. Oysa Cevat, normal koşullar altında, normal bir adam olarak gelişmiş olsaydı, zamanın en büyük sanatçılarından biri olabilirdi.

Ertesi gün işe başladı. Seviniyordu, yeni bir ufuk açılmıştı önüne. Çekingen ve utangaç, fakat zaman zaman coşkun, atılgan halleri vardı. Yavaş yavaş bize alıştı. Yeniden hayata girdi. Zamanla neşesi yerine geldi. Kendine güveni arttı.

Ben o vakit "Resimli Ay"ın yanı sıra da birçok dergi ve kitap çıkarıyordum. Cevat başlangıçta müessesenin ressamı olarak çalışmaya başladı. Resmi pek kuvvetli değildi. Ama bizim ihtiyacımızı karşılıyordu. Bir gün, güler yüzlü bir kadın resmi yapması gerekiyordu. Uğraştı, uğraştı kadını güldüremedi. Her getirdiği resmi

"Kadın gülmüyor, kardeşim Cevat, diye geri gönderiyordum. O tekrar masa başına oturuyor, uğraşıyor, uğraşıyordu. Fakat kadını güldüremedi. Nihayet sabrı tükendi. Elinde suratı asık bir kadın resmi ile geldi

"Zekeriya, kardeşim, ben teknik bakımdan elimden geleni yaptım, fakat kadında gülme kabiliyeti yok, ne yapayım!" dedi. Gülüştük.

Genc getirdiği bir resmi beğenmediğimde :

"Kardeşim, ben sana Mimar Sinan'ın eserleri gibi büyük bir eser getiriyorum, sen anlamıyorsun, ne yapayım!" demişti.

Biraz fazla para kazanmasını sağlamak için, ona bazı tercüme işleri vermiştik. Ancak pek çok dil bilen Cevat Şakir'in Türkçesi zayıftı. Ona gramer hataları yaptığını söylediğimde şu cevabı vermişti

"A canım, efendim, Shakespeare yazarken gramer hatası yapıp yapmadığını düşünür müydü? Varsın gramer arkamdan gelsin!"

İşte Cevat böyle sevimli, candan bir arkadaştı. Günden güne kendine geliyor, yeni bir hayat kurarak eski acı günleri unutmaya çalışıyordu. İşte tam bu sırada başına bir felaket geldi.

Cevat Şakir İstiklal Mahkemesi'nde

1924-25 tarihinde idi. Basın mensuplarının İstiklal Mahkemelerine gönderildikleri günlerdi. Birden ikimizi birden tutukladılar. Ankara'ya gönderilmek üzere getirildiğimiz, Haydarpaşa istasyonunda karşılaştık. Ne için tutuklandığımız, ne için polis nezaretinde Ankara'ya gönderildiğimizi bilmiyorduk. Cevat karısını ve yeni doğan çocuğunu arkasında bırakmıştı. Çocuğu hasta idi. Bütün yol boyunca hep çocuğunu düşündü. Hep ondan söz etti. Bir de nereye, niçin gönderildiğimiz üzerinde tahminler yapıyorduk. Belli ki İstiklal Mahkemesi'ne gidiyorduk. Fakat niçin? Ne yapmıştık? Suçumuz ne idi? Bir cevap bulamıyorduk. Yalnız, Cevat "Resimli Ay"da hapisane hayatına ait anılardan parçalar yazmaya başlamıştı. İkimizi beraber tutukladıklarına göre, bu işin o yazılarla ilgisi olmak gerekti.

Fakat tren ilerledikçe, Cevat'ın üzüntüsü de artıyordu. İstiklal Mahkemesi başkanı Ali (Kel Ali) Bey, vaktiyle Afyonkarahisar'da jandarma komutanı idi. Cevat'ın, elinden çıkan kazanın mahkemesi de orada yapılmıştı. Çünkü bu olay Afyonkarahisar'da geçmişti ve Cevat orada muhakeme edilip mahkûm edilmişti. Kel Ali'nin de bu sonuçta rolü vardı.

Ankara İstiklal Mahkemesi'ne çıktığımız vakit, Cevat büyük bir heyecan içindeydi. nitekim daha ilk sorgularda Ali Bey, Cevat'ı tanımıştı

"Şakir Paşanın oğlu, Cevat Şakir ha!.. Sen misin o?" diye, Cevat'ın üstüne gürleyivermişti. Cevat yere yıkılmamak için kendini zor tuttu ve iki oturumdan sonra ikimiz de üçer yıl kalebentlik cezasına çarpıldık. Beni Sinop'a, Cevat Şakir'i Bodrum'a sürdüler.

Cevat Şakir Bodrum'da Halikarnas Balıkçısı Oluyor

Çok iyi hatırlıyorum. İkinci Dünya Harbi sırasındaydı. Moda'daki evimize, sandık sandık portakallar, mandalinalar ve greyfurtlar geliyordu. Bunları Cevat gönderiyordu. Cevat Şakir sürgün olarak gönderildiği Bodrum'a yerleşmiş, orada balıkçılık, sünger avcılığı, Yunan mitolojisi ile ilgilendiği gibi, bir süre sonra narenciye yetiştirmeye de başlamıştı. En mükemmellerini yetiştirmek için, dışardan tohumlar getirtiyordu. Yurdumuzda henüz tanınmayan greyfurtu da ilk defa o yetiştirmiş, ilkönce otellere satarak yurda yavaş yavaş o yaymıştı.

Sürgüne gönderildiğimizden aylar sonra Cevat'tan çok uzun bir mektup aldım. Ayrıldığımız günden beri başından geçenleri anlatıyordu. Ankara'dan Bodrum'a kadar, karakoldan karakola devrederek yayan götürmüşlerdi. Bodrum onun için yabancı bir yerdi, parası da yoktu. İlk günlerini bir balıkçının evinde misafir olarak geçirmişti. Sonra İstanbul'dan karısını ve çocuğunu getirtmişti. Deniz üzerinde, çıplak bir odada, kendi deyimi ile, "döşemeleri yatak, portakal sandıklarını yastık" yaparak yaşıyordu. En kötüsü, karısının, biz hapiste iken, çocuğunu tedavi eden doktorla ilişki kurduğuna dair deliller geçirmişti eline. Deliye dönmüş, karısını denize atmaya kalkmıştı. Hem karısının, hem de çocuğunun ayakları sakatlandığı için, bir yandan onların, bir yandan da denizin feryadı içinde yaşıyordu.

Ne var ki, zamanla çevresine alıştı. İnsanlara kendisini sevdirdi. Onları bilgisinden faydalandırmanın yollarını buldu. Onlara narenciye yetiştirmesini, sünger avlamasını öğretti. İstanbul'da karısını boşayıp, bir balıkçı kızı ile evlendi. Cevat yeni bir hayata girmişti. Denizi seviyordu. "Yatagan" adında büyük bir tekneyle derin denizlere açılıyor, balıkçılık ve sünger avcılığı yapıyordu. Cevat artık Bodrumlu olmuştu.

Bodrum, eski Yunan şehirlerinden biridir. Cevat burada eski harabeleri, Yunanlıların hayatlarına ait eserleri buldu. Burası, "Halikarnas" medeniyetinin merkezi idi. Cevat, kendisini bu medeniyetin bir varisi saymaya başladı. Böylece Cevat Şakir bir gün

karşımıza, "Halikarnas Balıkçısı" olarak çıktı.

Cevat'ın Edebiyat Hayatı Bundan Sonra Başlar

Cevat'ın edebiyat hayatı asıl Bodrum'da başladı. İlk yazdığı yazılar deniz üstünedir. Türk edebiyatında denizi onun kadar seven, onun kadar anlayan ve onu bütün renkleriyle anlatan başka bir Türk yazarı yoktur. Cevat Şakir, Türk edebiyatında, deniz edebiyatının öncüsü sayılır.

Sonra Bodrum'da köyü ve köylüyü tanıdı. Böylece Cevat, Türk köyünü, Türk köylüsünü, Bodrum balıkçılarını anlatan güzel eserler verdi. Sonunda tarihi romanlar yazmaya başladı.

Cevat cezası bittikten sonra da Bodrum'dan ayrılmadı. Ancak uzun zaman sonra İzmir'e yerleşti.

O sanatın her kolundan anlar. Musikiyi sever, güzel aryalar söyler, resimden anlar, resim yapar, güzel konuşur, zeki ve bilgili konuşmalarıyla dinleyenleri büyülerdi. Cevat pek çok meziyetleri olan bir adamdır. Ne yazık ki, hayat onu hep tokatlamış, kabiliyetlerinin yeterince gelişmesine imkân bırakmamıştır.

VÂLÂ NURETTİN

Vâlâ iyi bir insandı, iyi yazardı, iyi dostu. Bu üç meziyeti bir arada toplayan, az bulunur bir adamdı.

Vâlâ iyi bir aile çocuğu idi. Çok terbiyeli ve nazik bir adamdı. Tahsilini Moskova'da tamamlamıştı. Bilgili adamdı.

Babıâli'ye önce şair olarak geldi. Nâzım Hikmet'in çok yakın arkadaşı ve iyi dostu idi. Daha gençlikte onunla düşüp kalkmış, onunla birlikte şiir yazmaya başlamıştı.

Hatta beraber yazdıkları şiirler bile vardır. Mesela, Sovyetler Birliği'ne gitmek üzere, Anadolu'ya geçerken, İnebolu için yazdıkları şiirin bir parçası Nâzım Hikmet'in, bir parçası da Vâlâ Nurettin'indir. Daha sonraları Nâzım hapiste iken yazdıkları, "Ben beni bir daha ele geçirsem" şiiri de ortaklaşa yazılmıştır.

Fakat Vâlâ'nın şairlik devri çok kısa sürmüştür. Hayata bir bankada memur olarak atılmış, sonra zamanın hececi şairleriyle birlikte, "Birinci Kitap" İkinci Kitap" filan diye yedi kitapçıktan ibaret bir şiir mecmuasında çalışmıştır. Mütarekede Anadolu'ya geçip, Moskova'ya gittikten sonra şiiri bırakmıştır. Yani şiir yazmaktan vazgeçmiştir. Çünkü daima beraber bulunduğu Nâzım Hikmet'in şiirdeki dehasını görünce şiir yazmaya artık cesaret edememiştir.

Moskova dönüşü iş bulmak için çeşitli denemeler yapmış, sonra yazarlık kabiliyeti onu Babıâli'ye sürüklemiştir. Babıâliye bu ikinci gelişinde Akşam" gazetesinde fıkra yazarı olarak çalışmaya başlamıştır O vakitler patronlar yazarlardan az para ile mümkün olduğu kadar çok iş çıkarmaya çalışırlardı. Yazarlardan kabiliyetlerine göre çeşitli işler isterlerdi. "Akşam" gazetesi de Vâlâ Nurettin'den yalnız fıkra yazarı olarak faydalanmakla kalmamış, ona her gün iç sayfalarda tercüme hikâyeler de yazdırmıştır.

Vâlâ Fıkra Yazarı Olarak Kendine Has Bir Yol Tutturmuştu

Fıkra yazarı olarak kendine özgü bir yol tutmuştu. Kıvrak bir üslubu vardı. Olayları yeni bir açıdan görüp, incelerdi. Orijinal

bir fıkra tarzı getirmişti Babıâli'ye. Yazıları siyasi olmaktan ziyade, sosyal ve edebi bir nitelik taşıyordu.

Tercüme hikâyelerinde de ilk defa Rus edebiyatını Türkiye'ye getiren, ünlü Rus yazarı Gogol'u bize ilk tanıtan Vâlâ olmuştur. Gogol'un hikâyelerini, öyle kıvrak bir üslupla dilimize çevirdi ki, hikâyede çeviri kokusu duyulmazdı.

İşte ben Vâlâ'yı bu dönemde tanıdım. "Akşam" gazetesindeki yazılarını hayranlıkla okurdum. Onunla tanışmak benim için bir kazanç olmuştu.

Eski bir İstanbul efendisi gibi nazik ve terbiyeli bir adamdı. Terbiye ve nezaketi ile karşısındakini ezer gibiydi. O vakitler bekârdı. Ufak tefek maceralar peşinde koşardı. Bu sebeple hayatta karşılaşmamız rastlantılara bağlıydı. Aramızda öyle sıkı bir ahbaplık yoktu.

Nâzım Hikmet Moskova'dan Döndükten Sonra

Fakat Nâzım Hikmet Moskova'dan dönüp de (Vâlâ'nın tavsiyesi ile) "Resimli Ay" dergisinde çalışmaya başladıktan sonra birdenbire can ciğer olduk. Akşamları işten çıktıktan sonra hep beraberdik. Nâzım eşi Piraye Hanımla beraberdi. Vâlâ hâlâ bekârdı. Nâzım'ın teyzesi ile sevişiyordu. Tatlı sözleri nükteli konuşmalarıyla toplantılarımıza çeşni verirdi.

Bu dostluk Vâlâ'nın ölümüne kadar sürdü. Nâzım hapse düştükten sonra, Vâlâ ile dostluğumuz daha da arttı. Vâlâ Nâzım'ın bıraktığı boşluğu, bizimle doldurmaya çalışır gibi idi. Nâzım hapse düştükten sonra Vâlâ artık olgunlaşmıştı. Az çok dağınık hayatına bir son vermek zamanı gelmişti. Bir iki başarısız denemeden sonra, nihayet Müzehher Hanımla evlendi. Bu evlenme Vâlâ'nın hayatında bir devrim yaptı. Müzehher Hanım Vâlâ'yı derledi topladı. Hayatını düzene soktu. Bir vakit daldan dala konmaktan yorulmuş olan Vâlâ, Müzehher'e genç bir âşık gibi bağlandı, evcimen oldu. Üsküdar'da, küçük, sevimli bir ev yaptırarak, yuvasına çekildi. Artık Vâlâ tamamıyla değişmişti. Bu sırada aile ilişkilerimiz kuvvetlendi. Dostluğumuz artık kardeşlik derecesine varmıştı.

Köroğlu Dergisini Yadırgadı

"Köroğlu" dergisini çıkartmakta olan Burhan Cahit bir ara hastalandı. Vâlâ Nurettin'e "Köroğlu" dergisinde çalışmayı öner-

di. Vâlâ için bu yeni, yepyeni bir işti. "Köroğlu" kendine özgü bir dil kullanan bir dergi idi. Vâlâ bu işi kabul edip etmemekte tereddüt ediyordu. Bir gün gelip benim fikrimi almak istedi. Kendisine kabul etmesini salık verdim. Fakat o birkaç günlük denemeden sonra vazgeçti. Tekrar "Akşam"a döndü. Vâlâ İstanbul çocuğu idi. "Köroğlu" halk gazetesi idi. Halk gibi düşünmek, halk gibi konuşmak, halk gibi yazmak gerekiyordu. Vâlâ bunu kıvıramadı. Yoksa onun için büyük bir fırsat çıkmıştı. Akşam"daki köşesini seviyordu. Oraya alışmıştı. Okuyucularını kendi diline, kendi üslubuna alıştırmıştı. Rahatını bozmaya, yeni denemelere atılmaya cesaret edemedi.

"Tan" Gazetesi Yıkıldığı Vakit Vâlâ'yı Yanımızda Bulduk

1945'te 4 Aralık olayları olarak tarihe geçen, "Tan" gazetesinin yıktırılması olayından sonra, etrafımızdaki dostlarımızdan çoğu ortadan kaybolmuşlardı. Selam verenlerimiz bile azalmıştı. O zaman bizi elimizden tutan, bize yakınlık gösteren Vâlâ Nurettin oldu. Olayın ertesi günü, eşi Müzehher Hanımla birlikte evimize geldiler. Bizim kadar üzüntü içindeydiler.

"Biz sizi burada emniyette görmüyoruz," dediler. "Kalkın bize gidelim. Bu fırtına geçinceye kadar bizde kalın."

O günlerde telefonla tehditler yağıyordu. Bazı gençler, bize düşman kesilmişlerdi. Bize her fenalığı yapabilirlerdi.

Kalktık, hep beraber, Vâlâ'nın Kalamış koyundaki küçük apartmanına gittik. Orada bir hafta onların misafiri olduk. Huzur ve sükûn içinde yaşadık. Vâlâ Nurettin, Nâzım Hikmet'e karşı da aynı dostluğu göstermiştir. 1950'de Nâzım hapisten çıkınca, onu evine alan yine Vâlâ oldu. Nâzım'ı hapisten kurtarmak için de resmi makamlara başvuran yalnız Vâlâ olmuştur.

Bizim 4 Aralık faciasından sonra, Vâlâ ve eşi Müzehher, bizi hiç yalnız bırakmadılar. Sık sık ziyaretimize geldiler. Yahut bizi evlerine çağırdılar, hafta sonlarını, hemen hep beraber geçirdik.

Ne var ki Nâzım da, biz de yurttan ayrılmak zorunda kaldıktan sonra, Vâlâ ile olan ilişkilerimizi sürdüremedik. Yalnız birbirimizi uzaktan uzağa izledik. Nâzım'la buluştukça, hep Vâlâ'dan, Müzehher'den bahsederdik. Müzehher bütün boşlukları dolduran, kuvvetli bir varlık oldu. Vâlâ için Müzehher, hem eşi, hem dostu, hem arkadaşı, hem kardeşi oldu.

Vâlâ, Demokrat Parti kurulduktan sonra başka gazetelere geçti. Kazancı fena değildi. Çocuğu olmamıştı. Karı koca mesut

yaşayıp gidiyorlardı. Bir hükümet gazetesinde çalışmakla beraber, yazılarında hiçbir zaman dalkavukluğa düşmedi, dürüstlüğünü, tarafsızlığını korumasını bildi.

Onu Komünist Sananlar Vardı

Moskova'da okuduğu, Nâzım Hikmet ve sol kimselerle ilişkisini sürdürdüğü için onu komünist sananlar vardı. Komünistler de onu, komünizmden ayrıldığı için, "renega", yani "munki", yani dinini inkâr eden bir hain sayarlardı.

Bu iki görüş yanlıştı. Vâlâ Nurettin gerçekten Moskova'da, Milletlerarası Komünist Partisi Okulunda okumuştu. O vakitler komünist de olmuş ve Parti'ye de yazılmıştı. Ne var ki memlekete döndükten sonra gerçekle karşılaşınca sendeledi. Vâlâ, Moskova'da gençlik heyecanıyla komünizme kapılmış, aradığını bulduğunu sanmıştı. Oysa, Vâlâ bu rejimin gereklerini yerine getirecek huyda bir adam değildi. Hayatı güzel ve neşeli tarafından alan, özgürlüğü ve yaşamasını seven bir insandı. Memlekete döndükten sonra komünizmin, kendi huyuna ve suyuna uymadığını gördü. Türkiye Komünist Partisi'ne gitti, parti kartını geri vererek

Alın emanetinizi, verin özgürlüğümü, dedi. "Yalnız bilin ki, benden size zarar gelmeyecektir.

İşte, o günden sonra Vâlâ komünizmle bütün ilişkilerini kesti. Dünya görüşü soldu. Marksizmi iyi bilirdi ve çok defa olayları bu açıdan görürdü. Ama imanını yitirmişti. Hürriyete kavuşmuştu. Sözünü de tuttu. Hiçbir zaman Komünist Partisi'ne veya komünistlere karşı çalışmadı. Hatta onlardan birçokları ile dostluğunu sürdürdü, gitti.

Nihayet 1967'de yakalandığı hain bir hastalığın elinde gözlerini, bu güzel dünyaya kapayarak aramızdan ayrıldı. Mezar taşına da, Nâzım'ın şu sözlerini yazmalarını vasiyet etti

Güzelim dünya elvedâ
Ve Merhaba kâinat!

SEDAT SİMAVİ

Sedat simavi Türk gazetecilik tarihine adı altın harflerle yazılacak bir gazeteci idi. Bütün hayatını gazeteciliğe vermişti. Hiçbir siyasi hırsı yoktu. Gözü hükümet kapısında değildi. Hayatını kendi alın teriyle kazanmasını severdi. Kimseye boyun eğmedi. Kimseden bir şey istemedi.

Sedat Simavi ile dostluğumuz, ta genç yaştan başlar. Gazeteciliğe hemen hemen beraber başladık. Ben ondan önce gazetecilik etmiştim, ama o hiçbir zaman başkasının yanında çalışmadı. İyi kötü, daima bağımsız yaşamaya çalıştı.

İlk tanıştığımız zaman, Birinci Dünya Harbi'nin sonları idi. İkimiz de yeni evlenmiştik. Sedat'ın, Piraye adında sevimli, şirin, güzel bir İstanbullu karısı vardı. Fakat nedense huyları uymadı. Çok sürmeden ayrıldılar. Piraye Hanım sonra bir başkasıyla evlendi. İkinci kocasıyla gittiği Afganistan'da, elbisesini benzinle temizlerken yanıp öldü.

Sedat'la Beraber Bir Dergi Çıkarmak Hayalini Kurardık

Sedat'la her buluşmamızda yeni hayaller kurar, başlı başımıza bir dergi çıkarmayı tasarlardık. Sedat resim yapmayı severdi. Kalem kâğıt elinden düşmezdi, durmadan çiziktirirdi. Bu, resim yapmak hevesi onu karikatürcülüğe sürükledi. Ufak tefek karikatürler yapmaya, güzel kadın resimleri çizmeye başladı.

Nihayet, bir gün, kafasında günlerden beri işlediği bir teklifle geldi

"Zekeriya seninle bir mizah dergisi çıkaralım."

"Bir dergi çıkaralım ama, mizah dergisi olmasın. Ben mizahtan anlamam. Böyle bir dergiyi besleyecek yazılar yazamam."

Sedat ısrar etti

"Ben karikatürlerini yaparım. Derginin geri kalan kısmı ile de sen uğraşırsın.

Beraberce, "Diken" adında bir mizah dergisi çıkarmaya başladık. Yazılarında ve karikatürlerinde günün yeni harp zenginlerini, çarşaftan kurtulmaya çalışan genç kızların yeni, gülünç kıya-

fetlerini falan canlandırıyorduk. Fakat özellikle yeni harp zenginleri üzerinde duruyorduk. Bu işi daha çok karikatürleriyle Sedat yapıyordu.

Bir süre sonra, Sedat, benim bu işte gereğince yararlı olmadığımı gördü. Dergi de az çok yerleşmişti. Ben ayrıldım. Sedat derginin tek sahibi oldu. Sedat Simavi'nin gazetecilik hayatı böyle başlar.

Sonra ben ayrı yolda, o ayrı yolda gazeteciliğimize devam ettik. Ben Amerika'ya gittim, geldim. Dönüşte, "Resimli Ay" dergisini çıkarmaya başladım. Sedat Simavi hâlâ ufak tefek denemelerle vakit geçiriyordu. Gazetecilikte fazla bir ilerlemeye kavuşamamıştı, ama azmi kırılmamıştı. Hayali durmadan işliyordu. Günün birinde büyük bir dergi çıkarmak, oradan da gündelik gazeteciliğe geçmek hevesinde idi. Sık sık buluşuyor, geleceğe ait büyük planlar yapıyorduk. Ben "Resimli Ay"dan "Son Posta"ya geçmiştim. Yani artık gündelik gazeteciliğe başlamıştım. Sedat, hâlâ hayalinin bir parçasını bile gerçekleştirememişti. Babıâli'de didinip duruyor, yeni yeni denemeler yapıyordu. Fakat bir türlü amacına ulaşamıyordu. Pek yalnızdı. Onunla birlikte çalışacak, yükün bir kısmını üzerine alacak arkadaşı yoktu. Büyük bir işe girişmek için yeteri kadar sermayesi de var sayılırdı.

Bir gün "Son Posta"daki bir yazım yüzünden, Sultan Ahmet Hapisanesinde yattığım sırada ziyaretime geldi

"Zekeriya," dedi, "düşündüm taşındım, seninle birlikte bir dergi çıkarmaya karar verdim.

"Yapma, Sedat, dedim, "görüyorsun ki ben içerdeyim. Buradan ben sana nasıl yardım edebilirim?"

"Edebildiğin kadar... Benim yardıma ihtiyacım var, senden başkasına da güvenemiyorum."

Gönlünü kırmamak için razı oldum. Ben zaten, hapisaneden, "Son Posta"ya yazı yetiştiriyordum. Sedat'ın dergisine de elimden gelen yardımı yapmaya çalışacaktım. Sedat kararlı idi. Dergiyi çıkarmak için bir dayanağa ihtiyacı vardı. Zaten her yeni teşebbüsüne beni mutlak ortak yapmaya çalışırdı. Bu kez de ortaklık teklif ediyordu. Birkaç gün gitti geldi. Nihayet bir gün, "Yedi Gün" adlı dergiyi çıkardı. Bana sevinerek ilk sayısını getirdi. Kendisini tebrik ettim ve cesaret verici sözler söyledim. Sedat, ilk defa ciddi ve esaslı bir işe girmişti. Zamanla dergi güzelleşti, mükemmelleşti. Türkiye'nin en büyük haftalık dergisi oldu.

Sedat para da kazanmaya başlamıştı. Artık hayalinin birinci

basamağını aşmış bulunuyordu.

Yunus Nadi'yle Çıkardığımız, "Hayat Ansiklopedisi"nin kapağını Sedat Simavi Hazırlamıştır

Ben hapisten çıktım. "Son Posta" gazetesindeki işime devam ederken, bir taraftan da Yunus Nadi ile birlikte, "Hayat Ansiklopedisi" adında on ciltlik büyük bir ansiklopedi çıkarmaya başladım. Sedat benim bu teşebbüsümü pek beğenmişti. Beni tebrik etmişti. Ben hazırlıklarla uğraşırken, bir gün, elinde bir kapak örneğiyle beni görmeye geldi. Oturmuş, kendi kendine, "Hayat Ansiklopedisi" için bir kapak yapmıştı. Kapak, ince zarif ve Türk motifleri ile işlenmiş, güzel bir eserdi ve ansiklopedinin ilk sayısı bu kapakla çıktı. Bu da Sedat'ın bana unutulmaz bir hediyesi idi.

Sedat Simavi artık hayatından memnundu. Kandilli'de küçük fakat güzel bir ev yapmıştı. İnsanlardan kaçardı. Babıâli'de pek az dostu vardı. Kendi âleminde yaşardı. Onun için boğazın bir köşesine çekilmiş, orada sakin ve sessiz yaşamayı yeğlemişti. Haftada bir iki kez, akşam işten çıkınca bana uğrar, birlikte Sirkeci meyhanelerinden birine gider, bir iki kadeh çekerek, hayallerimize hız verirdik. O bana, gazetede yapılacak değişiklikler için yeni fikirler verir, ileride çıkaracağı gazetenin hayalini anlatırdı. Hafta sonları da oğullarından birini yanına alarak Moda'ya beni ziyarete gelirdi.

Haldun sormuştu: "Baba, Sen Niye Böyle Hapislik Adamlarla Görüşüyorsun?"

Bir gün Sedat, yanma Haldun'u alarak beni ziyarete gelmişti. Haldun, o vakit 7-8 yaşlarında küçük bir oğlandı. Moda'da, "Koço" adı verilen bir gazinoda oturup, koya karşı ahbaplık ettik. Haldun, susuyor, bizi dikkatle dinliyordu. Benim ertesi gün hapse girmem gerekiyordu. Tabii laf, hep bu konu üzerinde dönüp, dolaşıyordu.

Nihayet ayrıldık. Sedat oğlunu elinden tutarak evine döndü. Ertesi gün buluştuğumuz zaman

"Zekeriya, dedi, "senden ayrıldıktan sonra, Haldun bana çıkıştı 'Baba,' dedi, 'sen böyle hapislik adamlarla neden arkadaşlık ediyorsun?'"

Çocuk hapisliğin bazen bir şeref olduğunu ne bilsin? O yalnızca hırsızların, katillerin hapse girdiğini biliyordu. Beni de onlardan biri sanmıştı.

Sedat Bir Günlük Gazete Çıkarmak İdealini Gerçekleştirdi

"Yedi Gün" iyi satıyordu. Ancak bu başarı Sedat'ı doyurmuyordu. O ne yapıp yapıp, günün birinde, bir gündelik gazetenin sahibi olmalıydı. Uzun süre bu amaca ulaşmak için çalışmıştı. Fakat, gün geçtikçe gündelik gazete çıkarmak güçleşiyordu. Çünkü günden güne, gündelik gazete bir sermaye işi olmaya başlamıştı. Gündelik bir gazete çıkarabilmek için, büyük sermayeye ihtiyaç vardı. Sedat, bu sermayeyi bir türlü biriktirememişti. Başkaları gibi, kendisini satacak adam da değildi. Dürüst ve namuslu bir adam olarak tanınmıştı. Babıâli'de kredisi büyüktü. "Yedi Gün"e kredi açabilecek müesseselerle tanışmış bulunuyordu. Onlara düşündüklerini anlattı. Teşebbüsü iyi karşılandı ve kendisine her türlü yardıma hazır olduklarını öğrendi. O sırada gazetelere en çok ilan veren müessese Burla Biraderler idi. Burla, Sedat'ın dostu idi. Böyle gündelik bir gazete çıkarırsa, ona ileride vereceği ilanlara karşılık olarak, yüz bin lira kadar kredi vermeyi kabul etti. Sedat, borçlanacak ve de borçlarını, Burla Biraderler'in gazetede çıkacak ilanlarıyla ödeyecekti. Yine o sırada, Babıâli'de en çok iş yapan kâğıtçı Mecdi Eren de Sedat'a 80 bin lira kadar kredi açmaya razı olmuştu. Sedat'ın da elinde birikmiş bir miktar sermaye vardı. İşin para kısmı çözülmüş oluyordu.

Sedat Simavi, nihayet 1948'de "Hürriyet" gazetesiyle ortaya çıktı. O yepyeni bir gazete çıkarmayı umuyordu. Haberden ziyade dergiciliğe önem verecekti. Gazetede merakla okunacak yazılara, resimlere ve karikatürlere önem verecekti. İlk günler başarılı geçti. Fakat üzerinden bir ay geçmeden satış düşmeye başladı. Gazete okuyucuyu doyuramamıştı. Ona yeni bir şey de getirememişti. Satış düşe düşe 15 000'e kadar indi. Artık zarar etmeye başlamıştı. Bu Sedat için ölüm demekti. Borçlarını nasıl ödeyecekti? Girdiği bu yükün altından nasıl kalkacaktı? Durum günden güne kötüleşiyordu. Gündelik bir gazetenin ziyanına katlanmak da mümkün değildi. İşte bu durum Sedat'ta büyük bir şok yaptı. O sıralarda, bir gün ziyaretine gittiğim zaman, Sedat artık bitmişti. Bütün hayalleri yıkılmış, bütün ümitleri suya düşmüştü. Şokun etkisiyle dili tutulmuştu, konuşamıyordu, yüzünün ifadesi de değişmişti.

Sedat Gazetecilik Aşkının Kurbanı Olmuştu

O sırada, şimdi hatırlayamadığım önemli bir olay başgösterdi. Halkı ve kamuoyunu çok ilgilendiren bu olayı "Hürriyet" gazete-

si bol ve büyük resimlerle, çok canlı olarak verdi. Gazetenin başı doğrulmaya, satışı yükselmeye başladı. "Hürriyet" kurtulmuştu, fakat Sedat artık başını kaldıramadı. Borçlarını ödedi, gazetesini yükseltti. Ama sonunda bu başarı onun hayatına mal oldu ve Sedat Simavi gazeteciliğin kurbanı olarak aramızdan ayrıldı.

Sedat Simavi Nasıl Bir Adamdı?

Sedat dürüst, namuslu, efendi bir gazeteci idi. O en zor günlerinde bile gazetesini satmaya tenezzül etmedi. Kimseye el açmadı. Kimseden yardım dilenmedi. Bütün hayatını mesleğine verdi ve mesleği uğrunda öldü.

Bereket versin oğulları yetişmişti. Onlara güzel ve temiz bir miras bıraktı. Onlar da babalarının çocukları oldukları ispat ettiler, "Hürriyet"i yükselttiler, zengin bir müessese haline getirdiler. Babalarının ruhunu sevindirdiler.

SADRİ ETEM (ERTEM)

Nâzım Hikmet'in yetiştirdiği yazarlardan biri de Sadri Etem'dir. "Resimli Ay"da çalışırken Nâzım'ın etrafını birçok hayranları sarmıştı. Bunların çoğu genç istidatlardı. Sanat hayatına atılmak istiyorlardı. Nâzım Hikmet de bunları yetiştirmekten zevk alırdı. Bunların başında Sabahattin Ali vardı. Sonra köyden gelen Emin Türk, hep Nâzım'ın yetiştirdiği yazarlardır İşte bunlardan biri de Sadri Etem'di.

Sadri Etem o vakit henüz genç bir çocuktu. Henüz yazı yazmaya başlamamıştı. Her gün matbaaya gelir, Nâzım'dan adeta ders alırdı. Zaman ile Sadrı hem Marksist oldu, hem de yazar olarak yetişti. İlk hikâye ve yazıları "Resimli Ay" dergisinde çıkmıştır. O vakit en çok dikkati çeken yazısı, "İndir Bacayı, Kaldır Bacayı" başlıklı hikâyesi idi. Bu hikâyede bacasından saçtığı zehirli dumanla bütün etrafındaki bitkileri ve insanları zehirleyen bir fabrikanın çevresine yaptığı sorumsuz zararı anlatıyor.

Sadri Etem, kısa boylu, tıknaz, sevimli bir adamdı. Hikâyelerinin konusu da daha çok halkın hayatından alınmıştı. Etrafımızda fırıl fırıl döner, durmadan konuşur, kendisini derginin kaçınılmaz bir unsuru haline getirmeye çalışırdı.

"Resimli Ay" kapandıktan sonra, Sadri Etem Ankara'ya gtiti. Halk Partisi'ne girdi. Politikaya karıştı. Nâzım da hapisanelere düştü. Sadri Etem'le temasımız azaldı. O da artık Ankara'da, günlük basında yazılarını yayımlamaya başladı. Fakat, İstanbul'a geldikçe, mutlaka beni arar, ziyaretime gelirdi. Fakat tuhaf bir huy edinmişti. Odamda bulunduğu sürece oturmaz, etrafı inceler, sonra benim yazı masamın başına gelerek, masa üstünde bulunan kitap, dergi, gazete, yazı, ne bulursa, bir defa elden geçirirdi. Hatta kimi kere teklifsizliği daha da ileri götürerek, masamın çekmelerini de yoklardı. Ben sesimi çıkarmadan, onun bu araştırmalarını gülerek sevrederdim. Benimle bağını korumak için iyi bir yol bulmuştu. O vakitler, bugün de bir dereceye kadar öyledir ya, belli başlı tarihi günlerde, mutlaka olup bitenleri meth eder bir yazı yazmak âdetti. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı günü, otu-

rup o güne kadar elde edilen başarıları sıralayarak, hükümeti göklere çıkaran bir yazı yazmak gerekirdi. Bu en kolayı idi. Öteki tarihi günler için yazı yazmak, her yıl aynı şeyi tekrarlamak, benim hoşuma gitmiyordu, yazmıyordum. Sadri Etem bu görevi üzerine aldı. Sadri, nerede olursa olsun, milli bayram günlerinde yazısını mutlaka yetiştirir, ve o gün başyazı olarak onun yazısı çıkardı.

Sadri Etem'in hareketleri sonraları dikkatimizi çekmeye başladı. Gelip, benim kâğıtlarımı karıştırması iyi bir şey değildi. Sadri göze girmenin yolunu bulmuş, hatta mebusluğa kadar yükselmişti. Bu yükselişi siyasi faaliyetlerinin bir meyvası değildi, çünkü Sadri, siyasette de, edebiyatta da yeterince parlayamadı. İkinci planda, sönük bir adam olarak kaldı.

Nihayet, bir gün hiç beklenmedik bir haber geldi. Sadri Etem ölmüştü. Bir dost daha kaybetmiş oluyorduk.

Sadri iyi bir arkadaştı. Bazı hareketleri kuşku uyandırsa bile, bizlere zararı dokunmamıştı. Türk polisi içimizden kimi elde edip de, bize karşı kullanmak istemişse hep aldanmıştır. Bunlardan, Özdemir bir kenara bırakılırsa, hiçbiri bizleri kötüleyecek raporlar vermemişlerdir. Sadri Etem de bizlere zarar verecek hiçbir şey yapmamış, dostluğumuzu kötüye kullanmamıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

SABİHA SERTEL
Nâzım Hikmet'le İlgili Bazı Anılar 11
Sabahattin Ali 36

YILDIZ SERTEL
Çok Yönleriyle Tanıdığım Nâzım Hikmet 45

ZEKERİYA SERTEL
BABIÂLİ'DE TANIDIKLARIM
Nâzım Hikmet 95
Yunus Nadi 112
Ömer Seyfettin 117
Sabiha Sertel 121
Cevat Şakir (Halikarnas Balıkçısı) 127
Vâlâ Nurettin 132
Sedat Simavi 136
Sadri Etem (Ertem) 141

SERTEL'LERİN ANILARINDA

NÂZIM HİKMET VE BABIÂLİ

"Annem Sabiha Sertel, babam Zekeriya Sertel ve ben ömrümüzün önemli ve uzun yıllarını Nâzım Hikmet'le beraber geçirdik. (...) Nâzım Hikmet hakkında pek çok orijinal, bilinmeyen bilgiler verdiğimizi, onu gençliğinden ölümüne kadar, bütün yönleriyle ele alıp tam bir portresini çizdiğimizi sanıyorum."

– Yıldız Sertel

Elinizdeki kitap üç bölümden oluşuyor : Birinci bölümde Sabiha Sertel, Nâzım Hikmet ve Sabahattin Ali ile ilgili anılarını; ikinci bölümde Yıldız Sertel, Nâzım Hikmet ile ilgili anılarını; üçüncü bölümde ise Zekeriya Sertel, aralarında Nâzım Hikmet de olmak üzere Babıâli'de tanıdığı kişileri anlatıyorlar. İlginç anılarla yüklü, Nâzım Hikmet'in çok az bilinen yönlerine ışık tutan bir kitap.

ADAM

adam 484

ISBN 975-418-240-X